શ્રી

જૈન સિદ્ધાન્તપ્રવેશિકા

: પ્રકાશક :

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ
સોનગઢ (સૌરાષ્ટ્ર)

સહજ સિદ્ધાન્ત

ભગવાનશ્રીકુંદકુંદ-કહાનજૈનશાસ્ત્રમાળા પુષ્પ નં. ૧૦

ૐ

શ્રી જૈન સિદ્ધાન્તપ્રવેશિકા

*

: આદ્ય લેખક:
આગરાનિવાસી સ્યાદ્વાદવારિધિ વિદ્વચ્છિરોમણિ
સ્વ.પંડિત ગોપાલદાસજી બરૈયા

*

: પ્રકાશક :
શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ
સોનગઢ (સૌરાષ્ટ્ર)

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ - ૩૬૪૨૫૦

એકથી સાત આવૃત્તિ પ્રત : ૧૬૦૦૦

આઠમી આવૃત્તિ પ્રત : ૨૦૦૦ વિ.સં. ૨૦૬૫

શ્રી જૈન સિદ્ધાન્તપ્રવેશિકા (ગુજરાતી)ના

*** સ્થાયી પ્રકાશન–પુરસ્કર્તા ***

શ્રીમતી રમા હસમુખ શાહ

304 Talk Oak Trail, Tarpon Springs,
Florida 34688 USA

આ શાસ્ત્રની પડતર કિંમત રૂા. ૧૮=૦૦ થાય છે. અનેક મુમુક્ષુઓની આર્થિક સહાયથી આ આવૃત્તિની કિંમત રૂા. ૧૬=૦૦ થાય છે. તેમાંથી ૫૦% શ્રી કુંદકુંદ-કહાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ હસ્તે સ્વ. શ્રી શાંતિલાલ રતિલાલ શાહ પરિવાર તરફથી કિંમત ઘટાડવામાં આવતા આ શાસ્ત્રની કિંમત રૂા ૮=૦૦ રાખવામાં આવી છે.

કિંમત રૂા. : ૮=૦૦

*

મુદ્રક : **કહાન મુદ્રણાલય** સોનગઢ (સૌરાષ્ટ્ર)

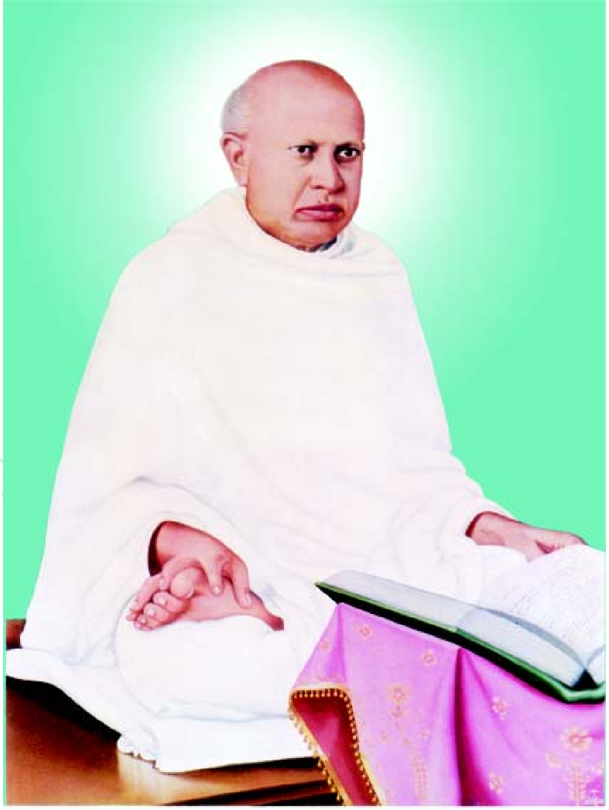

પરમ પૂજ્ય અધ્યાત્મમૂર્તિ સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામી

Shri Digambar Jain Swadhyay Mandir Trust, Songadh - 364250

॥ ॐ ॥

॥ परमात्मने नमः ॥

મંગલાચરણ

नत्वा जिनेन्द्रं गतसर्वदोषं
सर्वज्ञदेवं हितदर्शकं च।
श्रीजैनसिद्धान्तप्रवेशिकेयं
विरच्यते स्वल्पधियां हिताय॥

અર્થ :–જેના સર્વ દોષો નાશ થયા છે, અને જેઓ હિતને માટે ઉપદેશ આપનાર છે, એવા સર્વજ્ઞદેવ શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનને નમસ્કાર કરીને આ ‘‘શ્રી જૈન સિદ્ધાન્તપ્રવેશિકા’’ ગ્રંથ અલ્પબુદ્ધિવાળાના હિતને માટે રચવામાં આવે છે.

* स्तुति *

मंगलं भगवान वीरो मंगलं गौतमो गणी।
मंगलं कुन्दकुन्दार्यो जैनधर्मोऽस्तु मंगलम्॥

आत्मा ज्ञानं स्वयं ज्ञानं ज्ञानादन्यत्करोति किम्।
परभावस्य कर्तात्मा मोहोऽयं व्यवहारिणाम्॥

अज्ञानतिमिरान्धानां ज्ञानाञ्जनशलाकया।
चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः॥

પ્રથમ અધ્યાય

૧ પ્ર. દ્રવ્ય કોને કહે છે?

ઉ. ગુણોના સમૂહને દ્રવ્ય કહે છે.

૨ પ્ર. ગુણ કોને કહે છે ?

ઉ. દ્રવ્યના પૂરા ભાગમાં અને તેની સર્વ હાલતોમાં (અવસ્થામાં) જે રહે, તેને ગુણ કહે છે.

૩ પ્ર. ગુણના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. બે છે :–એક સામાન્ય, બીજો વિશેષ.

૪ પ્ર. સામાન્યગુણ કોને કહે છે ?

ઉ. જે સર્વ દ્રવ્યોમાં વ્યાપે, તેને સામાન્યગુણ કહે છે.

૫ પ્ર. વિશેષગુણ કોને કહે છે ?

ઉ. જે સર્વ દ્રવ્યોમાં ન વ્યાપે, તેને વિશેષગુણ કહે છે.

૬ પ્ર. સામાન્યગુણ કેટલા છે ?

ઉ. અનેક છે, પણ તેમાં છ ગુણ મુખ્ય છે. જેમ કે :–અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, દ્રવ્યત્વ, પ્રમેયત્વ, અગુરુલઘુત્વ અને પ્રદેશત્વ.

૭ પ્ર. અસ્તિત્વગુણ કોને કહે છે ?

ઉ. જે શક્તિના કારણે દ્રવ્યનો કદી નાશ ન થાય, તેને અસ્તિત્વગુણ કહે છે.

૮ પ્ર. વસ્તુત્વગુણ કોને કહે છે ?

ઉ. જે શક્તિના કારણથી દ્રવ્યમાં અર્થક્રિયા હોય; તેને વસ્તુત્વગુણ કહે છે; જેમકે ઘડાની અર્થક્રિયા જલધારણ છે.

૯ પ્ર. દ્રવ્યત્વગુણ કોને કહે છે ?

ઉ. જે શક્તિના કારણથી દ્રવ્ય સદા એક સરખાં ન રહે અને જેની પર્યાયો (હાલતો) હમેશાં બદલાતી રહે.

૧૦ પ્ર. પ્રમેયત્વગુણ કોને કહે છે ?

ઉ. જે શક્તિના કારણથી દ્રવ્ય કોઈને કોઈ જ્ઞાનનો વિષય હોય, તેને પ્રમેયત્વગુણ કહે છે.

૧૧ પ્ર. અગુરુલઘુત્વગુણ કોને કહે છે ?

ઉ. જે શક્તિના કારણથી દ્રવ્યની દ્રવ્યતા કાયમ રહે, અર્થાત્ એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યરૂપે ન પરિણમે અથવા એક ગુણ બીજા ગુણરૂપે ન પરિણમે તથા એક દ્રવ્યના અનેક

અથવા અનન્તગુણ વિખરાઈને જુદા જુદા ન થઈ જાય, તેને અગુરુલઘુત્વગુણ કહે છે.

૧૨ પ્ર. પ્રદેશત્વગુણ કોને કહે છે ?

ઉ. જે શક્તિના કારણથી દ્રવ્યનો કોઈપણ આકાર અવશ્ય હોય.

૧૩ પ્ર. દ્રવ્યના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. છ ભેદ છે :–જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાળ.

૧૪ પ્ર. જીવદ્રવ્ય કોને કહે છે ?

ઉ. જેમાં ચેતના ગુણ પ્રાપ્ત હોય, તેને જીવદ્રવ્ય કહે છે.

૧૫ પ્ર. પુદ્ગલદ્રવ્ય કોને કહે છે ?

ઉ. જેમાં સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને વર્ણ હોય.

૧૬ પ્ર. પુદ્ગલ દ્રવ્યના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. બે ભેદ છે :–એક પરમાણુ, બીજો સ્કંધ.

૧૭ પ્ર. પરમાણુ કોને કહે છે ?

ઉ. સર્વથી નાના પુદ્ગલને પરમાણુ કહે છે.

૧૮ પ્ર. સ્કંધ કોને કહે છે ?

ઉ. અનેક પરમાણુઓનાં બંધને સ્કંધ કહે છે.

૧૯ પ્ર. બંધ કોને કહે છે ?

ઉ. અનેક ચીજોમાં એકપણાનું જ્ઞાન કરાવવાવાળા સંબંધવિશેષને બંધ કહે છે.

૨૦ પ્ર. સ્કંધના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. આહારવર્ગણા, તૈજસવર્ગણા, ભાષાવર્ગણા, મનોવર્ગણા, કાર્માણવર્ગણા વગેરે બાવીસ ભેદ છે.

૨૧ પ્ર. આહારવર્ગણા કોને કહે છે ?

ઉ. ઔદારિક, વૈક્રિયિક અને આહારક, એ ત્રણ શરીરરૂપ જે પરિણમે, તેને આહારવર્ગણા કહે છે.

૨૨ પ્ર. ઔદારિક શરીર કોને કહે છે ?

ઉ. મનુષ્ય તિર્યંચના સ્થૂળ શરીરને ઔદારિક શરીર કહે છે.

૨૩ પ્ર. વૈક્રિયિક શરીર કોને કહે છે ?

ઉ. જે નાના, મોટા, એક, અનેક વગેરે જુદા જુદા

પ્રકારની ક્રિયાઓ કરે એવાં દેવો અને નારકીઓનાં શરીરને વૈક્રિયિક શરીર કહે છે.

૨૪ પ્ર. આહારક શરીર કોને કહે છે ?

ઉ. છટ્ઠા ગુણસ્થાનવર્તી મુનિને તત્ત્વોમાં કોઈ શંકા ઉત્પન્ન થયેથી કેવળી અથવા શ્રુતકેવળીની સમીપ જવાને માટે મસ્તકમાંથી જે એક હાથનું પુતળું નીકળે છે, તેને આહારક શરીર કહે છે.

૨૫ પ્ર. તૈજસવર્ગણા કોને કહે છે ?

ઉ. ઔદારિક અને વૈક્રિયિક શરીરને કાંતિ આપવાવાળું તૈજસ શરીર જે વર્ગણાથી બને, તેને તૈજસ-વર્ગણા કહે છે.

૨૬ પ્ર. ભાષાવર્ગણા કોને કહે છે ?

ઉ. જે શબ્દરૂપ પરિણમે, તેને ભાષાવર્ગણા કહે છે.

૨૬(અ) પ્ર. મનોવર્ગણા કોને કહે છે ?

ઉ. જે વર્ગણા મનરૂપે પરિણમે, તેને મનોવર્ગણા કહે છે.

૨૭ પ્ર. કાર્માણવર્ગણા કોને કહે છે ?

ઉ. જે કાર્માણ શરીરરૂપ પરિણમે, તેને કાર્માણવર્ગણા કહે છે.

૨૮ પ્ર. કાર્માણ શરીર કોને કહે છે ?

ઉ. જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મોના સમૂહને કાર્માણ શરીર કહે છે.

૨૯ પ્ર. તૈજસ અને કાર્માણ શરીર કોને હોય છે ?

ઉ. સર્વ સંસારી જીવોને તૈજસ અને કાર્માણ શરીર હોય છે.

૩૦ પ્ર. ધર્મ દ્રવ્ય કોને કહે છે ?

ઉ. સ્વયં ગતિરૂપ પરિણત જીવ અને પુદ્ગલોને ગમન કરતી વખતે જે નિમિત્ત (ઉદાસીનપણે હાજર) હોય તેને ધર્મદ્રવ્ય કહે છે. જેમકે–માછલીને માટે પાણી.

૩૧ પ્ર. અધર્મ દ્રવ્ય કોને કહે છે?

ઉ. સ્વયં ગતિપૂર્વક સ્થિતિ પરિણામને પ્રાપ્ત થયેલા જીવ અને પુદ્ગલને સ્થિર થતી વખતે જે નિમિત્ત (ઉદાસીનપણે હાજર) હોય તેને અધર્મ દ્રવ્ય કહે છે. જેમકે સ્થિર થવા ઈચ્છનાર મુસાફરને માટે ઝાડનો છાંયો.

૩૨ પ્ર. આકાશદ્રવ્ય કોને કહે છે ?

ઉ. જે જીવાદિક પાંચે દ્રવ્યોને રહેવાને માટે જગ્યા આપે.

૩૩ પ્ર. કાળ દ્રવ્ય કોને કહે છે ?

ઉ. પોતપોતાની અવસ્થારૂપે સ્વયં પરિણમતા જીવાદિક દ્રવ્યોને પરિણમન વખતે જે નિમિત્ત (ઉદાસીન હાજર) હોય, તેને કાળદ્રવ્ય કહે છે. જેમ કે–કુંભારના ચાકને ફરવા ટાણે લોઢાનો ખીલો.

૩૪ પ્ર. કાળના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. બે છે :–એક નિશ્ચયકાળ, બીજો વ્યવહારકાળ.

૩૫ પ્ર. નિશ્ચયકાળ કોને કહે છે ?

ઉ. કાળદ્રવ્યને નિશ્ચયકાળ કહે છે.

૩૬ પ્ર. વ્યવહારકાળ કોને કહે છે ?

ઉ. કાળદ્રવ્યની ઘડી, દિવસ, માસ આદિ પર્યાયોને વ્યવહારકાળ કહે છે.

૩૭ પ્ર. પર્યાય કોને કહે છે ?

ઉ. ગુણના વિશેષ કાર્યને (પરિણામને) પર્યાય કહે છે.

૩૮ પ્ર. પર્યાયના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. બે છે :–વ્યંજનપર્યાય અને અર્થપર્યાય.

૩૯ પ્ર. વ્યંજનપર્યાય કોને કહે છે ?

ઉ. પ્રદેશત્વ ગુણના વિકારને વ્યંજનપર્યાય કહે છે.

૪૦ પ્ર. વ્યંજનપર્યાયના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. બે છે :–સ્વભાવવ્યંજનપર્યાય અને વિભાવવ્યંજનપર્યાય.

૪૧ પ્ર. સ્વભાવવ્યંજનપર્યાય કોને કહે છે?

ઉ. બીજાના નિમિત્ત વિના જે વ્યંજનપર્યાય હોય, જેમકે–જીવની સિદ્ધપર્યાય.

૪૨ પ્ર. વિભાવવ્યંજનપર્યાય કોને કહે છે ?

ઉ. બીજાના નિમિત્તથી જે વ્યંજનપર્યાય હોય, જેમકે–જીવની મનુષ્ય-નારકાદિ પર્યાય.

૪૩ પ્ર. અર્થપર્યાય કોને કહે છે ?

ઉ. પ્રદેશત્વ ગુણના સિવાય અન્ય સમસ્ત ગુણોના વિકારને અર્થપર્યાય કહે છે.

૪૪ પ્ર. અર્થપર્યાયના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. બે છે :–સ્વભાવઅર્થપર્યાય અને વિભાવઅર્થપર્યાય.

૪૫ પ્ર. સ્વભાવઅર્થપર્યાય કોને કહે છે ?

ઉ. બીજાના નિમિત્ત વિના જે અર્થપર્યાય હોય, તેને સ્વભાવઅર્થપર્યાય કહે છે. જેમકે–જીવનું કેવળજ્ઞાન.

૪૬ પ્ર. વિભાવઅર્થપર્યાય કોને કહે છે ?

ઉ. બીજાના નિમિત્તથી જે અર્થપર્યાય હોય, તેને વિભાવઅર્થપર્યાય કહે છે. જેમકે–જીવના રાગ, દ્વેષ આદિ.

૪૭ પ્ર. ઉત્પાદ કોને કહે છે ?

ઉ. દ્રવ્યમાં નવીન પર્યાયની પ્રાપ્તિને ઉત્પાદ કહે છે.

૪૮ પ્ર. વ્યય કોને કહે છે ?

ઉ. દ્રવ્યના પૂર્વ પર્યાયના ત્યાગને વ્યય કહે છે.

૪૯ પ્ર. ધ્રૌવ્ય કોને કહે છે ?

ઉ. પ્રત્યભિજ્ઞાનના કારણભૂત દ્રવ્યની કોઈ પણ અવસ્થાની નિત્યતાને ધ્રૌવ્ય કહે છે.

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ - ૩૬૪૨૫૦

૫૦ પ્ર. દ્રવ્યોમાં વિશેષ ગુણ ક્યા ક્યા છે ?*

ઉ. જીવ દ્રવ્યમાં ચેતના, સમ્યક્ત્વ, ચારિત્ર ક્રિયાવતી શક્તિ ઈત્યાદિ; પુદ્ગલદ્રવ્યમાં સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ ક્રિયાવતી શક્તિ; ધર્મદ્રવ્યમાં ગતિહેતુત્વ વગેરે; અધર્મદ્રવ્યમાં સ્થિતિહેતુત્વ વગેરે; આકાશ દ્રવ્યમાં અવગાહનહેતુત્વ અને કાળ દ્રવ્યમાં પરિણમનહેતુત્વ વગેરે.

૫૧ પ્ર. આકાશના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. આકાશ એક જ અખંડ દ્રવ્ય છે.

૫૨ આકાશ ક્યાં છે ?

ઉ. આકાશ સર્વવ્યાપી છે.

૫૩ પ્ર. લોકાકાશ કોને કહે છે ?

ઉ. જ્યાં સુધી જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, કાળ એ

* જીવ અને પુદ્ગલમાં, પોતે પોતાની, ક્રિયાવતી નામની ખાસ એક શક્તિ છે કે જેના કારણે તે પોતે પોતાની લાયકાત અનુસાર ગમન કરે છે અને સ્થિર થાય છે. કોઈ દ્રવ્ય (જીવ કે પુદ્ગલ) એક બીજાને ગમન કે સ્થિર કરાવતું નથી. તે બંને દ્રવ્યો પોતાની ક્રિયાવતી શક્તિથી તે સમયની પર્યાયની લાયકાત અનુસાર ગમન કરે છે અને સ્થિર થાય છે.

પાંચ દ્રવ્ય છે, ત્યાં સુધીના આકાશને લોકાકાશ કહે છે.

૫૪ પ્ર. અલોકાકાશ કોને કહે છે ?

ઉ. લોકના બહારના આકાશને અલોકાકાશ કહે છે.

૫૫ પ્ર. લોકની મોટાઈ, ઊંચાઈ અને પહોળાઈ કેટલી છે ?

ઉ. લોકની મોટાઈ ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશામાં સર્વ જગ્યાએ સાત રાજૂ છે. પહોળાઈ પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામાં મૂળમાં (નીચે જમીનમાં) સાત રાજૂ છે. અને ઉપર અનુક્રમે ઘટીને સાત રાજૂની ઊંચાઈ ઉપર પહોળાઈ એક રાજૂ છે. પછી અનુક્રમે વધીને સાડા દશ રાજૂની ઊંચાઈ ઉપર પહોળાઈ પાંચ રાજૂ છે. પછી અનુક્રમે ઘટીને ચૌદ રાજૂની ઊંચાઈ ઉપર એક રાજૂ પહોળાઈ છે. અને ઊર્ધ્વ તથા અધો દિશામાં ઊંચાઈ ચૌદ રાજુની છે.

૫૬ પ્ર. ધર્મ તથા અધર્મ દ્રવ્ય ખંડરૂપ છે કે અખંડરૂપ છે ? અને તેની સ્થિતિ ક્યાં છે ?

ઉ. ધર્મ અને અધર્મ બંને એક એક અખંડ દ્રવ્ય છે અને તે બન્નેય સમસ્ત લોકાકાશમાં વ્યાપ્ત છે.

Shri Digambar Jain Swadhyay Mandir Trust, Songadh - 364250

૫૭ પ્ર. પ્રદેશ કોને કહે છે ?

ઉ. આકાશના જેટલા ભાગને એક પુદ્ગલ પરમાણુ રોકે, તેટલા ભાગને પ્રદેશ કહે છે.

૫૮ પ્ર. કાળદ્રવ્ય કેટલા ભેદરૂપ છે અને તેની સ્થિતિ ક્યાં છે ?

ઉ. લોકાકાશના જેટલા પ્રદેશ છે, તેટલા જ કાળદ્રવ્ય છે. અને લોકાકાશના એક એક પ્રદેશ પર એક એક કાળદ્રવ્ય (કાલાણુ) સ્થિત છે.

૫૯ પ્ર. પુદ્ગલદ્રવ્ય કેટલા અને તેની સ્થિતિ ક્યાં છે ?

ઉ. પુદ્ગલદ્રવ્ય અનંતાનંત છે અને તે સમસ્ત લોકાકાશમાં ભરેલા છે.

૬૦ પ્ર. જીવદ્રવ્ય કેટલા અને ક્યાં છે ?

ઉ. જીવદ્રવ્ય અનંતાનંત છે અને તે સમસ્ત લોકાકાશમાં ભરેલા છે.

૬૧ પ્ર. એક જીવ કેટલો મોટો છે ?

ઉ. એક જીવ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ લોકાકાશની બરાબર છે, પરંતુ સંકોચ-વિસ્તારના કારણથી પોતાના

શરીરપ્રમાણ છે; અને મુક્ત જીવ અંતના શરીરપ્રમાણ છે.

૬૨ પ્ર. લોકાકાશની બરાબર ક્યો જીવ છે ?

ઉ. મોક્ષ જતાં પહેલાં સમુદ્ઘાત કરવાવાળો જીવ લોકાકાશની બરાબર થાય છે.

૬૩ પ્ર. સમુદ્ઘાત કોને કહે છે ?

ઉ. મૂળ શરીર છોડ્યા વગર જીવના પ્રદેશોનું બહાર નીકળવું તેને સમુદ્ઘાત કહે છે.

૬૪ પ્ર. અસ્તિકાય કોને કહે છે?

ઉ. બહુપ્રદેશી દ્રવ્યને અસ્તિકાય કહે છે.

૬૫ પ્ર. અસ્તિકાય કેટલા છે ?

ઉ. પાંચ છે :-જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ; એ પાંચ દ્રવ્યોને પંચાસ્તિકાય કહે છે. કાળદ્રવ્ય બહુપ્રદેશી નથી, તે કારણથી તે અસ્તિકાય પણ નથી.

૬૬ પ્ર. જો પુદ્ગલપરમાણુ એકપ્રદેશી છે, તો તે અસ્તિકાય કેવી રીતે છે ?

ઉ. પુદ્ગલ પરમાણુ શક્તિની અપેક્ષાથી અસ્તિકાય છે અર્થાત્ સ્કંધ રૂપમાં થઈ (રૂપે પરિણમી) બહુપ્રદેશી થઈ

જાય છે, તે માટે તે ઉપચારથી અસ્તિકાય છે.

૬૭ પ્ર. અનુજીવી ગુણ કોને કહે છે ?

ઉ. ભાવસ્વરૂપ ગુણોને અનુજીવી ગુણ કહે છે. જેમકે–શ્રદ્ધા, ચારિત્ર, સુખ, ચેતના, સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણાદિક.

૬૮ પ્ર. પ્રતિજીવી ગુણ કોને કહે છે ?

ઉ. વસ્તુના અભાવસ્વરૂપ ધર્મને પ્રતિજીવી ગુણ કહે છે; જેમકે નાસ્તિત્વ, અમૂર્તત્વ, અચેતનત્વ વગેરે.

૬૯ પ્ર. અભાવ કોને કહે છે ?

ઉ. એક પદાર્થનું બીજા પદાર્થમાં નહિ હોવાપણું–તેને અભાવ કહે છે.

૭૦ પ્ર. અભાવના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. ચાર છે–પ્રાગભાવ, પ્રધ્વંસાભાવ, અન્યોન્યાભાવ અને અત્યન્તાભાવ.

૭૧ પ્ર. પ્રાગભાવ કોને કહે છે ?

ઉ. વર્તમાન પર્યાયનો પૂર્વ પર્યાયમાં જે અભાવ તેને પ્રાગભાવ કહે છે.

૭૨ પ્ર. પ્રધ્વંસાભાવ કોને કહે છે ?

ઉ. આગામી પર્યાયમાં વર્તમાન પર્યાયના અભાવને પ્રધ્વંસાભાવ કહે છે.

૭૩ પ્ર. અન્યોન્યાભાવ કોને કહે છે ?

ઉ. પુદ્ગલદ્રવ્યના એક વર્તમાન પર્યાયમાં બીજા પુદ્ગલનાં વર્તમાન પર્યાયના અભાવને અન્યોન્યાભાવ કહે છે.

૭૪ પ્ર. અત્યંતાભાવ કોને કહે છે ?

ઉ. એક દ્રવ્યમાં બીજા દ્રવ્યના અભાવને અત્યન્તાભાવ કહે છે.

અનુજીવી ગુણ

૭૫ પ્ર. જીવના અનુજીવી ગુણ ક્યા ક્યા છે ?

ઉ. ચેતના, શ્રદ્ધા, ચારિત્ર, સુખ, વીર્ય, ભવ્યત્વ, અભવ્યત્વ, જીવત્વ, વૈભાવિક, કર્તૃત્વ, ભોક્તૃત્વ વગેરે અનંતગુણ છે.

૭૬ પ્ર. જીવના પ્રતિજીવી ગુણ ક્યા ક્યા છે ?

ઉ. અવ્યાબાધ, અવગાહ, અગુરુલઘુ, સૂક્ષ્મત્વ, નાસ્તિત્વ ઇત્યાદિ

૭૭ પ્ર. ચેતના કોને કહે છે ?

ઉ. જે શક્તિના કારણે પદાર્થોનો પ્રતિભાસ થાય, તેને ચેતના કહે છે.

૭૮ પ્ર. ચેતનાના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. બે છેઃ–દર્શનચેતના અને જ્ઞાનચેતના.

૭૯ પ્ર. દર્શનચેતના કોને કહે છે ?

ઉ. જેમાં મહાસત્તાનો (સામાન્યનો) પ્રતિભાસ (નિરાકાર ઝલક) હોય, તેને દર્શનચેતના કહે છે.

૮૦ પ્ર. મહાસત્તા કોને કહે છે ?

ઉ. સમસ્ત પદાર્થોના અસ્તિત્વ ગુણને ગ્રહણ કરવાવાળી સત્તાને મહાસત્તા કહે છે.

૮૧ પ્ર. જ્ઞાનચેતના કોને કહે છે ?

ઉ. અવાન્તરસત્તાવિશિષ્ટ વિશેષપદાર્થને વિષય કરવાવાળી ચેતનાને જ્ઞાનચેતના કહે છે.

૮૨ પ્ર. અવાંતરસત્તા કોને કહે છે ?

ઉ. કોઈ પણ વિવક્ષિત પદાર્થની સત્તાને અવાંતર સત્તા કહે છે.

૮૩ પ્ર. દર્શનચેતનાના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. ચાર છેઃ–ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, અવધિદર્શન અને કેવળદર્શન.

૮૪ પ્ર. જ્ઞાનચેતનાના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. પાંચ છેઃ–મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યયજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન.

૮૫ પ્ર. મતિજ્ઞાન કોને કહે છે ?

ઉ. ઇન્દ્રિય અને મનની સહાયતાથી જે જ્ઞાન થાય, તેને મતિજ્ઞાન કહે છે.

૮૬ પ્ર. મતિજ્ઞાનના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. બે છે :–સાંવ્યવહારિકપ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ.

૮૭ પ્ર. પરોક્ષ મતિજ્ઞાનના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. ચાર છેઃ–સ્મૃતિ, પ્રત્યભિજ્ઞાન, તર્ક, અને અનુમાન.

૮૮ પ્ર. મતિજ્ઞાનના બીજી રીતે કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. ચાર છે :–અવગ્રહ, ઈહા, અવાય અને ધારણા.

૮૯ પ્ર. અવગ્રહ કોને કહે છે ?

ઉ. ઈન્દ્રિય અને પદાર્થના યોગ્ય સ્થાનમાં (મૌજૂદ સ્થાનમાં) રહેવાથી સામાન્યપ્રતિભાસરૂપ દર્શનની પછી અવાન્તરસત્તાસહિત વિશેષ વસ્તુના જ્ઞાનને અવગ્રહ કહે છે, જેમકે આ મનુષ્ય છે.

૯૦ પ્ર. ઈહાજ્ઞાન કોને કહે છે ?

ઉ. અવગ્રહ જ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થના વિશેષમાં ઉત્પન્ન થયેલા સંશયને દૂર કરતા એવા અભિલાષ સ્વરૂપ જ્ઞાનને ઈહા કહે છે. જેમકે–તે ઠાકુરદાસજી છે. આ જ્ઞાન એટલું કમજોર છે કે કોઈપણ પદાર્થની ઈહા થઈને છૂટી જાય, તો તેના વિષયમાં કાળાંતરમાં સંશય અને વિસ્મરણ થઈ જાય છે.

૯૧ પ્ર. અવાય કોને કહે છે ?

ઉ. ઈહાથી જાણેલા પદાર્થમાં આ તે જ છે, અન્ય નથી એવા દૃઢ જ્ઞાનને અવાય કહે છે. જેમકે–તે

ઠાકોરદાસજી જ છે, બીજો કોઈ નથી. અવાયથી જાણેલા પદાર્થમાં સંશય તો થતો નથી, પરંતુ વિસ્મરણ થઈ જાય છે.

૯૨ પ્ર. ધારણા કોને કહે છે ?

ઉ. જે જ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થમાં કાળાંતરમાં સંશય તથા વિસ્મરણ ન થાય, તેને ધારણા કહે છે.

૯૩ પ્ર. મતિજ્ઞાનના વિષયભૂત પદાર્થોના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ. બે છે:–વ્યક્ત અને અવ્યક્ત.

૯૪ પ્ર. અવગ્રહાદિક જ્ઞાન બન્નેય પ્રકારના પદાર્થોમાં થઈ શકે છે અથવા કેવી રીતે ?

ઉ. વ્યક્ત (પ્રગટરૂપ) પદાર્થમાં અવગ્રહાદિક ચારે જ્ઞાન હોય છે. પરંતુ અવ્યક્ત (અપ્રગટરૂપ) પદાર્થનું માત્ર અવગ્રહ જ્ઞાન જ હોય છે.

૯૫ પ્ર. અર્થાવગ્રહ કોને કહે છે ?

ઉ. વ્યક્ત (પ્રગટ) પદાર્થના અવગ્રહજ્ઞાનને અર્થાવગ્રહ કહે છે.

૯૬ પ્ર. વ્યંજનાવગ્રહ કોને કહે છે ?

ઉ. અવ્યક્ત (અપ્રગટરૂપ) પદાર્થના અવગ્રહને વ્યંજનાવગ્રહ કહે છે.

૯૭ પ્ર. વ્યંજનાવગ્રહ અર્થાવગ્રહની માફક સર્વ ઈન્દ્રિયો અને મન દ્વારા થાય છે ? કે કેવી રીતે ?

ઉ. વ્યંજનાવગ્રહ ચક્ષુ અને મનના સિવાય બાકીની સર્વે ઈન્દ્રિયોથી થાય છે.

૯૮ પ્ર. વ્યક્ત અને અવ્યક્ત પદાર્થોના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. દરેકના બાર બાર ભેદ છે. બહુ, એક, બહુવિધ, એકવિધ, ક્ષિપ્ર, અક્ષિપ્ર, નિસૃત, અનિસૃત, ઉક્ત, અનુક્ત, ધ્રુવ, અધ્રુવ.

૯૯ પ્ર. શ્રુતજ્ઞાન કોને કહે છે ?

ઉ. મતિજ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થના સંબંધને લઈને થયેલ બીજા પદાર્થના જ્ઞાનને શ્રુતજ્ઞાન કહે છે. જેમકે–'ઘડો' શબ્દ સાંભળવા પછી ઉત્પન્ન થયેલા કંબુગ્રીવાદિરૂપ ઘડાનું જ્ઞાન.

૧૦૦ પ્ર. દર્શન ક્યારે થાય છે ?

ઉ. જ્ઞાનના પહેલાં દર્શન થાય છે. દર્શન વિના અલ્પજ્ઞજનોને જ્ઞાન થતું નથી, પરંતુ સર્વજ્ઞ દેવને જ્ઞાન અને દર્શન એક સાથે થાય છે.

૧૦૧ પ્ર. ચક્ષુદર્શન કોને કહે છે?

ઉ. નેત્રજન્ય મતિજ્ઞાનના પહેલાં સામાન્ય પ્રતિભાસ અથવા અવલોકનને ચક્ષુદર્શન કહે છે.

૧૦૨ પ્ર. અચક્ષુદર્શન કોને કહે છે?

ઉ. ચક્ષુ (આંખ)ના સિવાય બાકીની ઈન્દ્રિયો અને મનસંબંધી મતિજ્ઞાનના પહેલાં થવાવાળા સામાન્ય અવલોકન (દર્શન) ને અચક્ષુદર્શન કહે છે.

૧૦૩ પ્ર. અવધિદર્શન કોને કહે છે?

ઉ. અવધિજ્ઞાનની પહેલાં થનાર સામાન્ય અવલોકનને અવધિદર્શન કહે છે.

૧૦૪ પ્ર. કેવળદર્શન કોને કહે છે?

ઉ. કેવળજ્ઞાનની સાથે થનાર સામાન્ય અવલોકનને કેવળદર્શન કહે છે.

૧૦૫ પ્ર. શ્રદ્ધાગુણ કોને કહે છે?

ઉ. જે ગુણની નિર્મળદશા પ્રગટ થવાથી પોતાના શુદ્ધ આત્માનો પ્રતિભાસ (યથાર્થ પ્રતીતિ) થાય, તેને શ્રદ્ધાગુણ કહે છે.

૧૦૬ પ્ર. ચારિત્રગુણ કોને કહે છે?

ઉ. બાહ્ય અને આભ્યંતર ક્રિયાના નિરોધથી પ્રાદુર્ભૂત આત્માની શુદ્ધિવિશેષને ચારિત્ર કહે છે, આવા ચારિત્રની કારણભૂત શક્તિને ચારિત્રગુણ કહે છે.

૧૦૭ પ્ર. બાહ્યક્રિયા કોને કહે છે?

ઉ. હિંસા કરવી, જૂઠું બોલવું, ચોરી કરવી, મૈથુન સેવવું, પરિગ્રહસંચય કર્યા કરવો.

૧૦૮ પ્ર. આભ્યંતરક્રિયા કોને કહે છે?

ઉ. યોગ અને કષાયને આભ્યંતર ક્રિયા કહે છે.

૧૦૯ પ્ર. યોગ કોને કહે છે?

ઉ. મન, વચન, કાયાના નિમિત્તથી આત્માના પ્રદેશો ચંચળ થવાપણાને યોગ કહે છે.

૧૧૦ પ્ર. કષાય કોને કહે છે?

ઉ. ક્રોધ, માન, માયા, લોભરૂપ આત્માના વિભાવ પરિણામોને કષાય કહે છે.

૧૧૧ પ્ર. ચારિત્રના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર છેઃ–સ્વરૂપાચરણચારિત્ર, દેશચારિત્ર, સકલચારિત્ર અને યથાખ્યાતચારિત્ર કહે છે.

૧૧૨ પ્ર. સ્વરૂપાચરણચારિત્ર કોને કહે છે?

ઉ. શુદ્ધાત્માનુભવથી અવિનાભાવી ચારિત્રવિશેષને સ્વરૂપાચરણચારિત્ર કહે છે.

૧૧૩ પ્ર. દેશચારિત્ર કોને કહે છે?

ઉ. શ્રાવકોના વ્રતોને દેશચારિત્ર કહે છે.

૧૧૪ પ્ર. સકલચારિત્ર કોને કહે છે?

ઉ. મુનિઓનાં વ્રતોને સકલચારિત્ર કહે છે.

૧૧૫ પ્ર. યથાખ્યાતચારિત્ર કોને કહે છે?

ઉ. કષાયોના સર્વથા અભાવથી પ્રાદુર્ભૂત આત્માની શુદ્ધિવિશેષને યથાખ્યાતચારિત્ર કહે છે.

૧૧૬ પ્ર. સુખગુણ કોને કહે છે?

ઉ. આહ્‌લાદસ્વરૂપ આત્માના પરિણામવિશેષને સુખ કહે છે. તેની કારણભૂત શક્તિને સુખગુણ કહે છે.

૧૧૭ પ્ર. વીર્ય કોને કહે છે?

ઉ. આત્માની શક્તિને (બળને) વીર્ય કહે છે, તેના કારણભૂત ત્રિકાળી શક્તિને વીર્યગુણ કહે છે.

૧૧૮ પ્ર. ભવ્યત્વ ગુણ કોને કહે છે?

ઉ. જે શક્તિના નિમિત્તથી આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્‌ચારિત્ર પ્રગટ થવાની યોગ્યતા હોય, તેને ભવ્યત્વ ગુણ કહે છે.

૧૧૯ પ્ર. અભવ્યત્વ ગુણ કોને કહે છે?

ઉ. જે શક્તિના નિમિત્તથી આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્‌ચારિત્ર પ્રગટ થવાની યોગ્યતા ન હોય તેને અભવ્યત્વ ગુણ કહે છે.

૧૨૦ પ્ર. જીવત્વ ગુણ કોને કહે છે?

ઉ. જે શક્તિના નિમિત્તથી આત્મા પ્રાણ ધારણ કરે તેને જીવત્વ ગુણ કહે છે

૧૨૧ પ્ર. પ્રાણ કોને કહે છે?

ઉ. જેના સંયોગથી આ જીવ, જીવનઅવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય અને વિયોગથી મરણઅવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય, તેને પ્રાણ કહે છે.

૧૨૨ પ્ર. પ્રાણના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–દ્રવ્યપ્રાણ અને ભાવપ્રાણ.

૧૨૩ પ્ર દ્રવ્યપ્રાણના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. દશ છે:–મન, વચન, કાય, સ્પર્શેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય, શ્રોત્રેન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છ્‌વાસ અને આયુ.

૧૨૪ પ્ર. ભાવપ્રાણ કોને કહે છે?

ઉ. આત્માની જે શક્તિના નિમિત્તથી ઈન્દ્રિયાદિક પોતાના કાર્યમાં પ્રવર્તે તેને ભાવપ્રાણ કહે છે.

૧૨૫ પ્ર. ક્યા જીવને કેટલા પ્રાણ હોય છે?

ઉ. એકેન્દ્રિય જીવને ચાર પ્રાણ હોય છે. સ્પર્શનેન્દ્રિય, કાયબળ, શ્વાસોચ્છ્‌વાસ અને આયુ, દ્વીન્દ્રિય જીવને છ પ્રાણ–સ્પર્શનેન્દ્રિય, કાયબળ, શ્વાસોચ્છ્‌વાસ, આયુ, રસનેન્દ્રિય અને વચન. ત્રીન્દ્રિય જીવને સાત પ્રાણ

–સ્પર્શનેન્દ્રિય, કાયબળ, શ્વાસોચ્છ્વાસ, આયુ, રસનેન્દ્રિય, વચન, ઘ્રાણેન્દ્રિય. ચતુરિન્દ્રિય જીવોને આઠ પ્રાણ –સ્પર્શનેન્દ્રિય, કાયબળ, શ્વાસોચ્છ્વાસ, આયુ, રસનેન્દ્રિય, વચન, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય. પંચેન્દ્રિય અસંજ્ઞી જીવોને નવ પ્રાણ–સ્પર્શનેન્દ્રિય, કાયબળ, શ્વાસોચ્છ્વાસ, આયુ, રસનેન્દ્રિય, વચન, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય, શ્રોત્રેન્દ્રિય અને સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોને દશપ્રાણ–સ્પર્શનેન્દ્રિય, કાયબળ, શ્વાસોચ્છ્વાસ, આયુ, રસનેન્દ્રિય, વચન, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય, શ્રોત્રેન્દ્રિય અને મનબળ.

૧૨૬ (ક) પ્ર. ભાવપ્રાણના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–ભાવેન્દ્રિય અને બલપ્રાણ.

૧૨૬ (ખ) પ્ર. ભાવેન્દ્રિયના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પાંચ છે:–સ્પર્શન, રસના, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્ર.

૧૨૭ પ્ર. બલપ્રાણના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ત્રણ છે:–મનોબલ, વચનબલ અને કાયબલ.

૧૨૮ પ્ર. વૈભાવિક ગુણ કોને કહે છે?

ઉ. જે શક્તિના નિમિત્તથી બીજા દ્રવ્યનો સંબંધ

થતાં આત્મામાં વિભાવ પરિણતિ થાય, તે શક્તિને વૈભાવિક ગુણ કહે છે.

પ્રતિજીવી ગુણ

૧૨૯ પ્ર. અવ્યાબાધ પ્રતિજીવી ગુણ કોને કહે છે?

ઉ. શાતા અને અશાતારૂપ આકુળતાના અભાવને અવ્યાબાધ પ્રતિજીવી ગુણ કહે છે.

૧૩૦ પ્ર. અવગાહ પ્રતિજીવીગુણ કોને કહે છે?

ઉ. પરતંત્રતાના અભાવને અવગાહ પ્રતિજીવી ગુણ કહે છે.

૧૩૧ પ્ર. અગુરુલઘુત્વ પ્રતિજીવી ગુણ કોને કહે છે?

ઉ. ઉચ્ચતા અને નીચતાના અભાવને અગુરુલઘુત્વ પ્રતિજીવીગુણ કહે છે.

૧૩૨ પ્ર. સૂક્ષ્મત્વ પ્રતિજીવી ગુણ કોને કહે છે?

ઉ. ઇન્દ્રિયોના વિષયરૂપ સ્થૂળતાના અભાવને સૂક્ષ્મત્વ પ્રતિજીવી ગુણ કહે છે.

પ્રથમ અધ્યાયઃ સમાપ્ત

બીજો અધ્યાય

૧૩૩ પ્ર. જીવના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છેઃ–સંસારી અને મુક્ત.

૧૩૪ પ્ર. સંસારી જીવ કોને કહે છે?

ઉ. કર્મ સહિત જીવને સંસારી જીવ કહે છે.

૧૩૫ પ્ર. મુક્ત જીવ કોને કહે છે?

ઉ. કર્મરહિત જીવને મુક્ત જીવ કહે છે.

૧૩૬ પ્ર. કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જીવના રાગદ્વેષાદિક પરિણામોના નિમિત્તથી કાર્માણવર્ગણારૂપ જે પુદ્‌ગલસ્કંધ જીવની સાથે બંધને પ્રાપ્ત થાય છે, તેને કર્મ કહે છે.

૧૩૭ પ્ર. બંધના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર છેઃ–પ્રકૃતિબંધ, પ્રદેશબંધ, સ્થિતિબંધ અને અનુભાગબંધ.

૧૩૮ પ્ર. એ ચારે પ્રકારના બંધોનું કારણ શું છે?

ઉ. પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશબંધ યોગ (મન, વચન,

કાયના નિમિત્તે થતું આત્માના પ્રદેશોનું કંપન)થી થાય છે; સ્થિતિબંધ અને અનુભાગબંધ કષાય (મિથ્યાત્વ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આદિ)થી થાય છે.

૧૩૯ પ્ર. પ્રકૃતિબંધ કોને કહે છે?

ઉ. મોહાદિજનક તથા જ્ઞાનાદિઘાતક તે તે સ્વભાવવાળા કાર્માણ પુદ્‌ગલ સ્કંધોનો આત્મા સાથે સંબંધ થવો, તેને પ્રકૃતિબંધ કહે છે.

૧૪૦ પ્ર. પ્રકૃતિબંધના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. આઠ છે :–જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, મોહનીય, આયુ, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય.

૧૪૧ પ્ર. જ્ઞાનાવરણ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મ આત્માના જ્ઞાનગુણના પર્યાયને +ઘાતે (ઘાતમાં નિમિત્ત છે), તેને જ્ઞાનાવરણકર્મ કહે છે.

૧૪૨ પ્ર. જ્ઞાનાવરણ કર્મના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પાંચ છેઃ–મતિજ્ઞાનાવરણ, શ્રુતજ્ઞાનાવરણ,

+ કર્મ જીવના ગુણોનો ઘાત કરે છે તે ઉપચારકથન છે; ખરેખર એક દ્રવ્ય બીજાનો ઘાત કરે નહિ.

અવધિજ્ઞાનાવરણ, મનઃપર્યયજ્ઞાનાવરણ અને કેવલજ્ઞાનાવરણ.

૧૪૩ પ્ર. દર્શનાવરણ કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે આત્માના દર્શનગુણના પર્યાયનો ઘાત કરે, તેને દર્શનાવરણ કર્મ કહે છે.

૧૪૪ પ્ર. દર્શનાવરણ કર્મના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. નવ છેઃ–ચક્ષુદર્શનાવરણ, અચક્ષુદર્શનાવરણ, અવધિદર્શનાવરણ, કેવલદર્શનાવરણ, નિદ્રા, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલા, પ્રચલાપ્રચલા અને સ્ત્યાનગૃદ્ધિ.

૧૪૫ પ્ર. વેદનીય કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ફળથી જીવને આકુળતા થાય અર્થાત્ જે અવ્યાબાધગુણના પર્યાયનો ઘાત કરે, તેને વેદનીય કર્મ કહે છે.

૧૪૬ પ્ર. વેદનીય કર્મના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–શાતાવેદનીય અને અશાતાવેદનીય.

૧૪૭ પ્ર. મોહનીય કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે આત્માના શ્રદ્ધા અને ચારિત્ર ગુણના

પર્યાયોનો ઘાત કરે, તેને મોહનીય કર્મ કહે છે.

૧૪૮ પ્ર. મોહનીય કર્મના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીય.

૧૪૯ પ્ર. દર્શનમોહનીય કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. આત્માના સમ્યક્ત્વ પર્યાયને જે ઘાતે, તેને દર્શનમોહનીય કર્મ કહે છે.

૧૫૦ પ્ર. દર્શનમોહનીય કર્મના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ત્રણ છે :–મિથ્યાત્વ, સમ્યક્મિથ્યાત્વ અને સમ્યક્પ્રકૃતિ.

૧૫૧ પ્ર. મિથ્યાત્વ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી જીવને અતત્ત્વશ્રદ્ધાન થાય, તેને મિથ્યાત્વ કહે છે.

૧૫૨ પ્ર. સમ્યક્મિથ્યાત્વ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી મળેલા (મિશ્ર) પરિણામ હોય કે જેને ન તો સમ્યક્ત્વરૂપ કહી શકાય અને ન તો મિથ્યાત્વરૂપ, તેને સમ્યક્મિથ્યાત્વ કહે છે.

૧૫૩ પ્ર. સમ્યક્પ્રકૃતિ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી સમ્યક્ત્વપર્યાયના મૂળનો ઘાત તો ન થાય, પરંતુ ચલ, મલાદિક દોષ ઊપજે, તેને સમ્યક્પ્રકૃતિ કહે છે.

૧૫૪ પ્ર. ચારિત્રમોહનીય કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે આત્માના ચારિત્રપર્યાયનો ઘાત કરે, તેને ચારિત્રમોહનીય કર્મ કહે છે.

૧૫૫ પ્ર. ચારિત્રમોહનીય કર્મના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–કષાય અને નોકષાય (કિંચિત્ કષાય).

૧૫૬ પ્ર. કષાયના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. સોળ છે :–અનંતાનુબંધી ક્રોધ, અનંતાનુબંધી માન, અનંતાનુબંધી માયા, અનંતાનુબંધી લોભ; અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ માન, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ માયા, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ લોભ; પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, પ્રત્યાખ્યાનાવરણ માન, પ્રત્યાખ્યાનાવરણ માયા, પ્રત્યાખ્યાનાવરણ લોભ, સંજ્વલન ક્રોધ, સંજ્વલન માન, સંજ્વલન માયા, સંજ્વલન લોભ.

૧૫૭ પ્ર. નોકષાયના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. નવ છે:–હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય, જુગુપ્સા, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ અને નપુંસકવેદ.

૧૫૮ પ્ર. અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કોને કહે છે?

ઉ. જે આત્માના સ્વરૂપાચરણચારિત્રનો ઘાત કરે તેને અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કહે છે.

૧૫૯ પ્ર. અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કોને કહે છે?

ઉ. જે આત્માના દેશચારિત્રને ઘાતે, તેને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કહે છે.

૧૬૦ પ્ર. પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કોને કહે છે?

ઉ. જે આત્માના સકલચારિત્રને ઘાતે, તેને પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કહે છે.

૧૬૧ પ્ર. સંજ્વલન ક્રોધ, માન, માયા, લોભ અને

નોકષાય કોને કહે છે?

ઉ. જે આત્માના યથાખ્યાતચારિત્રનો ઘાત કરે, તેને સંજ્વલન અને નોકષાય કહે છે.

૧૬૨ પ્ર. આયુકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મ આત્માને નારક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવના શરીરમાં રોકી રાખે તેને આયુકર્મ કહે છે. અર્થાત્ આયુકર્મ આત્માના અવગાહ ગુણને ઘાતે છે.

૧૬૩ પ્ર. આયુકર્મના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર ભેદ છેઃ–નરકાયુ, તિર્યંચાયુ, મનુષ્યાયુ અને દેવાયુ.

૧૬૪ પ્ર. નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મ જીવને ગતિ વગેરે જુદા જુદા રૂપે પરિણમાવે અથવા શરીરાદિક બનાવે; ભાવાર્થ–નામકર્મ આત્માના સૂક્ષ્મત્વગુણને ઘાતે છે.

૧૬૫ પ્ર. નામકર્મના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ત્રાણુ (૯૩), ચારગતિ (નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવ), પાંચજાતિ–(એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય,

ચતુરેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય), પાંચ શરીર (ઔદારિક, વૈક્રિયિક, આહારક, તૈજસ, અને કાર્માણ), ત્રણ અંગોપાંગ (ઔદારિક, વૈક્રિયિક, આહારક), એક નિર્માણ કર્મ, પાંચ બંધન કર્મ (ઔદારિકબંધન, વૈક્રિયિકબંધન, આહારકબંધન, તેજસબંધન અને કાર્માણબંધન), પાંચ સંઘાત (ઔદારિક, વિક્રિયિક, આહારક, તૈજસ, કાર્માણ), છ સંસ્થાન (સમચતુરસ્ર સંસ્થાન, ન્યગ્રોધપરિમંડલ સંસ્થાન, સ્વાતિ સંસ્થાન, કુબ્જક સંસ્થાન, વામન સંસ્થાન, હુંડક સંસ્થાન), છ સંહનન (વજ્રર્ષભનારાચ સંહનન, વજ્રનારાચ સંહનન, નારાચ સંહનન, અર્દ્ધનારાચ સંહનન, કીલિક સંહનન અને અંસપ્રાપ્તસૃપાટિકા સંહનન), પાંચ વર્ણ કર્મ (કાળો, લીલો, રાતો, પીળો, ધોળો), બે ગંધ કર્મ (સુગંધ, દુર્ગંધ), પાંચ રસ કર્મ (ખાટો, મીઠો, કડવો, તૂરો, તીખો), આઠ સ્પર્શ (કઠોર, કોમલ, હલકો, ભારે, ઠંડો ગરમ, ચીકણો, લૂખો), ચાર આનુપૂર્વ્ય–(નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય, દેવગત્યાનુપૂર્વ્ય), અગુરુલઘુત્વ કર્મ એક, ઉપઘાત કર્મ એક, પરઘાત કર્મ એક, આતાપકર્મ એક, ઉદ્યોતકર્મ એક, બે વિહાયોગતિ, (એક મનોજ્ઞ, બીજી અમનોજ્ઞ), ઉચ્છ્‌વાસ એક, ત્રસ એક, સ્થાવર

એક, બાદર એક, સૂક્ષ્મ એક, પર્યાપ્ત એક, અપર્યાપ્ત એક, પ્રત્યેક નામકર્મ એક, એક સાધારણ નામકર્મ, સ્થિર નામકર્મ એક, અસ્થિર નામ કર્મ એક, શુભ નામ કર્મ એક, અશુભ નામ કર્મ એક, સુભગ નામ કર્મ એક, દુર્ભગ નામ કર્મ એક, સુસ્વર નામ કર્મ એક, દુઃસ્વર નામ કર્મ એક, આદેય નામ કર્મ એક, અનાદેય નામ કર્મ એક, યશકીર્તિ નામકર્મ એક, અપયશઃકીર્તિ નામકર્મ એક, તીર્થંકર નામ કર્મ એક.

૧૬૬ પ્ર. ગતિ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મ જીવનો આકાર નારકી, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવના સમાન બનાવે.

૧૬૭ પ્ર. જાતિ કોને કહે છે?

ઉ. અવ્યભિચારી સદ્દશતાથી એકરૂપ કરવાવાળા વિશેષને જાતિ કહે છે. અર્થાત્ તે સદ્દશધર્મવાળા પદાર્થોને જ ગ્રહણ કરે છે.

૧૬૮ પ્ર. જાતિ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય કહેવાય.

૧૬૯ પ્ર. શરીર નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી આત્માના ઔદારિકાદિ શરીર બને.

૧૭૦ પ્ર. નિર્માણ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી અંગોપાંગની ઠીક ઠીક રચના થાય, તેને નિર્માણકર્મ કહે છે.

૧૭૦ (ક) પ્ર. આંગોપાંગ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. ઔદારિક, વૈક્રિયિક, આહારક આંગોપાંગ, જેના ઉદયથી અંગ–ઉપાંગોના ભેદ પ્રગટ થાય છે. (મસ્તક, પીઠ, હૃદય, બાહુ, ઉદર, ઢીંચણ, હાથ–પગ તેને અંગ કહે છે. કપાળ, નાસિકા, હોઠ આદિ ઉપાંગ છે).

(બૃ. દ્ર. સં. ૫ા–૪૮)

૧૭૧ પ્ર. બંધન નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી ઔદારિકાદિ શરીરોના પરમાણુ પરસ્પર સંબંધને પ્રાપ્ત થાય, તેને બંધન નામકર્મ કહે છે.

૧૭૨ પ્ર. સંઘાત નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી ઔદારિકાદિ શરીરનાં પરમાણુ છિદ્રરહિત એકતાને પ્રાપ્ત થાય.

૧૭૩ પ્ર. સંસ્થાન નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીરની આકૃતિ (સિકલ) બને, તેને સંસ્થાન નામકર્મ કહે છે.

૧૭૪ પ્ર. સમચતુરસ્ર સંસ્થાન કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીરની આકૃતિ ઉપર, નીચે તથા મધ્યમાં સરખે ભાગે બને.

૧૭૫ પ્ર. ન્યગ્રોધપરિમંડલ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી જીવનું શરીર વડના વૃક્ષની માફક હોય અર્થાત્ જેના નાભિથી નીચેના અંગ નાના અને ઉપરના અંગ મોટા હોય.

૧૭૬ પ્ર. સ્વાતિ સંસ્થાન કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી નીચેનો ભાગ સ્થૂળ અથવા મોટો હોય અને ઉપરનો ભાગ પાતળો (નાનો) હોય.

૧૭૭ પ્ર. કુબ્જક સંસ્થાન કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી કૂબડું શરીર હોય.

૧૭૮ પ્ર. વામન સંસ્થાન કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીર ઘણું જ ઠીંગણું હોય.

૧૭૯ પ્ર. હુંડક સંસ્થાન કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીરના અંગ, ઉપાંગ કોઈ ખાસ આકારનાં ન હોય; (બેડોળ હોય).

૧૮૦ પ્ર. સંહનન નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી હાડના બંધનવિશેષ થાય, તેને સંહનન નામકર્મ કહે છે.

૧૮૧ પ્ર. વજ્રર્ષભનારાચ સંહનન કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી વજ્રનાં હાડ, વજ્રના વેષ્ટન, અને વજ્રનીજ ખીલીઓ હોય.

૧૮૨ પ્ર. વજ્રનારાચસંહનન કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી વજ્રના હાડ અને વજ્રની ખીલીઓ હોય, પરંતુ વેષ્ટન વજ્રનું ન હોય.

૧૮૩ પ્ર. નારાચ સંહનન કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી વેષ્ટન અને ખીલીઓ સહિત હાડ હોય.

૧૮૪ પ્ર. અર્ધનારાચ સંહનન કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી હાડોની સંધિ અર્ધકીલિત હોય.

૧૮૫ પ્ર. કીલક સંહનન કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી હાડની સંધિ પરસ્પર કીલિત હોય.

૧૮૬ પ્ર. અસંપ્રાપ્તાસૃપાટિકા સંહનન કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી જુદા જુદા હાડ નસોથી બંધાયેલા હોય, પણ પરસ્પર કીલિત ન હોય.

૧૮૭ પ્ર. વર્ણ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીરમાં રંગ હોય.

૧૮૮ પ્ર. ગંધ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીરમાં ગંધ હોય.

૧૮૯ પ્ર. રસ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીરમાં રસ હોય.

૧૯૦ પ્ર. સ્પર્શનામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીરમાં સ્પર્શ હોય.

૧૯૧ પ્ર. આનુપૂર્વીનામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી આત્માના પ્રદેશ મરણના પછી અને જન્મની પહેલાં રસ્તામાં અર્થાત્ વિગ્રહગતિમાં મરણના પહેલાના શરીરના આકારે રહે.

૧૯૨ પ્ર. અગુરુલઘુ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીર, લોઢાના ગોળાની માફક ભારે અને આકડાના રૂની માફક હલકું ન હોય.

૧૯૩ પ્ર. ઉપઘાત નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી પોતાનો ઘાત જ કરનાર અંગ હોય, તેને ઉપઘાત નામકર્મ કહે છે.

૧૯૪ પ્ર. પરઘાત નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી બીજાનો ઘાત કરવાવાળા અંગ ઉપાંગ હોય.

૧૯૫ પ્ર. આતાપ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી આતાપરૂપ શરીર હોય. જેમકે :–સૂર્યનું પ્રતિબિંબ.

૧૯૬ પ્ર. ઉદ્યોત નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી ઉદ્યોતરૂપ શરીર થાય.

૧૯૭ પ્ર. વિહાયોગતિ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી આકાશ ગમન થાય; તેના શુભ અને અશુભ એમ બે ભેદ છે.

૧૯૮ પ્ર. ઉચ્છ્‌વાસ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શ્વાસોચ્છ્‌વાસ લેવાય.

૧૯૯ પ્ર. ત્રસ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી દ્વીન્દ્રિયાદિ જીવોમાં જન્મ થાય.

૨૦૦ પ્ર. સ્થાવર નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેજસકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાયમાં જન્મ થાય.

૨૦૧ પ્ર. પર્યાપ્તિકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી પોતપોતાના યોગ્ય પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થાય.

૨૦૨ પ્ર. પર્યાપ્તિ કોને કહે છે?

ઉ. આહારવર્ગણા, ભાષાવર્ગણા અને મનોવર્ગણાના પરમાણુઓને શરીર–ઈન્દ્રિયાદિરૂપ પરિણમાવવાની શક્તિની પૂર્ણતાને પર્યાપ્તિ કહે છે.

૨૦૩ પ્ર. પર્યાપ્તિના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. છઃ–આહારપર્યાપ્તિ, શરીરપર્યાપ્તિ, ઈન્દ્રિય-પર્યાપ્તિ, શ્વાસોચ્છ્‌વાસપર્યાપ્તિ, ભાષાપર્યાપ્તિ અને મનઃપર્યાપ્તિ.

આહારપર્યાપ્તિ–આહારવર્ગણાના પરમાણુઓને ખલ અને રસભાગરૂપ પરિણમાવવાના કારણભૂત જીવની શક્તિની પૂર્ણતાને આહારપર્યાપ્તિ કહે છે.

શરીરપર્યાપ્તિ–જે પરમાણુઓને ખલરૂપ પરિણમાવ્યા હતા. તેમના હાડ વગેરે કઠિન અવયવરૂપ અને જેને રસ રૂપ પરિણમાવ્યા હતા, તેમના રુધિરાદિક દ્રવ્યરૂપ

પરિણમાવવાના કારણભૂત જીવની શક્તિની પૂર્ણતાને શરીરપર્યાપ્તિ કહે છે.

ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ–આહારવર્ગણાના પરમાણુઓને ઈન્દ્રિયોના આકારે પરિણમાવવાને તથા ઈન્દ્રિય દ્વારા વિષય ગ્રહણ કરવાના કારણભૂત જીવની શક્તિની પૂર્ણતાને ઈન્દ્રિયપર્યાપ્તિ કહે છે.

શ્વાસોચ્છ્વાસપર્યાપ્તિ–આહારવર્ગણાના પરમાણુઓને શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપ પરિણમાવવાના કારણભૂત જીવની શક્તિની પૂર્ણતાને શ્વાસોચ્છ્વાસપર્યાપ્તિ કહે છે.

ભાષાપર્યાપ્તિ–ભાષાવર્ગણાના પરમાણુઓને વચનરૂપ પરિણમાવવાના કારણભૂત જીવની શક્તિની પૂર્ણતાને ભાષાપર્યાપ્તિ કહે છે.

મનઃપર્યાપ્તિ–મનોવર્ગણાના પરમાણુઓને હૃદયસ્થાનમાં આઠ પાંખડીના કમલાકાર મનરૂપ પરિણમાવવાને તથા તેમની દ્વારા યથાવત્ (જોઈએ તેવી રીતે) વિચાર કરવાના કારણભૂત જીવની શક્તિની પૂર્ણતાને મન:પર્યાપ્તિ કહે છે.

એકેન્દ્રિય જીવોને ભાષાપર્યાપ્તિ અને મન:પર્યાપ્તિ સિવાય બાકીની ચાર પર્યાપ્તિ હોય છે.

દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અને અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોને મન:પર્યાપ્તિ સિવાયની બાકીની પાંચ પર્યાપ્તિ હોય છે, અને સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોને છએ પર્યાપ્તિ હોય છે. એ સર્વ પર્યાપ્તિઓને પૂર્ણ થવાનો કાળ અંતર્મુહૂર્ત છે તથા એક એમ એક પર્યાપ્તિનો કાળ પણ અંતર્મુહૂર્ત છે, અને સર્વ પર્યાપ્તિનો કાળ મળીને પણ અંતર્મુહૂર્ત છે, અને પહેલેથી બીજી સુધીનો તથા બીજીથી ત્રીજી સુધીનો એવી રીતે છઠ્ઠી પર્યાપ્તિ સુધીનો કાળ ક્રમથી મોટા મોટા અંતર્મુહૂર્ત છે.

પોતપોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિઓનો પ્રારંભ તો એકદમ થાય છે. પરંતુ પૂર્ણતા ક્રમથી થાય છે. જ્યાં સુધી કોઈ પણ જીવની શરીરપર્યાપ્તિ પૂર્ણ તો થઈ ન હોય, પણ નિયમથી પૂર્ણ થવાવાળી હોય, ત્યાં સુધી તે જીવને **નિર્વૃત્ત્યપર્યાપ્તક** કહે છે.

અને જેની શરીરપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થઈ ગઈ હોય તેને **પર્યાપ્તક** કહે છે. અને જેની એક પણ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થઈ ન હોય તથા શ્વાસના અઢારમાં ભાગમાં જ મરણ થવાવાળું હોય, તેને **લબ્ધ્યપર્યાપ્તક** કહે છે.

૨૦૪ પ્ર. અપર્યાપ્તિ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી લબ્ધ્યપર્યાપ્તક અવસ્થા થાય, તેને અપર્યાપ્તિ નામકર્મ કહે છે.

૨૦૫ પ્ર. પ્રત્યેક નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી એક શરીરનો એક સ્વામી હોય, તેને પ્રત્યેક નામકર્મ કહે છે.

૨૦૬ પ્ર. સાધારણ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી એક શરીરના અનેક જીવ માલિક (સ્વામી) હોય, તેને સાધારણ નામકર્મ કહે છે.

૨૦૭ પ્ર. સ્થિર નામકર્મ અને અસ્થિર નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીરની ધાતુ અને ઉપધાતુ પોતપોતાના ઠેકાણે રહે, તેને સ્થિર નામકર્મ કહે છે. અને જે કર્મના ઉદયથી શરીરની ધાતુ અને ઉપધાતુ પોતપોતાને ઠેકાણે ન રહે, તેને અસ્થિર નામકર્મ કહે છે.

૨૦૮ પ્ર. શુભ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીરના અવયવ સુંદર થાય,

તેને શુભ નામકર્મ કહે છે.

૨૦૯ પ્ર. અશુભ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી શરીરના અવયવ સુંદર ન થાય, તેને અશુભ નામકર્મ કહે છે.

૨૧૦ પ્ર. સુભગ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી બીજા જીવો પોતાના ઉપર પ્રીતિ કરે, તેને સુભગ નામકર્મ કહે છે.

૨૧૧ પ્ર. દુર્ભગ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી બીજા જીવો પોતાની સાથે દુશ્મની (વૈર) કરે, તેને દુર્ભગ નામકર્મ કહે છે.

૨૧૨ પ્ર. સુસ્વર નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી સુંદર મધુર સ્વર હોય, તેને સુસ્વર નામકર્મ કહે છે.

૨૧૩ પ્ર. દુઃસ્વર નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી મધુર સ્વર ન હોય, તેને દુઃસ્વર નામકર્મ કહે છે.

૨૧૪ પ્ર. આદેય નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી કાંતિસહિત શરીર ઊપજે, તેને આદેય નામકર્મ કહે છે.

૨૧૫ પ્ર. અનાદેય નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી કાંતિસહિત શરીર ન હોય, તેને અનાદેય નામકર્મ કહે છે.

૨૧૬ પ્ર. યશઃકીર્તિ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી સંસારમાં જીવની પ્રશંસા થાય, તેને યશઃકીર્તિ નામકર્મ કહે છે.

૨૧૭ પ્ર. અપયશઃકીર્તિ નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી સંસારમાં જીવની પ્રશંસા ન થાય, તેને અપયશઃકીર્તિ નામકર્મ કહે છે.

૨૧૮ પ્ર. તીર્થંકર નામકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. અર્હંત પદના કારણભૂત કર્મને તીર્થંકર નામકર્મ કહે છે.

૨૧૯ પ્ર. ગોત્રકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી સંતાનનાં ક્રમના ચાલતા

આવેલ જીવના આચરણરૂપ ઉચ્ચ-નીચ ગોત્રમાં જન્મ થાય, તેને ગોત્રકર્મ કહે છે.

૨૨૦ પ્ર. ગોત્રકર્મના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે :–ઉચ્ચગોત્ર અને નીચગોત્ર.

૨૨૧ પ્ર. ઉચ્ચ ગોત્રકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ થાય.

૨૨૨ પ્ર. નીચ ગોત્રકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ઉદયથી નીચ કુળમાં જન્મ થાય.

૨૨૩ પ્ર. અંતરાય કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મ દાનાદિક કરવામાં વિઘ્ન નાંખે.

૨૨૪ પ્ર. અંતરાય કર્મના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પાંચ :–દાનાંતરાય, લાભાંતરાય, ભોગાંતરાય, ઉપભોગાન્તરાય અને વીર્યાન્તરાય; દરેકનો અર્થ એ કે દરેકમાં વિઘ્ન નાંખે.

૨૨૫ પ્ર. પુણ્ય કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે જીવને ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરાવે.

૨૨૬ પ્ર. પાપ કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે જીવને અનિષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરાવે.

૨૨૭ પ્ર. ઘાતિયા કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે જીવના જ્ઞાનાદિક અનુજીવી ગુણોનો ઘાત કરે, તેને ઘાતિયા કર્મ કહે છે.

૨૨૮ પ્ર. અઘાતિયા કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે જીવના જ્ઞાનાદિક અનુજીવી ગુણોનો ઘાત ન કરે, તેને અઘાતિયા કર્મ કહે છે.

૨૨૯ પ્ર. સર્વઘાતિ કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે જીવના અનુજીવી ગુણોનો સર્વ પ્રકારે ઘાત કરે, તેને સર્વઘાતિ કર્મ કહે છે.

૨૩૦ પ્ર. દેશઘાતિકર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે જીવના અનુજીવી ગુણોનો એકદેશ ઘાત કરે, તેને દેશઘાતિ કર્મ કહે છે.

૨૩૧ પ્ર. જીવવિપાકી કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જેનું ફળ જીવમાં હોય.

૨૩૨ પ્ર. પુદ્‌ગલવિપાકી કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મનું ફળ પુદ્‌ગલમાં (શરીરમાં) થાય.

૨૩૩ પ્ર. ભવવિપાકી કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જેના ફળથી જીવ સંસારમાં રોકાય.

૨૩૪ પ્ર. ક્ષેત્રવિપાકી કર્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મના ફળથી વિગ્રહ ગતિમાં જીવનો આકાર પહેલાના જેવો બનેલો રહે.

૨૩૫ પ્ર. વિગ્રહ ગતિ કોને કહે છે?

ઉ. એક શરીરને છોડીને બીજું શરીર ગ્રહણ કરવાને માટે જીવનું જવું, તેને વિગ્રહગતિ કહે છે.

૨૩૬ પ્ર. ઘાતિ કર્મ કેટલાં અને ક્યા ક્યા છે?

ઉ. સુડતાલીસ (૪૭) છે :–જ્ઞાનાવરણ ૫, દર્શનાવરણ ૯, મોહનીય ૨૮ અને અંતરાય ૫, એ પ્રમાણે ૪૭ છે.

૨૩૭ પ્ર. અઘાતિ કર્મ કેટલાં અને ક્યા ક્યા છે?

ઉ. એકસો એક (૧૦૧) છે :–વેદનીય ૨, આયુ

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ - ૩૬૪૨૫૦

૪, નામકર્મ ૯૩ અને ગોત્ર ૨, એ પ્રમાણે ૧૦૧ છે.

૨૩૮ પ્ર. સર્વઘાતિ પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?

ઉ. એકવીશ (૨૧) છે : જ્ઞાનાવરણની ૧ (કેવળજ્ઞાનાવરણ), દર્શનાવરણની ૬, (કેવળ દર્શનાવરણ ૧ અને નિદ્રા ૫, નિદ્રા, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલા, પ્રચલાપ્રચલા અને સ્ત્યાનગૃદ્ધિ), મોહનીયની ૧૪ (અનંતાનુબંધી ૪, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ૪, પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ૪, મિથ્યાત્વ ૧ અને સમ્યગ્મિથ્યાત્વ ૧) એ પ્રમાણે ૨૧ પ્રકૃતિ છે.

૨૩૯ પ્ર. દેશઘાતિ પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?

ઉ. છવ્વીસ (૨૬) છે :–જ્ઞાનાવરણની ૪ (મતિ-જ્ઞાનાવરણ, શ્રુતજ્ઞાનાવરણ, અવધિજ્ઞાનાવરણ અને મનઃપર્યયજ્ઞાનાવરણ), દર્શનાવરણની ૩. (ચક્ષુદર્શનાવરણ, અવધિદર્શનાવરણ) અચક્ષુર્દર્શનાવરણ મોહનીયની ૧૪ (સંજ્વલન ૪, નોકષાય ૯ અને સમ્યક્ત્વ ૧), અંતરાયની ૫–એ પ્રમાણે છવ્વીસ છે.

૨૪૦ પ્ર. ક્ષેત્રવિપાકી પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?

ઉ. ચાર છે :–નરકગત્યાનુપૂર્વી, તિર્યગ્ગત્યાનુપૂર્વી,

મનુષ્યગત્યાનુપૂર્વી અને દેવગત્યાનુપૂર્વી એ ચાર છે.

૨૪૧ પ્ર. ભવવિપાકી પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?

ઉ. ચાર છે :–નરકાયુ, તિર્યંચાયુ, મનુષ્યાયુ અને દેવાયુ.

૨૪૨ પ્ર. જીવવિપાકી પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?

ઉ. ઈઠ્યોતેર (૭૮) છે :–ઘાતિકર્મની ૪૭, ગોત્રની ૨, વેદનીયની ૨ અને નામકર્મની ૨૭ (તીર્થંકર પ્રકૃતિ, ઉચ્છ્વાસ, બાદર, સૂક્ષ્મ, પર્યાપ્તિ, અપર્યાપ્તિ, સુસ્વર, દુઃસ્વર, આદેય, અનાદેય, યશઃકીર્તિ, અપયશઃકીર્તિ, ત્રસ, સ્થાવર, પ્રશસ્ત–વિહાયોગતિ, અપ્રશસ્ત વિહાયોગતિ, સુભગ, દુર્ભગ, ગતિ ૪, જાતિ ૫) એ સર્વ મળીને ૭૮ પ્રકૃતિ છે.

૨૪૩ પ્ર. પુદ્ગલવિપાકી પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?

ઉ. બાસઠ છે :–(સર્વપ્રકૃતિ ૧૪૮માંથી ક્ષેત્રવિપાકી ૪, ભવવિપાકી ૪, જીવવિપાકી ૭૮ એવી રીતે સર્વ મળીને

Shri Digambar Jain Swadhyay Mandir Trust, Songadh - 364250

૮૬ પ્રકૃતિ બાદ કરવાથી બાકી રહી ૬૨ પ્રકૃતિ તે પુદ્‌ગલ વિપાકી છે.)

૨૪૪ પ્ર. પાપ પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?

ઉ. સો (૧૦૦) છે :–ઘાતિયા પ્રકૃતિ ૪૭, અશાતા વેદનીય ૧, નીચગોત્ર ૧, નરકાયુ ૧ અને નામકર્મની ૫૦ (નરકગતિ ૧, નરકગત્યાનુપૂર્વી ૧, તિર્યંગ્ગતિ ૧, તિર્યંગ્ગત્યાનુપૂર્વી ૧, જાતિમાંથી આદિની ૪, સંસ્થાનના અન્તની ૫, સંહનન અન્તની ૫, સ્પર્શાદિક ૨૦, ઉપઘાત ૧, અપ્રશસ્ત વિહાયોગતિ ૧, સ્થાવર ૧, સૂક્ષ્મ ૧, અપર્યાપ્તિ ૧, અનાદેય ૧, અપયશઃકીર્તિ ૧, અશુભ ૧, દુર્ભગ ૧, દુઃસ્વર ૧, અસ્થિર ૧, સાધારણ ૧) એ સર્વ મળીને ૧૦૦ પાપ પ્રકૃતિ છે.

૨૪૫ પ્ર. પુણ્ય પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?

ઉ. અડસઠ (૬૮) છે :–કર્મની સમસ્ત પ્રકૃતિ ૧૪૮ છે, જેમાંથી ૧૦૦ પાપ પ્રકૃતિ બાદ કરવાથી બાકી રહેલ ૪૮ પ્રકૃતિ અને નામકર્મની સ્પર્શાદિ ૨૦ પ્રકૃતિ, પુણ્ય અને પાપ એ બંનેમાં ગણાય છે; કેમકે તે વીશે (૨૦) પ્રકૃતિ સ્પર્શાદિ કોઈને ઈષ્ટ અને કોઈને અનિષ્ટ હોય છે.

તે માટે ૪૮માં સ્પર્શાદિ ૨૦ પ્રકૃતિ મેળવવાથી ૬૮ પુણ્ય પ્રકૃતિ થાય છે.

૨૪૬ પ્ર. સ્થિતિબંધ કોને કહે છે?

ઉ. કર્મોમાં આત્માની સાથે રહેવાની મર્યાદાનું પડવું તેને.

૨૪૭ પ્ર. આઠે કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કેટલી કેટલી છે?

ઉ. જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, અંતરાય, એ ચારે કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીસ ત્રીસ ક્રોડાક્રોડી સાગરની છે, મોહનીય કર્મની સિત્તેર ક્રોડાક્રોડી સાગરની છે. નામકર્મની અને ગોત્રકર્મની વીશ વીશ (૨૦) ક્રોડાક્રોડી સાગરની છે અને આયુકર્મની તેત્રીસ (૩૩) સાગરની છે.

૨૪૮ પ્ર. આઠે કર્મોની જઘન્ય સ્થિતિ કેટલી કેટલી છે?

ઉ. વેદનીય કર્મની બાર (૧૨) મુહૂર્ત, નામ તથા ગોત્રકર્મની આઠ (૮) મુહૂર્તની અને બાકીનાં સમસ્ત કર્મોની અંતર્મુહૂર્તની જઘન્ય સ્થિતિ છે.

૨૪૯ પ્ર. ક્રોડાક્રોડી કોને કહે છે?

ઉ. એક કરોડ ને એક કરોડે ગુણવાથી જે સંખ્યા થાય, તેને એક ક્રોડાક્રોડી કહે છે.

૨૫૦ પ્ર. સાગર કોને કહે છે?

ઉ. દશ ક્રોડાક્રોડી અદ્ધાપલ્યોનો એક સાગર થાય છે.

૨૫૧ પ્ર. અદ્ધાપલ્ય કોને કહે છે?

ઉ. બે હજાર કોશ ઊંડો અને બે હજાર કોશ પહોળા એવા ગોળ ખાડામાં, જેનો કાતરથી બીજો ભાગ ન થઈ શકે એવા ઘેટાંના વાળોને ભરવા. પછી જેટલા વાળ તેમાં સમાય, તેમાંથી એક એક વાળ સો-સો વર્ષે બહાર કાઢવો; જેટલા વર્ષોમાં તે સર્વે વાળ નીકળી જાય તેટલા વર્ષોના જેટલા સમય થાય તેને વ્યવહારપલ્ય કહે છે. વ્યવહારપલ્યથી અસંખ્યાતગુણો ઉદ્ધારપલ્ય થાય છે અને ઉદ્ધારપલ્યથી અસંખ્યાતગુણો અદ્ધાપલ્ય થાય છે.

૨૫૨ પ્ર. મુહૂર્ત કોને કહે છે?

ઉ. અડતાલીસ (૪૮) મિનિટનો એક મુહૂર્ત થાય છે.

૨૫૩ પ્ર. અંતર્મુહૂર્ત કોને કહે છે?

ઉ. આવલીથી ઉપર અને મુહૂર્તથી નીચેના કાળને અન્તર્મુહૂર્ત કહે છે.

૨૫૪. પ્ર. આવલી કોને કહે છે?

ઉ. એક શ્વાસમાં સંખ્યાત આવલી થાય છે.

૨૫૫ પ્ર. શ્વાસોચ્છ્વાસ કાળ કોને કહે છે?

ઉ. નીરોગી પુરુષની નાડીના એકવાર ચાલવાને શ્વાસોચ્છ્વાસ કાળ કહે છે.

૨૫૬ પ્ર. એક મુહૂર્તમાં કેટલા શ્વાસોચ્છ્વાસ થાય છે?

ઉ. એક મુહૂર્તમાં ત્રણ હજાર સાતસો તોંતેર (૩૭૭૩) શ્વાસોચ્છ્વાસ થાય છે.

૨૫૭ પ્ર. અનુભાગબંધ કોને કહે છે?

ઉ. ફળ દેવાની શક્તિની હીનાધિકતાને અનુભાગબંધ કહે છે.

૨૫૮ પ્ર. પ્રદેશબંધ કોને કહે છે?

ઉ. બંધ થવાવાળા કર્મોની સંખ્યાના નિર્ણયને પ્રદેશબંધ કહે છે.

૨૫૯ પ્ર. ઉદય કોને કહે છે?

ઉ. સ્થિતિને પૂરી કરીને કર્મોના ફલ આપવાને ઉદય કહે છે.

૨૬૦ પ્ર. ઉદીરણા કોને કહે છે?

ઉ. સ્થિતિ પૂરી કર્યા વિના જ કર્મનાં ફળ આવવાને ઉદીરણા કહે છે.

૨૬૧ પ્ર. ઉપશમ કોને કહે છે?

ઉ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવના નિમિત્તથી કર્મની શક્તિની અનુદ્‌ભૂતિને ઉપશમ કહે છે.

૨૬૨ પ્ર. ઉપશમના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–અંતઃકરણરૂપ ઉપશમ અને સદવસ્થારૂપ ઉપશમ.

૨૬૩ પ્ર. અંતઃકરણરૂપ ઉપશમ કોને કહે છે?

ઉ. આગામી કાળમાં ઉદય આવવા યોગ્ય કર્મના પરમાણુઓને આગળ–પાછળ ઉદય આવવા યોગ્ય કરવાં, તેને અંતઃકરણરૂપ ઉપશમ કહે છે.

૨૬૪ પ્ર. સદવસ્થારૂપ ઉપશમ કોને કહે છે?

ઉ. વર્તમાન સમયને છોડીને આગામી કાળમાં ઉદય આવવાવાળાં કર્મોનું સત્તામાં રહેવું તેને સદવસ્થારૂપ ઉપશમ કહે છે.

૨૬૫ પ્ર. ક્ષય કોને કહે છે?

ઉ. કર્મની આત્યંતિક નિવૃત્તિને ક્ષય કહે છે.

૨૬૬ પ્ર. ક્ષયોપશમ કોને કહે છે?

ઉ. વર્તમાન નિષેકમાં સર્વઘાતી સ્પર્દ્ધકોનો ઉદયાભાવી ક્ષય તથા દેશઘાતી સ્પર્દ્ધકોનો ઉદય અને આગામી કાળમાં ઉદય આવવાવાળા નિષેકોનો સદવસ્થારૂપ ઉપશમ એવી કર્મની અવસ્થાને ક્ષયોપશમ કહે છે.

૨૬૭ પ્ર. નિષેક કોને કહે છે?

ઉ. એક સમયમાં કર્મના જેટલાં પરમાણુઓ ઉદયમાં આવે તે સર્વના સમૂહને નિષેક કહે છે.

૨૬૮ પ્ર. સ્પર્દ્ધક કોને કહે છે?

ઉ. વર્ગણાઓના સમૂહને સ્પર્દ્ધક કહે છે.

૨૬૯ પ્ર. વર્ગણા કોને કહે છે?

ઉ. વર્ગોના સમૂહને વર્ગણા કહે છે.

૨૭૦ પ્ર. વર્ગ કોને કહે છે?

ઉ. સમાન અવિભાગપ્રતિચ્છેદોના ધારક પ્રત્યેક કર્મપરમાણુને વર્ગ કહે છે.

૨૭૧ પ્ર. અવિભાગપ્રતિચ્છેદ કોને કહે છે?

ઉ. શક્તિના અવિભાગી અંશને અવિભાગપ્રતિચ્છેદ કહે છે. અથવા જેનો બીજો ભાગ થઈ શકે નહિ તેવા અંશને અવિભાગપ્રતિચ્છેદ કહે છે.

૨૭૨ પ્ર. આ પ્રકરણમાં "શક્તિ" શબ્દથી કઈ શક્તિ ઈષ્ટ છે?

ઉ. અહીં શક્તિ શબ્દથી કર્મોની અનુભાગરૂપ અર્થાત્ ફળ આપવાની શક્તિ ઈષ્ટ છે.

૨૭૩ પ્ર. ઉદયાભાવી ક્ષય કોને કહે છે?

ઉ. ફળ આપ્યા વિના આત્માથી કર્મના સંબંધ છૂટવાને ઉદયાભાવી ક્ષય કહે છે.

૨૭૪ પ્ર. ઉત્કર્ષણ કોને કહે છે?

ઉ. કર્મોની સ્થિતિ તથા અનુભાગના વધી જવાને ઉત્કર્ષણ કહે છે.

૨૭૫ પ્ર. અપકર્ષણ કોને કહે છે?

ઉ. કર્મોની સ્થિતિ તથા અનુભાગના ઘટી જવાને અપકર્ષણ કહે છે.

૨૭૬ પ્ર. સંક્રમણ કોને કહે છે?

ઉ. કોઈ પણ કર્મના સજાતીય એક ભેદને બીજા ભેદરૂપ થઈ જવાને સંક્રમણ કહે છે.

૨૭૭ પ્ર. સમયપ્રબદ્ધ કોને કહે છે?

ઉ. એક સમયમાં જેટલા કર્મપરમાણુ અને નોકર્મપરમાણુ બંધાય, તે સર્વને સમયપ્રબદ્ધ કહે છે.

૨૭૮ પ્ર. ગુણહાનિ કોને કહે છે?

ઉ. ગુણાકારરૂપ હીન હીન (ઓછું ઓછું) દ્રવ્ય જેમાં જણાય, તેને ગુણહાનિ કહે છે. જેમકે–કોઈ જીવે એક સમયમાં ૬૩૦૦ પરમાણુઓના સમૂહરૂપ સમય પ્રબદ્ધનો બંધ કર્યો અને તેમાં ૪૮ સમયની સ્થિતિ પડી, તેમાં

ગુણહાનિઓના સમૂહરૂપ નાના ગુણહાનિ ૬, તેમાંથી પ્રથમ ગુણહાનિના પરમાણુ ૩૨૦૦, બીજી ગુણહાનિના પરમાણુ ૧૬૦૦, ત્રીજી ગુણહાનિના પરમાણુ ૮૦૦, ચોથી ગુણહાનિના પરમાણુ ૪૦૦, પાંચમી ગુણહાનિના પરમાણુ ૨૦૦ અને છટ્ઠી ગુણહાનિના પરમાણુ ૧૦૦ છે. અહીં ઉત્તરોત્તર ગુણહાનિઓમાં ગુણાકારરૂપ હીન હીન પરમાણુ(દ્રવ્ય) પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી તેને ગુણહાનિ કહે છે.

૨૭૯ પ્ર. ગુણહાનિ આયામ કોને કહે છે?

ઉ. એક ગુણહાનિના સમયના સમૂહને ગુણહાનિ આયામ કહે છે. જેમકે–ઉપરના દૃષ્ટાંતમાં ૪૮ સમયની સ્થિતિમાં ૬ ગુણહાનિ હતી, તો ૪૮ ને ૬ એ ભાગવાથી પ્રત્યેક ગુણહાનિનું પરિમાણ ૮ આવ્યું, તે જ ગુણહાનિ આયામ કહેવાય છે.

૨૮૦ પ્ર. નાના ગુણહાનિ કોને કહે છે?

ઉ. ગુણહાનિઓના સમૂહને નાના ગુણહાનિ કહે છે. જેમકે–ઉપરના દૃષ્ટાન્તમાં આઠ આઠ સમયની છ ગુણહાનિ છે, તે જ છ સંખ્યા નાના ગુણહાનિનું પરિમાણ જાણવું.

૨૮૧ પ્ર. અન્યોન્યાભ્યસ્તરાશિ કોને કહે છે?

ઉ. નાનાગુણહાનિપ્રમાણ બમણું માંડીને પરસ્પર ગુણાકાર કરવાથી જે ગુણનફળ (ગુણાકાર) થાય, તેને અન્યોન્યાભ્યસ્તરાશિ કહે છે. જેમકે–ઉપરના દૃષ્ટાંતમાં બે છ વાર માંડીને પરસ્પર ગુણવાથી ૬૪ થાય છે, તે જ અન્યોન્યાભ્યસ્તરાશિનું પરિમાણ જાણવું.

૨૮૨ પ્ર. અંતિમ ગુણહાનિનું પરિમાણ કેવી રીતે કાઢવું?

ઉ. એક ઓછા અન્યોન્યાભ્યસ્તરાશિનો ભાગ સમયપ્રબદ્ધમાં મૂકવાથી અંતિમ ગુણહાનિના દ્રવ્યનું પરિમાણ નીકળે છે. જેમકે–૬૩૦૦માં એક ઓછા ૬૪નો ભાગ દેવાથી જે ૧૦૦ પ્રાપ્ત થયા, તે જ અંતિમ ગુણહાનિનું દ્રવ્ય છે.

૨૮૩ પ્ર. અન્યગુણહાનિઓના દ્રવ્યનું પરિમાણ કેવી રીતે કાઢવું જોઈએ?

ઉ. અંતિમ ગુણહાનિના દ્રવ્યને પ્રથમ ગુણહાનિ પર્યંત બમણા બમણા કરવાથી અન્યગુણહાનિઓના દ્રવ્યનું

પરિમાણ નીકળે છે. જેમકે–૨૦૦–૪૦૦–૮૦૦–૧૬૦૦–૩૨૦૦.

૨૮૪ પ્ર. પ્રત્યેક ગુણહાનિમાં પ્રથમાદિ સમયોમાં દ્રવ્યનું પરિમાણ કેવી રીતે હોય છે?

ઉ. નિષેકહારને ચયથી ગુણવાથી પ્રત્યેક ગુણહાનિના પ્રથમ સમયના દ્રવ્ય નીકળે છે, અને પ્રથમ સમયના દ્રવ્યમાંથી એક એક ચય બાદ કરવાથી ઉત્તરોત્તર સમયોના દ્રવ્યોનું પરિમાણ નીકળે છે. જેમકે–નિષેકહાર ૧૬ ને ચય ૩૨ થી ગુણવાથી પ્રથમ ગુણહાનિના પ્રથમ સમયના દ્રવ્ય ૫૧૨ થાય છે. અને ૫૧૨ માંથી એક એક ચય અથવા બત્રીશ બત્રીશ બાદ કરવાથી બીજા સમયના દ્રવ્યોનું પરિમાણ ૪૮૦, ત્રીજા સમયના દ્રવ્યોનું પરિમાણ ૪૪૮, ચોથા સમયના દ્રવ્યોનું પરિમાણ ૪૧૬, પાંચમાં સમયના દ્રવ્યોનું પરિમાણ ૩૮૪, છટ્ઠા સમયના દ્રવ્યોનું પરિમાણ ૩૫૨, સાતમાં સમયના દ્રવ્યોનું પરિમાણ ૩૨૦ અને આઠમાં સમયનાં દ્રવ્યોનાં પરિમાણ ૨૮૮ નીકળે છે. એવી રીતે દ્વિતીયાદિક ગુણહાનિઓમાં પણ પ્રથમાદિ સમયોના દ્રવ્યોનું પરિમાણ કાઢી લેવું.

૨૮૫ પ્ર. નિષેકહાર કોને કહે છે?

ઉ. ગુણહાનિઆયામથી બમણા પરિમાણને નિષેકહાર કહે છે. જેમકે :–ગુણહાનિ આયામ ૮ થી બમણા ૧૬ ને નિષેકહાર કહે છે.

૨૮૬ પ્ર. ચય કોને કહે છે?

ઉ. શ્રેણી વ્યવહાર ગણિતમાં સમાન હાનિ અથવા સમાન વૃદ્ધિના પરિમાણને ચય કહે છે.

૨૮૭ પ્ર. આ પ્રકરણમાં ચયનું પરિમાણ કાઢવાની કઈ રીત છે?

ઉ. નિષેકહારમાં એક અધિક ગુણહાનિ આયામનું પ્રમાણ જોડીને અર્ધા કરવાથી જે લબ્ધ આવે, તેને ગુણહાનિઆયામથી ગુણ્યા કરવી, એવી રીતે ગુણવાથી જે ગુણનફળ (ગુણાકાર) થાય. તેનો ભાગ વિવક્ષિત ગુણહાનિના દ્રવ્યમાં ઉમેરવાથી વિવક્ષિત ગુણહાનિના ચયનું પરિમાણ નીકળે છે.

જેમકે–નિષેકહાર ૧૬માં એક અધિક ગુણહાનિ આયામ ૯ ઉમેરવાથી ૨૫ થયા. પચીશના અર્ધા ૧૨।। ને

ગુણહાનિઆયામ ૮ થી ગુણવાથી ૧૦૦ થાય છે. તે ૧૦૦નો ભાગ વિવક્ષિત પ્રથમ ગુણહાનિના દ્રવ્ય ૩૨૦૦માં ઉમેરવાથી પ્રથમ ગુણહાનિસંબંધી ચય ૩૨ આવ્યા. એવી રીતે દ્વિતીય ગુણહાનિના ચયનું પરિમાણ ૧૬, તૃતીયનું પરિણામ ૮, ચતુર્થનું ૪, પંચમનું ૨ અને અંતિમ ગુણહાનિના ચયનું પરિમાણ ૧ જાણવું.

૨૮૮ પ્ર. અનુભાગની રચનાનો ક્રમ ક્યો છે?

ઉ. દ્રવ્યની અપેક્ષાથી જે રચના ઉપર બતાવી છે તેમાં પ્રત્યેક ગુણહાનિના પ્રથમાદિ સમય સંબંધી દ્રવ્યને વર્ગણા કહે છે. અને તે વર્ગણાઓમાં જે પરમાણુ છે, તેને વર્ગ કહે છે. પ્રથમ ગુણહાનિની પ્રથમ વર્ગણામાં જે ૫૧૨ વર્ગ છે, તેમાં અનુભાગશક્તિના અવિભાગપ્રતિચ્છેદ સમાન છે. અને તે દ્વિતીયાદિ વર્ગણાઓના વર્ગોના અવિભાગ-પ્રતિચ્છેદોની અપેક્ષાએ સર્વેથી ન્યૂન અર્થાત્ જઘન્ય છે. દ્વિતીયાદિ વર્ગણાના વર્ગોમાં એક એક અવિભાગપ્રતિચ્છેદની અધિકતા ક્રમથી જે વર્ગણાપર્યંત એક એક અવિભાગ-પ્રતિચ્છેદ વધે ત્યાં સુધીની વર્ગણાઓના સમૂહનું નામ એક સ્પર્દ્ધક છે અને જે વર્ગણાના વર્ગોમાં યુગપત્ (એક સાથે)

અનેક અવિભાગપ્રતિચ્છેદોની વૃદ્ધિ થઈને પ્રથમ વર્ગણાના વર્ગોના અવિભાગપ્રતિચ્છેદોની સંખ્યાથી બમણી સંખ્યા થઈ જાય, ત્યાંથી બીજા સ્પર્દ્ધકનો પ્રારંભ સમજવો. એવી જ રીતે જે જે વર્ગણાઓના વર્ગોમાં પ્રથમ વર્ગણાના વર્ગોના અવિભાગપ્રતિચ્છેદોની સંખ્યાથી ત્રણગુણા, ચારગુણા આદિ અવિભાગપ્રતિચ્છેદ હોય, ત્યાંથી ત્રીજો, ચોથો આદિ સ્પર્દ્ધકોનો પ્રારંભ સમજવો. એવી રીતે એક ગુણહાનિમાં અનેક સ્પર્દ્ધક થાય છે.

૨૮૯ પ્ર. આસ્રવ કોને કહે છે?

ઉ. બંધના કારણને આસ્રવ કહે છે.

૨૯૦ પ્ર. આસ્રવના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર છે :–દ્રવ્યબંધનું નિમિત્તકારણ, દ્રવ્યબંધનું ઉપાદાનકારણ, ભાવબંધનું નિમિત્તકારણ અને ભાવબંધનું ઉપાદાનકારણ

૨૯૧ પ્ર. કારણ કોને કહે છે?

ઉ. કાર્યની ઉત્પાદક સામગ્રીને કારણ કહે છે.

૨૯૨ પ્ર. કારણના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–એક સમર્થ કારણ અને બીજું અસમર્થ કારણ.

૨૯૩ પ્ર. સમર્થ કારણ કોને કહે છે?

ઉ. પ્રતિબંધનો અભાવ તથા સહકારી સમસ્ત સામગ્રીઓના સદ્ભાવને સમર્થ કારણ કહે છે. સમર્થ કારણના થવાથી કાર્યની ઉત્પત્તિ નિયમથી થાય છે.

૨૯૪ પ્ર. અસમર્થ કારણ કોને કહે છે?

ઉ. ભિન્નભિન્ન પ્રત્યેક સામગ્રીને અસમર્થ કારણ કહે છે. અસમર્થ કારણ કાર્યનું નિયામક નથી.

૨૯૫ પ્ર. સહકારી સામગ્રીના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–એક નિમિત્તકારણ, બીજું ઉપાદાનકારણ.

૨૯૬ પ્ર. નિમિત્તકારણ કોને કહે છે?

ઉ. સ્વયં કાર્યરૂપ ન પરિણમે, પરંતુ કાર્યની ઉત્પત્તિમાં સહાયક (અનુકુળ) હોવાનો જેના ઉપર આરોપ આવે છે તે પદાર્થને નિમિત્તકારણ કહે છે. જેમકે–ઘડાની ઉત્પત્તિમાં કુંભાર, દંડ, ચક્ર, આદિ.

૨૯૭ પ્ર. ઉપાદાનકારણ કોને કહે છે?

ઉ. + (૧) જે પદાર્થ સ્વયં કાર્યરૂપ પરિણમે, તેને ઉપાદાનકારણ કહે છે. જેમકે–ઘડાની ઉત્પત્તિમાં માટી, (૨) અનાદિકાળથી દ્રવ્યમાં જે પર્યાયોનો પ્રવાહ ચાલી રહ્યો છે, તેમાં અનંતર પૂર્વક્ષણવર્તી પર્યાય ઉપાદાન કારણ છે. અને અનંતર ઉત્તરક્ષણવર્તી પર્યાય કાર્ય છે, (૩) તે સમયની પર્યાયની યોગ્યતા તે ઉપાદાનકારણ અને તે પર્યાય કાર્ય. ઉપાદાનકારણ તે જ ખરું કારણ છે.

૨૯૮ પ્ર. દ્રવ્યબંધ કોને કહે છે?

ઉ. કાર્માણસ્કંધરૂપ પુદ્ગલદ્રવ્યમાં આત્માની સાથે સંબંધ થવાની શક્તિને દ્રવ્યબંધ કહે છે.

૨૯૯ પ્ર. ભાવબંધ કોને કહે છે?

ઉ. આત્માના યોગકષાયરૂપ ભાવોને ભાવબંધ કહે છે.

+ (૧) આપ્તમીમાંસા. ગા–૭૧-૭૨–ટીકા (૨) આપ્તમીમાંસા –ગાથા ૫૮ની ટીકા (૩) પંચાધ્યાયી–અ–૧–ગાથા. ૭૩૨ નંબર (૧) દ્રવ્યાર્થિકનયે છે; (૨) અને (૩) પર્યાયાર્થિક નયે છે.

૩૦૦ પ્ર. દ્રવ્યબંધનું નિમિત્ત કારણ શું છે?

ઉ. આત્માના યોગકષાયરૂપ પરિણામ દ્રવ્યબંધનું નિમિત્તકારણ છે.

૩૦૧ પ્ર. દ્રવ્યબંધનું ઉપાદાનકારણ શું છે?

ઉ. બંધ થવાના પૂર્વ ક્ષણમાં બંધ થવાના સન્મુખ કાર્માણ સ્કંધને દ્રવ્યબંધનું ઉપાદાન કારણ કહે છે.

૩૦૨ પ્ર. ભાવબંધનું નિમિત્તકારણ શું છે?

ઉ. ઉદય અને ઉદીરણા અવસ્થાને પ્રાપ્ત પૂર્વબદ્ધ કર્મ ભાવબંધનું નિમિત્ત કારણ છે.

૩૦૩ પ્ર. ભાવબંધનું ઉપાદાનકારણ શું છે?

ઉ. ભાવબંધના વિવક્ષિત સમયથી અનંતર પૂર્વ ક્ષણવર્તી યોગ કષાયરૂપ આત્માના પર્યાય વિશેષને ભાવબંધનું ઉપાદાનકારણ કહે છે.

૩૦૪ પ્ર. ભાવાસ્રવ કોને કહે છે?

ઉ. દ્રવ્યબંધના નિમિત્ત કારણ અથવા ભાવબંધના ઉપાદાનકારણને ભાવાસ્રવ કહે છે.

૩૦૫ પ્ર. દ્રવ્યાસ્રવ કોને કહે છે?

ઉ. દ્રવ્યબંધના ઉપાદાનકારણ અથવા ભાવબંધના નિમિત્તકારણને દ્રવ્યાસ્રવ કહે છે.

૩૦૬ પ્ર. પ્રકૃતિબંધ અને અનુભાગબંધમાં શો ભેદ છે?

ઉ. પ્રત્યેક પ્રકૃતિના ભિન્નભિન્ન ઉપાદાન શક્તિ યુક્ત અનેક ભેદરૂપ કાર્માણ સ્કંધનો આત્માની સાથે સંબંધ થવાને પ્રકૃતિબંધ કહે છે. અને તે જ સ્કંધોમાં ફળદાન શક્તિના તારતમ્યને (ન્યૂનાધિકતાને) અનુભાગબંધ કહે છે.

૩૦૭ પ્ર. સમસ્ત પ્રકૃતિઓના બંધનું કારણ સામાન્યતાથી યોગ છે અથવા તેમાં કાંઈ વિશેષતા છે?

ઉ. જેવી રીતે ભિન્ન ભિન્ન ઉપાદાન શક્તિયુક્ત નાના પ્રકારના ભોજનોને મનુષ્ય હસ્ત દ્વારા ઈચ્છા વિશેષપૂર્વક ગ્રહણ કરે છે અને વિશેષ ઈચ્છાના અભાવમાં ઉદર પૂર્ણ કરવાને માટે સામાન્ય ભોજનનું ગ્રહણ કરે છે, તેવી જ રીતે આ જીવ વિશેષ કષાયના અભાવમાં યોગ માત્રથી કેવળ શાતાવેદનીયરૂપ કર્મને ગ્રહણ કરે છે, પરંતુ

તે યોગ જો કોઈ કષાય વિશેષથી અનુરંજિત હોય તો અન્યાન્ય પ્રકૃતિઓનો પણ બંધ કરે છે.

૩૦૮ પ્ર. પ્રકૃતિબંધના કારણત્વની અપેક્ષાથી આસ્રવના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પાંચ ભેદ છે :–મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ.

૩૦૯ પ્ર. મિથ્યાત્વ કોને કહે છે?

ઉ. મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિના ઉદયથી અદેવમાં (કુદેવમાં) દેવબુદ્ધિ, અતત્ત્વમાં તત્ત્વબુદ્ધિ, અધર્મ (કુધર્મ)માં ધર્મબુદ્ધિ, ઈત્યાદિ વિપરીતાભિનિવેશરૂપ જીવના પરિણામને મિથ્યાત્વ કહે છે.

૩૧૦ પ્ર. મિથ્યાત્વના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પાંચ ભેદ છે :–એકાંતિક મિથ્યાત્વ, વિપરીત મિથ્યાત્વ, સાંશયિક મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાનિક મિથ્યાત્વ અને વૈનયિક મિથ્યાત્વ.

૩૧૧ પ્ર. એકાંતિક મિથ્યાત્વ કોને કહે છે?

ઉ. પદાર્થનું સ્વરૂપ અનેક ધર્મોવાળું હોવા છતાં તેને

સર્વથા એક જ ધર્મવાળો માનવો તે. જેમકે આત્માને સર્વથા ક્ષણિક અથવા સર્વથા નિત્ય માનવો તે.

૩૧૨ પ્ર. વિપરીત મિથ્યાત્વ કોને કહે છે?

ઉ. આત્માનું સ્વરૂપ જે પ્રકારે છે તેથી ઊંધું માને તેને એટલે કે તેથી ઊંધી રુચિને વિપરીત મિથ્યાત્વ કહે છે; જેમકે શરીરને આત્મા માને, સગ્રંથને નિર્ગ્રંથ માને, કેવળીના સ્વરૂપને વિપરીતપણે માને.

૩૧૩ પ્ર. સાંશયિક મિથ્યાત્વ કોને કહે છે?

ઉ. આત્મા પોતાના કાર્યનો કર્તા થતો હશે કે પરવસ્તુના કાર્યનો કર્તા થતો હશે, એ વગેરે પ્રકારે સંશય રહેવો તે.

૩૧૪ પ્ર. અજ્ઞાનિક મિથ્યાત્વ કોને કહે છે?

ઉ. જ્યાં હિતાહિત વિવેકનો કાંઈ પણ સદ્ભાવ ન હોય, તેને અજ્ઞાનિકમિથ્યાત્વ કહે છે. જેમકે–પશુ વધને અથવા પાપને ધર્મ સમજવો.

૩૧૫ પ્ર. વૈનયિક મિથ્યાત્વ કોને કહે છે?

ઉ. સમસ્ત દેવ અને સમસ્ત મતોમાં સમદર્શીપણું

માનવું, તેને વૈનયિક મિથ્યાત્વ કહે છે.

૩૧૬ પ્ર. અવિરતિ કોને કહે છે?

ઉ. હિંસાદિક પાપોમાં તથા ઇન્દ્રિય અને મનના વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ થવાને અવિરતિ કહે છે.

૩૧૭ પ્ર. અવિરતિના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ત્રણ ભેદ છે–અનંતાનુબંધી કષાયોદયજનિત, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ, કષાયોદયજનિત અને પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયોદયજનિત.

૩૧૮ પ્ર. પ્રમાદ કોને કહે છે?

ઉ. સંજ્વલન અને નોકષાયના તીવ્ર ઉદયથી નિરતિચાર ચારિત્ર પાળવામાં અનુત્સાહને તથા સ્વરૂપની અસાવધાનતાને પ્રમાદ કહે છે.

૩૧૯ પ્ર. પ્રમાદના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પંદર ભેદ છે :–વિકથા ૪ (સ્ત્રીકથા, રાષ્ટ્રકથા, ભોજનકથા, રાજકથા), કષાય ૪ (સંજ્વલનના તીવ્ર ઉદયજનિત ક્રોધ, માન, માયા, લોભ), ઇન્દ્રિયોના વિષય ૫, નિદ્રા એક અને સ્નેહ એક–એમ પંદર પ્રમાદ છે.

૩૨૦ પ્ર. કષાય કોને કહે છે?

ઉ. સંજ્વલન અને નોકષાયના મંદ ઉદયથી પ્રાદુર્ભૂત આત્માના પરિણામવિશેષને કષાય કહે છે.

૩૨૧ પ્ર. યોગ કોને કહે છે?

ઉ. મનોવર્ગણા અથવા કાયવર્ગણા (આહારવર્ગણા તથા કાર્માણવર્ગણા) અને વચનવર્ગણાના અવલંબનથી કર્મ, નોકર્મને ગ્રહણ કરવાની શક્તિવિશેષને યોગ કહે છે.

૩૨૨ પ્ર. યોગના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પંદર ભેદ છે–મનોયોગ ૪ (સત્ય મનોયોગ, અસત્ય મનોયોગ, ઉભય મનોયોગ અને અનુભય મનોયોગ), કાયયોગ ૭ (ઔદારિક, ઔદારિકમિશ્ર, વૈક્રિયક, વૈક્રયિકમિશ્ર, આહારક, આહારકમિશ્ર અને કાર્માણ), વચનયોગ ૪ (સત્યવચનયોગ, અસત્યવચનયોગ, ઉભયવચનયોગ, અનુભયવચનયોગ).

૩૨૩ પ્ર. મિથ્યાત્વની પ્રધાનતાથી કઈ કઈ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. મિથ્યાત્વની પ્રધાનતાથી ૧૬ પ્રકૃતિઓનો બંધ

થાય છે–મિથ્યાત્વ, હુંડકસંસ્થાન, નપુંસકવેદ, નરકગતિ, નરકગત્યાનુપૂર્વી, નરકાયુ, અસંપ્રાપ્તસૃપાટિકાસંહનન, જાતિ ૪ (એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય), સ્થાવર, આતાપ, સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત અને સાધારણ.

૩૨૪ પ્ર. અનંતાનુબંધી કષાયોદયજનિત અવિરતિથી કઈ કઈ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. અનંતાનુબંધીકષાયોદયજનિત અવિરતિથી ૨૫ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે. :–અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સ્ત્યાનગૃદ્ધિ, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલાપ્રચલા, દુર્ભગ, દુઃસ્વર, અનાદેય, અપ્રશસ્તવિહાયોગતિ, સ્ત્રીવેદ, નીચગોત્ર, તિર્યગ્ગતિ, તિર્યગ્ગત્યાનુપૂર્વી, તિર્યગાયુ, ઉદ્યોત, સંસ્થાન ૪ (ન્યગ્રોધ, સ્વાતિ, કુબ્જક, વામન), સંહનન ૪ (વજ્રનારાચ, નારાચ, અર્દ્ધનારાચ અને કીલિત).

૩૨૫ પ્ર. અપ્રત્યાખ્યાનાવરણકષાયોદયજનિત અવિરતિથી કઈ કઈ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. દશ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે :– અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, મનુષ્યગતિ,

મનુષ્યગત્યાનુપૂર્વી, મનુષ્યાયુ, ઔદારિકશરીર, ઔદારિકાંગોપાંગ અને વજ્રઋષભનારાચ સંહનન.

૩૨૬ પ્ર. પ્રત્યાખ્યાનાવરણકષાયોદયજનિત અવિરતિથી કઈ કઈ પ્રકૃતિઓનો બંધ છે?

ઉ. ચાર પ્રકૃતિઓનો—અર્થાત્–પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનો.

૩૨૭ પ્ર. પ્રમાદથી કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. છ :–પ્રકૃતિઓનો–અર્થાત્–અસ્થિર, અશુભ, અશાતાવેદનીય, અયશઃકીર્તિ, અરતિ અને શોકનો.

૩૨૮ પ્ર. કષાયના ઉદયથી કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. અઠ્ઠાવન પ્રકૃતિઓનો–અર્થાત્–દેવાયુ ૧, નિદ્રા ૧, પ્રચલા ૧, તીર્થંકર ૧, નિર્માણ ૧, પ્રશસ્તવિહાયોગતિ ૧, પંચેન્દ્રિયજાતિ ૧, તૈજસશરીર ૧, કાર્માણશરીર ૧, આહારકશરીર ૧, આહારકાંગોપાંગ ૧, સમચતુરસ્રસંસ્થાન ૧, વૈક્રિયકશરીર ૧, વૈક્રિયકાંગોપાંગ ૧, દેવગતિ ૧,

દેવગત્યાનુપૂર્વી ૧, રૂપ ૧, રસ ૧, ગંધ ૧, સ્પર્શ ૧, અગુરુલઘુ ૧, ઉપઘાત ૧, પરઘાત ૧, ઉચ્છ્વાસ ૧, ત્રસ ૧, બાદર ૧, પર્યાપ્ત ૧, પ્રત્યેક ૧, સ્થિર ૧, શુભ ૧, સુભગ ૧, સુસ્વર ૧, આદેય ૧, હાસ્ય ૧, રતિ ૧, જુગુપ્સા ૧, ભય ૧, પુરુષવેદ ૧, સંજ્વલન ક્રોધ ૧, માન ૧, માયા ૧, લોભ ૧, મતિજ્ઞાનાવરણ ૧, શ્રુતજ્ઞાનાવરણ ૧, અવધિજ્ઞાનાવરણ ૧, મનઃપર્યયજ્ઞાનાવરણ ૧, કેવલજ્ઞાનાવરણ ૧, ચક્ષુદર્શનાવરણ ૧, અચક્ષુદર્શનાવરણ ૧, અવધિદર્શનાવરણ ૧, કેવલદર્શનાવરણ ૧, દાનાન્તરાય ૧, ભોગાન્તરાય ૧, ઉપભોગાન્તરાય ૧, વીર્યાન્તરાય ૧, લાભાન્તરાય ૧, યશસ્કીર્તિ ૧, અને ઉચ્ચગોત્ર ૧ એ અઠ્ઠાવન પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે.

૩૨૯ પ્ર. યોગના નિમિત્તથી કઈ કઈ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. એક શાતા વેદનીયનો બંધ થાય છે.

૩૩૦ પ્ર. કર્મપ્રકૃતિ સર્વે ૧૪૮ છે અને કારણ માત્ર ૧૨૦નાં લખ્યાં, તો પછી ૨૮ પ્રકૃતિઓનું શું થયું?

ઉ. સ્પર્શાદિ ૨૦ની જગ્યાએ ૪નું ગ્રહણ કરેલું છે,

એ કારણથી ૧૬ તો એ ઘટી, અને પાંચે શરીરના પાંચે બંધન તથા પાંચે સંઘાતનું ગ્રહણ કરેલું નથી, તે કારણથી તે દશ ઘટી અને સમ્યગ્મિથ્યાત્વ તથા સમકિત મોહનીય એ બે પ્રકૃતિઓનો બંધ થતો નથી; કેમકે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ પૂર્વબદ્ધ મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિના ત્રણ ખંડ કરે છે. ત્યારે આ બે પ્રકૃતિઓનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. એ કારણથી એ બે પ્રકૃતિઓ ઘટી ગઈ.

૩૩૧ પ્ર. દ્રવ્યાસ્રવના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–એક સામ્પરાયિક અને બીજો ઈર્યાપથ.

૩૩૨ પ્ર. સાંપરાયિક આસ્રવ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મ પરમાણુ જીવના કષાયભાવોના નિમિત્તથી આત્મામાં કંઈક વખત માટે સ્થિતિને પ્રાપ્ત થાય, તેના આસ્રવને સાંપરાયિક આસ્રવ કહે છે.

૩૩૩ પ્ર. ઈર્યાપથ આસ્રવ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મ પરમાણુઓનો બંધ, ઉદય અને નિર્જરા એક જ સમયમાં થાય, તેના આસ્રવને ઈર્યાપથ આસ્રવ કહે છે.

૩૩૪ પ્ર. એ બન્ને પ્રકારના આસ્રવોના સ્વામી કોણ છે?

ઉ. સાંપરાયિક આસ્રવનો સ્વામી કષાયસહિત અને ઈર્યાપથ આસ્રવનો સ્વામી કષાયરહિત આત્મા થાય છે.

૩૩૫ પ્ર. પુણ્યાસ્રવ અને પાપાસ્રવનું કારણ શું છે?

ઉ. શુભયોગથી પુણ્યાસ્રવ અને અશુભયોગથી પાપાસ્રવ થાય છે.

૩૩૬ પ્ર. શુભયોગ અને અશુભયોગ કોને કહે છે?

ઉ. શુભ પરિણામથી ઉત્પન્ન થયેલ યોગને શુભયોગ કહે છે અને અશુભ પરિણામથી ઉત્પન્ન થયેલ યોગને અશુભયોગ કહે છે.

૩૩૭ પ્ર. જે વખતે જીવને શુભયોગ થાય છે, તે વખતે પાપપ્રકૃતિઓનો આસ્રવ થાય છે કે નહિ?

ઉ. થાય છે.

૩૩૮ પ્ર. જો જીવને પાપપ્રકૃતિઓનો આસ્રવ થાય છે, તો શુભયોગ પાપાસ્રવનું પણ કારણ ઠર્યું?

ઉ. શુભયોગ પાપાસ્રવનું કારણ ઠરતું નથી; કારણ કે જે વખતે જીવમાં શુભયોગ થાય છે તે વખતે પુણ્ય પ્રકૃતિઓમાં સ્થિતિ–અનુભાગ અધિક પડે છે, અને પાપ પ્રકૃતિઓમાં ઓછાં પડે છે. તેવી જ રીતે જ્યારે અશુભયોગ થાય છે ત્યારે પાપ પ્રકૃતિઓમાં સ્થિતિ–અનુભવ અધિક પડે છે અને પુણ્ય પ્રકૃતિઓમાં ઓછાં. દશાધ્યાય તત્ત્વાર્થસૂત્રના છઠ્ઠા અધ્યાયમાં જ્ઞાનાવરણાદિ પ્રકૃતિઓના આસ્રવના કારણ જે તત્પ્રદોષનિહ્નવાદિક કહેલાં છે, તેનો અભિપ્રાય એ છે કે તે તે ભાવોથી તે તે પ્રકૃતિઓમાં સ્થિતિ, અનુભાગ અધિક અધિક પડે છે. બીજું જે જ્ઞાનાવરણાદિક પાપપ્રકૃતિઓના આસ્રવ દશમા ગુણસ્થાન સુધી સિદ્ધાન્તશાસ્ત્રમાં કહ્યા છે. તેમાં વિરોધ આવશે અથવા ત્યાં શુભયોગના અભાવનો પ્રસંગ આવશે; કારણ કે શુભયોગ દશમા ગુણસ્થાનથી પહેલાં પહેલાં જ થાય છે.

બીજો અધ્યાય સમાપ્ત:

*

ત્રીજો અધ્યાય

૩૩૯ પ્ર. જીવના અસાધારણ ભાવ કેટલા છે?

ઉ. પાંચ છેઃ–ઔપશમિક, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, ઔદયિક અને પારિણામિક.

૩૪૦ પ્ર. ઔપશમિકભાવ કોને કહે છે?

ઉ. કોઈ કર્મોના ઉપશમથી થાય, તેને ઔપશમિકભાવ કહે છે.

૩૪૧ પ્ર. ક્ષાયિકભાવ કોને કહે છે?

ઉ. કર્મોનો સર્વથા નાશ થવાથી આત્માનો અત્યંત શુદ્ધભાવ થઈ જાય છે, તેને ક્ષાયિકભાવ કહે છે.

૩૪૨ પ્ર. ક્ષાયોપશમિકભાવ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મોના ક્ષયોપશમથી થાય, તેને ક્ષાયોપશમિકભાવ કહે છે.

૩૪૩ પ્ર. ઔદયિકભાવ કોને કહે છે?

ઉ. કર્મોનો ઉદય આવવાથી અર્થાત્ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવરૂપ નિમિત્તથી કર્મ જ્યારે પોતાનું ફળ આપે છે, તેને ઉદય કહે છે. કર્મોના ઉદયથી જે આત્માનો ભાવ થાય છે, તેને ઔદયિકભાવ કહે છે.

૩૪૪ પ્ર. પારિણામિકભાવ કોને કહે છે?

ઉ. જે કર્મોના ઉપશમ, ક્ષય, ક્ષયોપશમ, અથવા ઉદયની અપેક્ષા રાખ્યા વિના જીવનો સ્વભાવ માત્ર હોય, તેને પારિણામિકભાવ કહે છે.

૩૪૫ પ્ર. ઔપશમિકભાવના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–સમ્યક્ત્વભાવ અને ચારિત્રભાવ.

૩૪૬ પ્ર. ક્ષાયિકભાવના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. નવભેદ છે :–ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ, ક્ષાયિકચારિત્ર, ક્ષાયિકદર્શન, ક્ષાયિકજ્ઞાન, ક્ષાયિકદાન, ક્ષાયિકલાભ, ક્ષાયિકભોગ, ક્ષાયિકઉપભોગ અને ક્ષાયિકવીર્ય.

૩૪૭ પ્ર. ક્ષાયોપશમિકભાવના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ૧૮ છે :–સમ્યક્ત્વ, ચારિત્ર, ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, અવધિદર્શન, દેશસંયમ, મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યયજ્ઞાન, કુમતિજ્ઞાન, કુશ્રુતજ્ઞાન, કુઅવધિજ્ઞાન, દાન, લાભ, ભોગ, ઉપભોગ અને વીર્ય.

૩૪૮ પ્ર. ઔદયિકભાવ કેટલા છે?

ઉ. ૨૧ છે :–ગતિ ૪, કષાય ૪, લિંગ ૩, મિથ્યાદર્શન ૧, અજ્ઞાન ૧, અસંયમ ૧, અસિદ્ધત્વ ૧, લેશ્યા ૬, (પીત, પદ્મ, શુક્લ, કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત)

૩૪૯ પ્ર. પારિણામિકભાવ કેટલા છે?

ઉ. ત્રણ છે :–જીવત્વ, ભવ્યત્વ, અભવ્યત્વ.

૩૫૦ પ્ર. લેશ્યા કોને કહે છે?

ઉ. કષાયના ઉદયથી અનુરંજિત યોગોની પ્રવૃત્તિને ભાવલેશ્યા કહે છે અને શરીરના પીત પદ્માદિવર્ણોને દ્રવ્યલેશ્યા કહે છે.

૩૫૧ પ્ર. ઉપયોગ કોને કહે છે?

ઉ. જીવના લક્ષણરૂપ ચૈતન્યાનુવિધાયી પરિણામને ઉપયોગ કહે છે.

૩૫૨ પ્ર. ઉપયોગના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–દર્શનોપયોગ અને જ્ઞાનોપયોગ.

૩૫૩ પ્ર. દર્શનોપયોગના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર છે :–ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, અવધિદર્શન

અને કેવળદર્શન.

૩૫૪ પ્ર. જ્ઞાનોપયોગના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. આઠ છે :–મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યયજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, કુમતિજ્ઞાન, કુશ્રુતજ્ઞાન અને કુઅવધિજ્ઞાન.

૩૫૫ પ્ર. સંજ્ઞા કોને કહે છે?

ઉ. અભિલાષાને (વાંચ્છાને) સંજ્ઞા કહે છે.

૩૫૬ પ્ર. સંજ્ઞાના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર છે :–આહાર, ભય, મૈથુન, અને પરિગ્રહ.

૩૫૭ પ્ર. માર્ગણા કોને કહે છે?

ઉ. જે જે ધર્મવિશેષોથી જીવોનું અન્વેષણ (શોધ) કરાય, તે તે ધર્મવિશેષોને માર્ગણા કહે છે.

૩૫૮ પ્ર. માર્ગણાના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ૧૪ છે :–ગતિ, ઈન્દ્રિય, કાય, યોગ, વેદ, કષાય, જ્ઞાન, સંયમ, દર્શન, લેશ્યા, ભવ્યત્વ, સમ્યક્ત્વ, સંજ્ઞિત્વ, આહાર.

૩૫૯ પ્ર. ગતિ કોને કહે છે?

ઉ. ગતિનામા નામકર્મના ઉદયથી જીવના પર્યાયવિશેષને ગતિ કહે છે.

૩૬૦ પ્ર. ગતિના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર છે :–નરકગતિ, તિર્યંચગતિ, મનુષ્યગતિ, દેવગતિ.

૩૬૧ પ્ર. ઈન્દ્રિય કોને કહે છે?

ઉ. આત્માના લિંગને (ચિહ્નને) ઈન્દ્રિય કહે છે.

૩૬૨ પ્ર. ઈન્દ્રિયના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિય.

૩૬૩ પ્ર. દ્રવ્યેન્દ્રિય કોને કહે છે?

ઉ. નિવૃત્તિ અને ઉપકરણને દ્રવ્યેન્દ્રિય કહે છે.

૩૬૪ પ્ર. નિર્વૃત્તિ કોને કહે છે?

ઉ. પ્રદેશોની રચનાવિશેષને નિર્વૃત્તિ કહે છે.

૩૬૫ પ્ર. નિર્વૃત્તિના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–બાહ્ય નિર્વૃત્તિ અને આભ્યંતર નિર્વૃત્તિ.

૩૬૬ પ્ર. બાહ્ય નિર્વૃત્તિ કોને કહે છે?

ઉ. ઈન્દ્રિયોનાં આકારરૂપ પુદ્ગલની રચનાવિશેષને બાહ્ય નિર્વૃત્તિ કહે છે.

૩૬૭ પ્ર. અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ કોને કહે છે?

ઉ. આત્માના વિશુદ્ધ પ્રદેશોના ઈન્દ્રિયાકાર રચનાવિશેષને આભ્યંતર નિર્વૃત્તિ કહે છે.

૩૬૮ પ્ર. ઉપકરણ કોને કહે છે?

ઉ. જે નિર્વૃત્તિનો ઉપકાર (રક્ષા) કરે, તેને ઉપકરણ કહે છે.

૩૬૯ પ્ર ઉપકરણના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–આભ્યંતર અને બાહ્ય.

૩૭૦ પ્ર. આભ્યંતર ઉપકરણ કોને કહે છે?

ઉ. નેત્ર, ઈન્દ્રિયમાં કૃષ્ણ શુક્લ મંડલની માફક સર્વે ઈન્દ્રિયોમાં જે નિર્વૃત્તિનો ઉપકાર કરે, તેને આભ્યંતર ઉપકરણ કહે છે.

૩૭૧ પ્ર. બાહ્ય ઉપકરણ કોને કહે છે?

ઉ. નેત્ર–ઈન્દ્રિયમાં પલક વગેરેની માફક જે

નિર્વૃત્તિનો ઉપકાર કરે, તેને બાહ્યોપકરણ કહે છે.

૩૭૨ પ્ર. ભાવેન્દ્રિય કોને કહે છે?

ઉ. લબ્ધિ અને ઉપયોગને ભાવેન્દ્રિય કહે છે.

૩૭૩ પ્ર. લબ્ધિ કોને કહે છે?

ઉ. જ્ઞાનાવરણ કર્મના ક્ષયોપશમને લબ્ધિ કહે છે.

૩૭૪ પ્ર. ઉપયોગ કોને કહે છે?

ઉ. ક્ષયોપશમ હેતુવાળા ચેતનાના પરિણામવિશેષને ઉપયોગ કહે છે.

૩૭૫ પ્ર. દ્રવ્યેન્દ્રિયના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પાંચ છે :–સ્પર્શન, રસના, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્ર.

૩૭૬ પ્ર. સ્પર્શન ઇન્દ્રિય કોને કહે છે?

ઉ. જે દ્વારા આઠ પ્રકારના સ્પર્શો (શીત, ઉષ્ણ, રુક્ષ, ચિકણાં, કઠોર, કોમલ, હલકા, ભારે)નું જ્ઞાન થાય, તેને સ્પર્શેન્દ્રિય કહે છે.

૩૭૭ પ્ર. રસના ઇન્દ્રિય કોને કહે છે?

ઉ. જે દ્વારા પાંચ પ્રકારના (તીખો, કડવો, કષાયેલો,

ખાટો, મીઠો) રસોના સ્વાદનું જ્ઞાન થાય, તેને રસનેન્દ્રિય કહે છે.

૩૭૮ પ્ર. ઘ્રાણેન્દ્રિય કોને કહે છે?

ઉ. જે દ્વારા બે પ્રકારની ગંધ (સુગંધ અને દુર્ગંધ)નું જ્ઞાન થાય, તેને ઘ્રાણેન્દ્રિય કહે છે.

૩૭૯ પ્ર. ચક્ષુરિન્દ્રિય કોને કહે છે?

ઉ. જે દ્વારા પાંચ પ્રકારના વર્ણોનું (ધોળો, પીળો, લીલો, લાલ અને કાળા રંગનું) જ્ઞાન થાય, તેને ચક્ષુરિન્દ્રિય કહે છે.

૩૮૦ પ્ર. શ્રોત ઇન્દ્રિય કોને કહે છે?

ઉ. જે દ્વારા સાત પ્રકારના સ્વરોનું જ્ઞાન થાય, તેને શ્રોત્રેન્દ્રિય કહે છે.

૩૮૧ પ્ર. ક્યા ક્યા જીવોને કઈ કઈ ઇન્દ્રિયો હોય છે?

ઉ. પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ જીવોને એક સ્પર્શન ઇન્દ્રિય જ હોય છે. કરમીયા વગેરે જીવોને સ્પર્શન અને રસના બે ઇન્દ્રિયો હોય છે. કીડી

વગેરે જીવોને સ્પર્શન, રસના અને ઘ્રાણ (નાક) એ ત્રણ ઈન્દ્રિયો હોય છે. માખી, ભમરા વગેરે જીવોને સ્પર્શન, રસના, નાક અને આંખો એ ચાર ઈન્દ્રિયો હોય છે. ઘોડા આદિ ચારપગાં જનાવર–પશુ, મનુષ્ય, દેવ અને નારકી જીવોને સ્પર્શન, જીભ, નાક, આંખો અને કાન એ પાંચે ઈન્દ્રિયો હોય છે.

૩૮૨ પ્ર. કાય કોને કહે છે?

ઉ. ત્રસ, સ્થાવર, નામકર્મના ઉદયથી આત્માના પ્રદેશ પ્રચય (સમૂહ)ને કાય કહે છે.

૩૮૩ પ્ર. ત્રસ કોને કહે છે?

ઉ. ત્રસનામા નામકર્મના ઉદયથી દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિયમાં જન્મ લેવાવાળા જીવોને ત્રસ કહે છે.

૩૮૪ પ્ર. સ્થાવર કોને કહે છે?

ઉ. સ્થાવરનામા નામકર્મના ઉદયથી પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ અને વનસ્પતિમાં જન્મ લેવાવાળા જીવોને સ્થાવર કહે છે.

૩૮૫ પ્ર. બાદર કોને કહે છે?

ઉ. પૃથ્વી આદિથી જે રોકાઈ જાય અથવા બીજાને રોકે, તેને બાદર કહે છે.

૩૮૬ પ્ર. સૂક્ષ્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે પોતે પૃથ્વી આદિકથી રોકાય નહિ અને બીજા પદાર્થોને રોકે નહિ, તેને સૂક્ષ્મ કહે છે.

૩૮૭ પ્ર. વનસ્પતિના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–પ્રત્યેક અને સાધારણ.

૩૮૮ પ્ર. પ્રત્યેક વનસ્પતિ કોને કહે છે?

ઉ. એક શરીરનો જે એક જ સ્વામી હોય, તેને પ્રત્યેક વનસ્પતિ કહે છે.

૩૮૯ પ્ર. સાધારણ વનસ્પતિ કોને કહે છે?

ઉ. જે જીવોના આહાર શ્વાસોચ્છ્વાસ, આયુ અને કાય એ સાધારણ (સમાન અથવા એક), તેને સાધારણ વનસ્પતિ કહે છે. જેમકે :–કંદમૂલાદિક.

૩૯૦ પ્ર. પ્રત્યેક વનસ્પતિના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–સપ્રતિષ્ઠિત પ્રત્યેક અને અપ્રતિષ્ઠિત પ્રત્યેક.

૩૯૧ પ્ર. સપ્રતિષ્ઠિત પ્રત્યેક કોને કહે છે?

ઉ. જે પ્રત્યેક વનસ્પતિના આશ્રય અનેક સાધારણ વનસ્પતિ શરીર હોય, તેને સપ્રતિષ્ઠિત પ્રત્યેક વનસ્પતિ કહે છે.

૩૯૨ પ્ર. અપ્રતિષ્ઠિત પ્રત્યેક કોને કહે છે?

ઉ. જે પ્રત્યેક વનસ્પતિને આશ્રય કોઈપણ સાધારણ વનસ્પતિ ન હોય, તેને અપ્રતિષ્ઠિત પ્રત્યેક કહે છે.

૩૯૩ પ્ર. સાધારણ વનસ્પતિ સપ્રતિષ્ઠિત પ્રત્યેક વનસ્પતિમાં જ હોય છે કે કોઈ બીજીમાં હોય છે?

ઉ. પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, કેવળીભગવાન, આહારક શરીર, દેવ, નારકી એ આઠે સિવાય સર્વ સંસારી જીવોના શરીર સાધારણ અર્થાત્ નિગોદનો આશ્રય છે.

૩૯૪ પ્ર. સાધારણ વનસ્પતિના (નિગોદના) કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ :–નિત્યનિગોદ અને ઈતરનિગોદ.

૩૯૫ પ્ર. નિત્યનિગોદ કોને કહે છે?

ઉ. જેણે કોઈ વખત પણ નિગોદ સિવાય બીજી પર્યાય પ્રાપ્ત કરી નથી અથવા કદી નિગોદ સિવાય બીજી

પર્યાય પ્રાપ્ત કરશે પણ નહિ, તેને નિત્યનિગોદ કહે છે.

૩૯૬ પ્ર. ઈતરનિગોદ કોને કહે છે?

ઉ. જે નિગોદથી નીકળીને બીજા પર્યાય પ્રાપ્ત કરી ફરીને નિગોદમાં ઉત્પન્ન થાય, તેને ઈતરનિગોદ કહે છે.

૩૯૭ પ્ર. બાદર અને સૂક્ષ્મ ક્યા ક્યા જીવ છે?

ઉ. પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, નિત્યનિગોદ, ઈતરનિગોદ–એ છ બાદર અને સૂક્ષ્મ બન્ને પ્રકારના હોય છે. બાકીના સર્વે જીવ બાદર જ હોય છે. સૂક્ષ્મ હોતા નથી.

૩૯૮ પ્ર. યોગ કોને કહે છે?

ઉ. પુદ્‌ગલવિપાકી શરીર અને અંગોપાંગનામા નામકર્મના ઉદયથી મનોવર્ગણા તથા વચનવર્ગણા તથા કાયવર્ગણાના અવલંબનથી, કર્મ–નોકર્મને ગ્રહણ કરવાની જીવની શક્તિવિશેષને ભાવયોગ કહે છે. તે જ ભાવયોગના નિમિત્તથી આત્મપ્રદેશના પરિસ્પંદનને (ચંચલ હોવાને) દ્રવ્યયોગ કહે છે.

૩૯૯ પ્ર. યોગના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પંદર છે :–મનોયોગ ૪, વચનયોગ ૪ અને કાયયોગ ૭.

૪૦૦ પ્ર. વેદ કોને કહે છે?

ઉ. નોકષાયના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલ જીવની મૈથુન કરવાની અભિલાષાને ભાવવેદ કહે છે; અને નામકર્મના ઉદયથી આવિર્ભૂત જીવના ચિહ્ન વિશેષને દ્રવ્યવેદ કહે છે.

૪૦૧ પ્ર. વેદના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ત્રણ છે :—સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુંસકવેદ.

૪૦૨ પ્ર. કષાય કોને કહે છે?

ઉ. જે આત્માના સમ્યક્ત્વ, દેશચારિત્ર, સકલચારિત્ર અને યથાખ્યાતચારિત્રરૂપ પરિણામોને ઘાતે તેને કષાય કહે છે.

૪૦૩ પ્ર. કષાયના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. સોળ ભેદ છે :—અનંતાનુબંધી ૪, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ૪, પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ૪ અને સંજ્વલન ૪.

૪૦૪ પ્ર. જ્ઞાનમાર્ગણાના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યય, કેવળ તથા કુમતિ, કુશ્રુત અને કુઅવધિ.

૪૦૫ પ્ર. સંયમ કોને કહે છે?

ઉ. અહિંસાદિક પાંચ વ્રત ધારણ કરવાને, ઈર્યાપથ આદિ પાંચ સમિતિઓના પાળવાને, ક્રોધાદિકષાયોનો નિગ્રહ કરવાને, મનોયોગાદિક ત્રણે યોગોને રોકવાને તથા સ્પર્શન આદિ પાંચે ઈન્દ્રિયોના વિષયોનો વિજય કરવાને સંયમ કહે છે.

૪૦૬ પ્ર. સંયમમાર્ગણાના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. સાત ભેદ છે :—સામાયિક, છેદોપસ્થાપન, પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસામ્પરાય, યથાખ્યાત, સંયમાસંયમ અને અસંયમ.

૪૦૭ પ્ર. દર્શનમાર્ગણાના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર ભેદ છે :—ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, અવધિદર્શન અને કેવળદર્શન.

૪૦૮ પ્ર. લેશ્યામાર્ગણાના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. છ ભેદ છે :—કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, પીત, પદ્મ અને શુક્લ.

૪૦૯ પ્ર. ભવ્યમાર્ગણાના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :—ભવ્ય અને અભવ્ય.

૪૧૦ પ્ર. સમ્યક્ત્વ કોને કહે છે?

ઉ. તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનને સમ્યક્ત્વ કહે છે.

૪૧૧ પ્ર. સમ્યક્ત્વમાર્ગણાના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. છ ભેદ છે :–ઉપશમસમ્યક્ત્વ, ક્ષયોપશમ-સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ, સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, સાસાદન અને મિથ્યાત્વ.

૪૧૨ પ્ર. સંજ્ઞી કોને કહે છે?

ઉ. જેમાં સંજ્ઞા હોય, તેને સંજ્ઞી કહે છે.

૪૧૩ પ્ર. સંજ્ઞા કોને કહે છે?

ઉ. દ્રવ્યમન દ્વારા શિક્ષાદિ ગ્રહણ કરવાને સંજ્ઞા કહે છે.

૪૧૪ પ્ર. સંજ્ઞીમાર્ગણાના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–એક સંજ્ઞી અને બીજો અસંજ્ઞી.

૪૧૫ પ્ર. આહાર કોને કહે છે?

ઉ. ઔદારિક આદિ શરીર અને પર્યાપ્તિયોગ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરવાને આહાર કહે છે.

૪૧૬ પ્ર. આહારમાર્ગણાના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–આહારક અને અનાહારક.

૪૧૭ પ્ર. અનાહારક જીવ કઈ કઈ અવસ્થામાં થાય છે?

ઉ. વિગ્રહગતિ, અને કોઈ કોઈ સમુદ્ઘાતમાં અને અયોગ–કેવળી અવસ્થામાં જીવ અનાહારક થાય છે.

૪૧૮ પ્ર. વિગ્રહગતિ કોને કહે છે?

ઉ. એક શરીરને છોડી બીજા શરીર પ્રતિ ગમન કરવાને વિગ્રહ ગતિ કહે છે.

૪૧૯ પ્ર. વિગ્રહગતિમાં ક્યો યોગ હોય છે?

ઉ. કાર્માણયોગ હોય છે.

૪૨૦ પ્ર. વિગ્રહગતિના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર છે :–ઋજુગતિ, પાણિમુક્તાગતિ, લાંગલિકાગતિ અને ગોમૂત્રિકા ગતિ.

૪૨૧ પ્ર. એ વિગ્રહગતિઓમાં કેટલો કેટલો કાળ લાગે છે?

ઉ. ઋજુગતિમાં એક સમય, પાણિમુક્તા અર્થાત્

એક વાંકવાળી ગતિમાં બે સમય, લાંગલિકા ગતિમાં ત્રણ સમય અને ગોમૂત્રિકા ગતિમાં ચાર લાગે છે.

૪૨૨ પ્ર. એ ગતિઓમાં અનાહારક અવસ્થા કેટલા સમય સુધી રહે છે?

ઉ. ઋજુગતિવાળો જીવ અનાહારક હોતો નથી. પાણિમુક્તાગતિમાં એક સમય, લાંગલિકામાં બે સમય અને ગોમૂત્રિકામાં ત્રણ સમય જીવ અનાહારક રહે છે.

૪૨૩ પ્ર. મોક્ષ જવાવાળા જીવને કઈ ગતિ થાય છે?

ઉ. ઋજુગતિ થાય છે. અને તે જીવ અનાહારક જ થાય છે.

૪૨૪ પ્ર. જન્મ કેટલા પ્રકારના હોય છે?

ઉ. ત્રણ પ્રકારના :–ઉપપાદજન્મ, ગર્ભજન્મ અને સંમૂર્ચ્છનજન્મ.

૪૨૫ પ્ર. ઉપપાદજન્મ કોને કહે છે?

ઉ. જે જીવ દેવોની ઉપપાદ શય્યા તથા નારકીઓના યોનિસ્થાનમાં પહોંચતાં જ અંતર્મુહૂર્તમાં યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત થઈ જાય, તે જન્મને ઉપપાદ જન્મ કહે છે.

૪૨૬ પ્ર. ગર્ભજન્મ કોને કહે છે?

ઉ. માતા-પિતાના રજોવીર્યથી જેનું શરીર બને, તે જન્મને ગર્ભજન્મ કહે છે.

૪૨૭ પ્ર. સંમૂર્ચ્છનજન્મ કોને કહે છે?

ઉ. માતા-પિતાની અપેક્ષા વિના અહીં તહીંના પરમાણુઓને જ શરીરરૂપ પરિણમાવે, તેવા જન્મને સંમૂર્ચ્છનજન્મ કહે છે.

૪૨૮ પ્ર. ક્યા ક્યા જીવને ક્યો ક્યો જન્મ થાય છે?

ઉ. દેવ, નારકી જીવોને ઉપપાદ જન્મ થાય છે. જરાયુજ, અંડજ અને પોત (જે યોનિમાંથી નીકળતાંની સાથે જ ભાગવા, દોડવા લાગી જાય છે અને જેના ઉપર ઓર વગેરે હોતી નથી તે) જીવોને ગર્ભજન્મ થાય છે. અને બાકીના જીવોને સંમૂર્ચ્છન જન્મ જ થાય છે.

૪૨૯ પ્ર. ક્યા ક્યા જીવોને ક્યા ક્યા લિંગ હોય છે?

ઉ. નારકીજીવો અને સંમૂર્ચ્છન જીવોને નપુંસક લિંગ હોય છે અને દેવોને પુલિંગ અને સ્ત્રીલિંગ હોય છે અને બાકીના જીવોને ત્રણ લિંગ હોય છે.

૪૩૦ પ્ર. જીવસમાસ કોને કહે છે?

ઉ. જીવોને રહેવાના ઠેકાણાને જીવસમાસ કહે છે.

૪૩૧ પ્ર. જીવસમાસના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ૯૮ છે :–તિર્યંચના ૮૫, મનુષ્યના ૯, નારકીઓના ૨ અને દેવોના ૨.

૪૩૨ પ્ર. તિર્યંચના ૮૫ ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. સંમૂર્ચ્છનના ૬૯ અને ગર્ભજના ૧૬.

૪૩૩ પ્ર. સંમૂર્ચ્છનના ૬૯ ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. એકેન્દ્રિયના ૪૨, વિકલત્રયના ૯ અને પંચેન્દ્રિયના ૧૮.

૪૩૪ પ્ર. એકેન્દ્રિયના ૪૨ ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, નિત્યનિગોદ, ઈતરનિગોદ એ છના બાદર અને સૂક્ષ્મની અપેક્ષાથી ૧૨ તથા સપ્રતિષ્ઠિતપ્રત્યેક અને અપ્રતિષ્ઠિતપ્રત્યેકને ઉમેરવાથી ૧૪ થાય છે. તે ચૌદના પર્યાપ્તક, નિર્વૃત્યપર્યાપ્તક અને લબ્ધપર્યાપ્તક એ ત્રણેની અપેક્ષાએ ૪૨ જીવસમાસ થાય છે.

૪૩૫ પ્ર. વિકલત્રયના ૯ ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિયના પર્યાપ્તક, નિર્વૃત્યપર્યાપ્તકની અને લબ્ધ્યપર્યાપ્તકની અપેક્ષાએ નવ ભેદ થાય.

૪૩૬ પ્ર. સંમૂર્ચ્છન પંચેન્દ્રિયના ૧૮ ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. જલચર, સ્થલચર, નભચર એ ત્રણેના સંજ્ઞી અસંજ્ઞીની અપેક્ષાએ ૬ ભેદ થાય અને તે છના પર્યાપ્તક, નિર્વૃત્યપર્યાપ્તક, લબ્ધ્યપર્યાપ્તકની અપેક્ષાએ ૧૮ જીવસમાસ થાય છે.

૪૩૭ પ્ર. ગર્ભજ પંચેન્દ્રિયના ૧૬ ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. કર્મભૂમિના ૧૨ અને ભોગભૂમિના ૪.

૪૩૮ પ્ર. કર્મભૂમિના ૧૨ ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. જલચર, સ્થલચર, નભચર એ ત્રણેના સંજ્ઞી, અસંજ્ઞીના ભેદથી છ ભેદ થયા અને તેના પર્યાપ્તનિર્વૃત્ય–પર્યાપ્તકની અપેક્ષાએ બાર ભેદ થયા.

૪૩૯ પ્ર. ભોગભૂમિના ચાર ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. સ્થલચર અને નભચર એના પર્યાપ્તક અને નિર્વૃત્યપર્યાપ્તકની અપેક્ષાએ ચાર ભેદ થયા, ભોગભૂમિમાં અસંજ્ઞીતિર્યંચ થતા નથી.

૪૪૦ પ્ર. મનુષ્યોના નવ ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. આર્યખંડ, મ્લેચ્છખંડ, ભોગભૂમિ અને કુભોગભૂમિ એ ચારે ગર્ભજોના પર્યાપ્તક, નિર્વૃત્યપર્યાપ્તકની અપેક્ષા આઠ થયા. તેમાં સંમૂર્ચ્છન મનુષ્યનો લબ્ધ્યપર્યાપ્તક ભેદ ઉમેરવાથી નવ ભેદ થાય છે.

૪૪૧ પ્ર. નારકીઓના બે ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. પર્યાપ્તક અને નિર્વૃત્ત્યપર્યાપ્તક.

૪૪૨ પ્ર. દેવોના બે ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. પર્યાપ્તક અને નિર્વૃત્યપર્યાપ્તક.

૪૪૩ પ્ર. દેવોના વિશેષ ભેદ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. ચાર છે :–ભવનવાસી, વ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક.

૪૪૪ પ્ર. ભવનવાસી દેવના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. દશ છે :–અસુરકુમાર, નાગકુમાર, વિદ્યુત-કુમાર, સુપર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર, વાતકુમાર, સ્તનિતકુમાર, ઉદધિકુમાર, દીપકુમાર, દિક્કુમાર.

૪૪૫ પ્ર. વ્યંતર દેવોના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. આઠ ભેદ છે :–કિન્નર, કિંપુરુષ, મહોરગ, ગંધર્વ, યક્ષ, રાક્ષસ, ભૂત અને પિશાચ.

૪૪૬ પ્ર. જ્યોતિષ્ક દેવોના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પાંચ છે :–સૂર્ય, ચન્દ્રમા, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારા.

૪૪૭ પ્ર. વૈમાનિક દેવોના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–કલ્પોપપન્ન અને કલ્પાતીત.

૪૪૮ પ્ર. કલ્પોપપન્ન કોને કહે છે?

ઉ. જેમાં ઇન્દ્રાદિકોની કલ્પના હોય, તેને કલ્પોપપન્ન કહે છે.

૪૪૯ પ્ર. કલ્પાતીત કોને કહે છે?

ઉ. જેમાં ઇન્દ્રાદિકોની કલ્પના ન હોય, તેને કલ્પાતીત કહે છે.

૪૫૦ પ્ર. કલ્પોપપન્ન દેવોના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. સોળ :–૧ સૌધર્મ, ૨ ઐશાન, ૩ સાનત્કુમાર, ૪ માહેન્દ્ર, ૫ બ્રહ્મ, ૬ બ્રહ્મોત્તર, ૭ લાંતવ, ૮ કાપિષ્ટ, ૯ શુક્ર, ૧૦ મહાશુક્ર, ૧૧ સતાર, ૧૨ સહસ્રાર, ૧૩ આનત, ૧૪ પ્રાણત, ૧૫ આરણ અને ૧૬ અચ્યુત.

૪૫૧ પ્ર. કલ્પાતીત દેવોના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ૨૩ છે :–નવ ગ્રૈવેયક, નવ અનુદિશ, પાંચ પંચોત્તર (વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત અને સર્વાર્થસિદ્ધ).

૪૫૨ પ્ર. નારકીઓના વિશેષ ભેદ કેટલા છે?

ઉ. પૃથ્વીઓની અપેક્ષાએ સાત ભેદ છે.

૪૫૩ પ્ર. સાત પૃથ્વીઓનાં નામ ક્યા ક્યા છે?

ઉ. રત્નપ્રભા (ધર્મા), શર્કરાપ્રભા (વંશા), વાલુકાપ્રભા (મેઘા), પંકપ્રભા (અંજના), ધૂમપ્રભા (અરિષ્ટા), તમઃપ્રભા (મઘવી), મહાતમઃપ્રભા (માધવી).

૪૫૪ પ્ર. સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવોને રહેવાનું સ્થાન ક્યાં છે?

ઉ. સર્વલોક.

૪૫૫ પ્ર. બાદર એકેન્દ્રિય જીવો ક્યાં રહે છે?

ઉ. બાદર એકેન્દ્રિય જીવ કોઈપણ આધારનું નિમિત્ત પ્રાપ્ત કરીને નિવાસ કરે છે.

૪૫૬ પ્ર. ત્રસ જીવ ક્યાં રહે છે?

ઉ. ત્રસ જીવ ત્રસનાલીમાં જ રહે છે.

૪૫૭ પ્ર. વિકલત્રય જીવ ક્યાં રહે છે?

ઉ. વિકલત્રય જીવ કર્મ ભૂમિ અને અંતના અર્ધદ્વીપ તથા અંતના સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં જ રહે છે.

૪૫૮ પ્ર. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ ક્યા ક્યા રહે છે?

ઉ. તિર્યક્લોકમાં રહે છે, પરંતુ જલચર તિર્યંચ લવણ સમુદ્ર, કાલોદધિ સમુદ્ર અને સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના સિવાય અન્ય સમુદ્રોમાં નથી.

૪૫૯ પ્ર. નારકી જીવો ક્યાં રહે છે?

ઉ. નારકી જીવો અધોલોકની સાત પૃથ્વીઓમાં (નરકોમાં) રહે છે.

૪૬૦ પ્ર. ભવનવાસી અને વ્યંતર દેવો ક્યાં રહે છે?

ઉ. પહેલી પૃથ્વીના ખરભાગ અને પંકભાગમાં તથા તિર્યક્‌લોકમાં રહે છે.

૪૬૧ પ્ર. જ્યોતિષ્ક દેવ ક્યાં રહે છે?

ઉ. પૃથ્વીથી સાતસો નેવું યોજનની ઊંચાઈથી નવસો યોજનની ઊંચાઈ સુધી એટલે એકસો દશ યોજન આકાશમાં એક રાજુમાત્ર તિર્યક્ લોકમાં જ્યોતિષ્ક દેવ નિવાસ કરે છે.

૪૬૨ પ્ર. વૈમાનિક દેવ ક્યાં રહે છે?

ઉ. ઊર્ધ્વલોકમાં.

૪૬૩ પ્ર. મનુષ્ય ક્યાં રહે છે?

ઉ. નરલોકમાં.

૪૬૪ પ્ર. લોકના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ત્રણ છે :–ઊર્ધ્વલોક, મધ્યલોક અને અધોલોક.

૪૬૫ પ્ર. અધોલોક કોને કહે છે?

ઉ. મેરુપર્વતની નીચે સાત રાજુ અધોલોક છે.

૪૬૬ પ્ર. ઊર્ધ્વલોક કોને કહે છે?

ઉ. મેરુના ઉપર લોકના અંતપર્યંત ઊર્ધ્વલોક છે.

૪૬૭ પ્ર. મધ્યલોક કોને કહે છે?

ઉ. એક લાખ ચાલીશ યોજન મેરુની ઊંચાઈની બરાબર મધ્યલોક છે.

૪૬૮ પ્ર. મધ્યલોકનું વિશેષ સ્વરૂપ શું છે?

ઉ. મધ્યલોકના અત્યંત મધ્યમાં એક લાખ યોજન લાંબો પહોળો ગોળ (થાળીની માફક) જમ્બૂદ્વીપ છે. જંબૂદ્વીપના મધ્યમાં એક લાખ યોજન ઊંચો સુમેરુ પર્વત છે, જેનું એક હજાર જમીનની અંદર મૂળ છે, ૯૯ હજાર યોજન પૃથ્વીના ઉપર છે અને ચાલીશ યોજનની ઊંચી ચૂલિકા (ચોટી) છે. જંબૂદ્વીપના મધ્યમાં પૂર્વ-પશ્ચિમ તરફ લાંબા છ કુલાચલ પર્વત પડેલા છે, જેનાથી જંબૂદ્વીપના સાત ખંડ થઈ ગયા છે. તે સાતે ખંડોનાં નામ આવી રીતે છે. ભરત, હૈમવત, હરિવર્ષ, વિદેહ, રમ્યક, હૈરણ્યવત અને ઐરાવત. વિદેહક્ષેત્રમાં મેરુથી ઉત્તર દિશામાં ઉત્તરકુરુ અને

૧. અહીં એક યોજન બે હજાર કોશનો જાણવો.

દક્ષિણ દિશામાં દેવકુરુ છે. જંબૂદ્વીપની ચારે બાજુએ ખાઈની માફક લપેટાયેલો બે લાખ યોજનનો પહોળો લવણ સમુદ્ર છે. લવણ સમુદ્રને ચારે તરફથી લપેટાયેલો ચાર લાખ યોજન પહોળો ધાતકીખંડ દ્વીપ છે.

આ ધાતકીખંડ દ્વીપમાં બે મેરુ પર્વત છે. અને ક્ષેત્ર, કુલાચલાદિની સંપૂર્ણ રચના જંબૂદ્વીપથી બમણી છે. ધાતકીખંડને ચારે તરફ લપેટાયેલો આઠ લાખ યોજનનો પહોળો કાલોદધિ સમુદ્ર છે અને કાલોદધિ સમુદ્રને લપેટાયેલો સોળ લાખ યોજન પહોળો પુષ્કરદ્વીપ છે. પુષ્કરદ્વીપની મધ્યમાં કંકણના આકારે ગોળ અને પૃથ્વી પર વિસ્તાર એક હજાર બાવીસ યોજન, મધ્યમાં સાતસો તેવીસ યોજન, ઉપર ચારસો ચોવીસ યોજન અને ઉંચો સત્તરસો એકવીસ યોજન અને જમીનની અંદર ચારસો ત્રીશ યોજન ને એક કોશ જેની જડ છે (મૂળ છે), એવો માનુષોત્તર નામનો પર્વત પડેલો છે. જેનાથી પુષ્કરદ્વીપના બે ખંડ થઈ ગયા છે. પુષ્કરદ્વીપના પહેલા અર્ધા ભાગમાં જમ્બૂદ્વીપથી બમણી બમણી અર્થાત્ ધાતકી ખંડદ્વીપની બરાબર બધી રચના છે. જંબૂદ્વીપ, ધાતકી ખંડદ્વીપ અને પુષ્કરાર્ધદ્વીપ અને

લવણસમુદ્ર અને કાળોદધિ સમુદ્ર એટલા ક્ષેત્રને નરલોક કહે છે. પુષ્કરદ્વીપથી આગળ પરસ્પર એક બીજાને લપેટાયેલા બમણા બમણા વિસ્તારવાળા મધ્ય લોકના અંત સુધી દ્વીપ અને સમુદ્ર છે.

પાંચ મેરુ સંબંધી પાંચ ભરતક્ષેત્ર, પાંચ ઐરાવતક્ષેત્ર, દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુને છોડીને પાંચ વિદેહક્ષેત્ર એવી રીતે સર્વે મળીને ૧૫ કર્મભૂમિ છે. પાંચ હેમવત અને પાંચ હૈરણ્યવત એ દશ ક્ષેત્રોમાં જઘન્ય ભોગભૂમિ છે. પાંચ હરિ અને પાંચ રમ્યક એ દશ ક્ષેત્રોમાં મધ્યમ ભોગભૂમિ છે. અને પાંચ દેવકુરુ તથા પાંચ ઉત્તરકુરુ એ દશ ક્ષેત્રોમાં ઉત્તમ ભોગભૂમિ છે. જ્યાં અસિ, મસિ, કૃષિ, સેવા, શિલ્પ અને વાણિજ્ય એ છ કર્મોની પ્રવૃત્તિ છે, તેને કર્મભૂમિ કહે છે.

જ્યાં એ છ કર્મોની પ્રવૃત્તિ હોતી નથી. તેને ભોગભૂમિ કહે છે. મનુષ્યક્ષેત્રથી બહારના સમસ્ત દ્વીપોમાં જઘન્ય ભોગભૂમિ જેવી રચના છે, પરંતુ અન્તિમ સ્વયંભૂરમણ દ્વીપના ઉત્તરાર્દ્ધમાં તથા સમસ્ત સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં અને ચારે ખુણાની પૃથ્વીઓમાં કર્મભૂમિ જેવી

રચના છે, લવણ સમુદ્ર અને કાલોદધિ સમુદ્રમાં ૯૬ અંતરદ્વીપ છે, જેમાં કુભોગભૂમિની રચના છે. ત્યાં મનુષ્ય જ રહે છે, તેમાં મનુષ્યોની આકૃતિ નાના પ્રકારની કુત્સિત છે.

ત્રીજો અધ્યાય સમાપ્ત

❁

ચોથો અધ્યાય

૪૬૯ પ્ર. સંસારમાં સમસ્ત પ્રાણી સુખને ચાહે છે અને સુખનો જ ઉપાય કરે છે, પરંતુ સુખને પ્રાપ્ત કેમ થયા નથી?

ઉ. સંસારી જીવ (ખરા) અસલી સુખનું સ્વરૂપ અને તેનો ઉપાય જાણતા નથી અને તેનું સાધન પણ કરતા નથી, તેથી ખરા સુખને પ્રાપ્ત થતા નથી.

૪૭૦ પ્ર. અસલી સુખનું સ્વરૂપ શું છે?

ઉ. આહ્‌લાદસ્વરૂપ જીવના અનુજીવી સુખ ગુણની શુદ્ધદશાને અસલી સુખ કહે છે. એજ જીવનો ખાસ સ્વભાવ છે, પરંતુ સંસારી જીવોએ ભ્રમવશ શાતાવેદનીય કર્મના નિમિત્તે તે ખરા સુખના વૈભાવિક પરિણતિરૂપ શાતાપરિણામને જ સુખ માની રાખ્યું છે.

૪૭૧ પ્ર. સંસારી જીવને અસલી સુખ કેમ મળતું નથી?

ઉ. મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યાચારિત્રના

અસલી કારણથી અસલી સુખ સંસારી જીવને મળતું નથી.

૪૭૨ પ્ર. સંસારી જીવને અસલી સુખ ક્યારે મળે છે?

ઉ. સંસારી જીવને ખરું સુખ મોક્ષ થવાથી મળે છે.

૪૭૩ પ્ર. મોક્ષનું સ્વરૂપ શું છે?

ઉ. આત્માથી સમસ્ત ભાવકર્મ તથા દ્રવ્ય કર્મોના વિપ્રમોક્ષને (અત્યંત વિયોગને) મોક્ષ કહે છે.

૪૭૪ પ્ર. તે મોક્ષ પ્રાપ્તિનો ઉપાય ક્યો છે?

ઉ. મોક્ષની પ્રાપ્તિનો ઉપાય સંવર અને નિર્જરા છે.

૪૭૫ પ્ર. સંવર કોને કહે છે?

ઉ. આસ્રવના નિરોધને સંવર કહે છે અર્થાત્ નવો વિકાર અટકવો તથા અનાગત (નવીન) કર્મોનો આત્માની સાથે સંબંધ ન થવાને સંવર કહે છે.

૪૭૬ પ્ર. નિર્જરા કોને કહે છે?

ઉ. આત્માને એકદેશવિકારનું ઘટવું તથા પૂર્વે બાંધેલાં કર્મોથી સંબંધ છૂટવાને નિર્જરા કહે છે.

૪૭૭ પ્ર. સંવર અને નિર્જરા થવાનો ઉપાય શું છે?

ઉ. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ ત્રણેની ઐક્યતા જ સંવર અને નિર્જરા થવાનો ઉપાય છે.

૪૭૮ પ્ર. એ ત્રણેની ઐક્યતા પૂર્ણ એક સાથે થાય છે કે અનુક્રમથી થાય છે?

ઉ. અનુક્રમથી થાય છે.

૪૭૯ પ્ર. એ ત્રણેની પૂર્ણ ઐક્યતા થવાનો ક્રમ કેવી રીતે છે?

ઉ. જેમ જેમ ગુણસ્થાન વધે છે તેમ જ એ ગુણો પણ વધતા વધતા અંતમાં પૂર્ણ થાય છે.

૪૮૦ પ્ર. ગુણસ્થાન કોને કહે છે?

ઉ. મોહ અને યોગના નિમિત્તથી સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રરૂપ આત્માના ગુણોની તારતમ્યતારૂપ અવસ્થાવિશેષને ગુણસ્થાન કહે છે.

૪૮૧ પ્ર. ગુણસ્થાનના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચૌદ ભેદ છે :–૧ મિથ્યાત્વ, ૨ સાસાદન, ૩ મિશ્ર, ૪ અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ, ૫ દેશવિરત, ૬ પ્રમત્તવિરત,

૭ અપ્રમત્તવિરત, ૮ અપૂર્વકરણ, ૯ અનિવૃત્તિકરણ, ૧૦ સૂક્ષ્મસાંપરાય, ૧૧ ઉપશાંતમોહ, ૧૨ ક્ષીણમોહ, ૧૩ સયોગકેવલી, ૧૪ અયોગકેવલી એ ચૌદ ગુણસ્થાન છે.

૪૮૨ પ્ર. ગુણસ્થાનોનાં આ નામ પડવાનું કારણ શું છે?

ઉ. ગુણસ્થાનોનાં આ નામ પડવાનું કારણ મોહનીયકર્મ અને યોગ છે.

૪૮૩ પ્ર. ક્યા ક્યા ગુણસ્થાનનું ક્યું નિમિત્ત છે?

ઉ. આદિનાં ચાર ગુણસ્થાન તો દર્શનમોહનીય કર્મના નિમિત્તથી છે. પાંચમા ગુણસ્થાનથી માંડીને બારમા ગુણસ્થાન પર્યંત આઠ ગુણસ્થાન ચારિત્રમોહનીયકર્મના નિમિત્તથી છે. અને તેરમું અને ચૌદમું ગુણસ્થાન યોગોના નિમિત્તથી છે. ભાવાર્થ : પહેલું મિથ્યાત્વગુણસ્થાન દર્શનમોહનીયકર્મના ઉદયથી થાય છે તેમાં આત્માના પરિણામ મિથ્યાત્વરૂપ થાય છે.

ચોથું ગુણસ્થાન દર્શનમોહનીયકર્મના ઉપશમ, ક્ષય અથવા ક્ષયોપશમના નિમિત્તથી થાય છે. આ ગુણસ્થાનમાં

આત્માના સમ્યગ્દર્શન પર્યાયનો પ્રાદુર્ભાવ થઈ જાય છે.

ત્રીજું ગુણસ્થાન સમ્યગ્મિથ્યાત્વ (મિશ્ર) દર્શનમોહનીયકર્મના ઉદયથી સમ્યગ્મિથ્યાત્વરૂપ થાય છે. આ ગુણસ્થાનમાં આત્માના પરિણામ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ અથવા ઉભયરૂપ થાય છે.

પહેલા ગુણસ્થાનમાં ઔદયિકભાવ, ચોથા ગુણસ્થાનમાં ઔપશમિક, ક્ષાયિક અથવા ક્ષાયોપશમિકભાવ અને ત્રીજા ગુણસ્થાનમાં ઔદયિકભાવ થાય છે. પરંતુ બીજું ગુણસ્થાન દર્શનમોહનીય કર્મની ઉદય, ઉપશમ, ક્ષય અને ક્ષયોપશમ એ ચાર અવસ્થાઓમાંથી કોઈ પણ અવસ્થાની અપેક્ષા રાખતું નથી, તેથી અહીં દર્શનમોહનીયકર્મની અપેક્ષાથી પરિણામિક ભાવ છે, કિન્તુ અનંતાનુબંધીરૂપ ચારિત્રમોહનીયકર્મનો ઉદય હોવાથી આ ગુણસ્થાનમાં ચારિત્રમોહનીયકર્મની અપેક્ષાથી ઔદયિકભાવ પણ કહી શકાય છે. આ ગુણસ્થાનમાં અનંતાનુબંધીના ઉદયથી સમ્યક્ત્વનો ઘાત થઈ ગયો છે, તેથી અહીં સમ્યક્ત્વ નથી અને મિથ્યાત્વનો પણ ઉદય આવ્યો નથી, તેથી મિથ્યાત્વ અને સમ્યક્ત્વની અપેક્ષાથી અનુદયરૂપ છે.

પાંચમા ગુણસ્થાનથી દશમા ગુણસ્થાનસુધી (દેશવિરત, પ્રમત્તવિરત, અપ્રમત્તવિરત, અપૂર્વકરણ, અનિવૃત્તિકરણ, સૂક્ષ્મસાંપરાય) એ છ ગુણસ્થાન ચારિત્રમોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમથી થાય છે. તેથી આ ગુણસ્થાનોમાં ક્ષાયોપશમિક ભાવ થાય છે. આ ગુણસ્થાનોમાં સમ્યક્ચારિત્ર પર્યાયની અનુક્રમે વૃદ્ધિ થતી જાય છે.

અગિયારમું ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાન ચારિત્રમોહનીય કર્મના ઉપશમથી થાય છે, તેથી અગિયારમા ગુણસ્થાનમા ઔપશમિક ભાવ થાય છે. જોકે અહીં ચારિત્રમોહનીય કર્મનો પૂર્ણતયા ઉપશમ થઈ ગયો છે, તોપણ યોગનો સદ્ભાવ હોવાથી પૂર્ણ ચારિત્ર નથી. કેમકે સમ્યક્ચારિત્રમોહનીયના લક્ષણમાં યોગ અને કષાયના અભાવથી પૂર્ણ સમ્યક્ચારિત્ર થાય છે, એવું લખ્યું છે.

બારમું ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાન ચારિત્રમોહનીય કર્મના ક્ષયથી થાય છે, તેથી અહીં ક્ષાયિક ભાવ થાય છે. આ ગુણસ્થાનમાં પણ અગિયારમા ગુણસ્થાનની માફક સમ્યક્ચારિત્રની પૂર્ણતા નથી. સમ્યગ્જ્ઞાન ગુણ જોકે ચોથા ગુણસ્થાનમાં જ પ્રગટ થઈ ચૂક્યો હતો. ભાવાર્થ–જોકે

આત્માના જ્ઞાનગુણનો ઉઘાડ અનાદિકાળથી પ્રવાહરૂપ ચાલી રહ્યો છે, તોપણ દર્શન મોહનીય કર્મનો ઉદય થવાથી તે જ્ઞાન મિથ્યારૂપ હતું. પરંતુ ચોથા ગુણસ્થાનમાં જ્યારે દર્શનમોહનીય કર્મના ઉદયનો અભાવ થઈ ગયો, ત્યારે તે જ આત્માનો જ્ઞાનપર્યાય સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાવા લાગ્યો અને પંચમાદિ ગુણસ્થાનોમાં તપશ્ચરણાદિના નિમિત્તથી અવધિ, મનઃપર્યયજ્ઞાન પણ કોઈ કોઈ જીવને પ્રગટ થઈ જાય છે તથાપિ કેવળજ્ઞાન થયા વિના સમ્યગ્જ્ઞાનની પૂર્ણતા થઈ શકતી નથી, તેથી આ બારમા ગુણસ્થાન સુધી જોકે સમ્યગ્દર્શનની પૂર્ણતા થઈ ગઈ છે (કેમકે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ વગર ક્ષપકશ્રેણી ચઢાતી નથી અને ક્ષપકશ્રેણી વગર બારમા ગુણસ્થાને જાય નહિ.) તોપણ સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર ગુણ અત્યાર સુધી અપૂર્ણ છે, તેથી અત્યારસુધી મોક્ષ થતો નથી.

તેરમું સયોગકેવળી ગુણસ્થાન યોગોના સદ્ભાવની અપેક્ષાથી થાય છે, તેથી તેનું નામ સયોગ અને કેવળજ્ઞાનના નિમિત્તથી સયોગ કેવળી છે. આ ગુણસ્થાનમાં સમ્યગ્જ્ઞાનની પૂર્ણતા થઈ જાય છે, પરંતુ ચારિત્ર ગુણની પૂર્ણતા ન હોવાથી, મોક્ષ થતો નથી.

ચૌદમું અયોગકેવળી ગુણસ્થાન યોગોના અભાવની અપેક્ષાએ છે, તેથી તેનું નામ અયોગકેવળી છે. આ ગુણસ્થાનમાં સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ ત્રણે ગુણોની પૂર્ણતા થઈ જાય છે, તેથી મોક્ષ પણ હવે દૂર રહ્યો નથી, અર્થાત્ અ, ઈ, ઉ, ઋ, લૃ, એ પાંચ હ્‌સ્વ સ્વરોનો ઉચ્ચાર કરવામાં જેટલો વખત લાગે છે તેટલા જ વખતમાં મોક્ષ થઈ જાય છે.

૪૮૪ પ્ર. મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ શું છે?

ઉ. મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિના ઉદયથી અતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનરૂપ આત્માના પરિણામવિશેષને મિથ્યાત્વગુણસ્થાન કહે છે. આ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં રહેવાવાળો જીવ વિપરીત શ્રદ્ધાન કરે છે અને સાચા ધર્મ તરફ તેની રુચિ (પ્રીતિ) હોતી નથી. જેમકે પિત્તજ્વરવાળા રોગીને દૂધ વગેરે રસ કડવા લાગે છે, તેવી જ રીતે, તેને પણ સત્યધર્મ સારો લાગતો નથી.

૪૮૫ પ્ર. મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં કઈ કઈ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. કર્મની ૧૪૮ પ્રકૃતિઓમાંથી સ્પર્શાદિ ૨૦

પ્રકૃતિઓનો અભેદ વિવક્ષાથી સ્પર્શાદિક ચારમાં અને બંધન ૫ અને સંઘાત ૫ ની અભેદ વિવક્ષાથી પાંચે શરીરોમાં અંતર્ભાવ થાય છે, તેથી ભેદ વિવક્ષાથી સર્વ ૧૪૮ અને અભેદ વિવક્ષાથી ૧૨૨ પ્રકૃતિઓ છે, સમ્યગ્મિથ્યાત્વ અને સમ્યક્પ્રકૃતિ એ બે પ્રકૃતિઓનો બંધ થતો નથી, કેમકે એ બન્ને પ્રકૃતિઓની સત્તા સમ્યક્ત્વ પરિણામોથી મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિના ત્રણ ખંડ કરવાથી થાય છે, તેથી અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવની બંધયોગ પ્રકૃતિ ૧૧૭ અને સત્ત્વયોગપ્રકૃતિ ૧૪૩ છે. મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં તીર્થંકરપ્રકૃતિ, આહારક શરીર અને આહારક અંગોપાંગ એ ત્રણ પ્રકૃતિઓનો બંધ થતો નથી; કેમકે એ ત્રણ પ્રકૃતિઓનો બંધ સમ્યગ્દૃષ્ટિઓને જ થાય છે, તેથી આ ગુણસ્થાનમાં ૧૨૦માંથી ત્રણ ઘટાડવાથી ૧૧૭ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે.

૪૮૬ પ્ર. મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં, સમ્યક્પ્રકૃતિ, સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિ, આહારક શરીર, આહારક અંગોપાંગ અને તીર્થંકર પ્રકૃતિ એ પાંચ પ્રકૃતિઓનો આ ગુણસ્થાનમાં

ઉદય થતો નથી, તેથી ૧૨૨ પ્રકૃતિઓમાંથી પાંચ ઘટાડવાથી ૧૧૭ પ્રકૃતિઓનો ઉદય પહેલા મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં થાય છે.

૪૮૭ પ્ર. મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં સત્તા(સત્ત્વ) કેટલી પ્રકૃતિઓની રહે છે?

ઉ. મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં ૧૪૮ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે.

૪૮૮ પ્ર. સાસાદનગુણસ્થાન કોને કહે છે?

ઉ. પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વના કાળમાં જ્યારે વધારેમાં વધારે ૬ આવલી અને ઓછામાં ઓછો ૧ સમય બાકી રહે, તે સમયમાં કોઈ એક અનંતાનુબંધી કષાયના ઉદયથી જેનું સમ્યક્ત્વ નાશ થઈ ગયું છે, એવો જીવ સાસાદનગુણસ્થાનવાળો થાય છે.

૪૮૯ પ્ર. પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વ કોને કહે છે?

ઉ. સમ્યક્ત્વના ત્રણ ભેદ છે–દર્શનમોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ અને અને અનંતાનુબંધીની ૪ પ્રકૃતિ એવી રીતે સાત પ્રકૃતિઓનો ઉપશમ થવાથી જે ઉત્પન્ન થાય, તેને ઉપશમ

સમ્યક્ત્વ કહે છે અને એ સાતે પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થવાથી જે ઉત્પન્ન થાય, તેને ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ કહે છે. અને છ પ્રકૃતિઓનો અનુદય અને સમ્યક્પ્રકૃતિ નામના મિથ્યાત્વના ઉદયથી જે ઉત્પન્ન થાય, તેને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ કહે છે.

ઉપશમ સમ્યક્ત્વના બે ભેદ છે. પ્રશમોપશમસમ્યક્ત્વ, અને દ્વિતીયોપશમસમ્યક્ત્વ, અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિની પાંચ અને સાદિ મિથ્યાદષ્ટિની પાંચ અને સાદિ મિથ્યાદષ્ટિની સાત પ્રકૃતિઓના ઉપશમથી ઉત્પન્ન થાય, તેને પ્રથમોપશમસમ્યક્ત્વ કહે છે.

૪૯૦ પ્ર. દ્વિતીયોપશમ સમ્યક્ત્વ કોને કહે છે?

ઉ. સાતમા ગુણસ્થાનમાં ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ શ્રેણી ચઢવાની સન્મુખ અવસ્થામાં અનંતાનુબંધી ચતુષ્ટયનું વિસંયોજન (અપ્રત્યાખ્યાનાદિરૂપ) કરીને દર્શનમોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિઓનો ઉપશમ કરીને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે, તેને દ્વિતીયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહે છે.

૪૯૧ પ્ર. આવલી કોને કહે છે?

ઉ. અસંખ્યાતસમયની એક આવલી થાય છે.

૪૯૨ પ્ર. સાસાદનગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. પહેલા ગુણસ્થાનમાં જે ૧૧૭ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે તેમાંથી મિથ્યાત્વગુણસ્થાનમાં જેની વ્યુચ્છિત્તિ છે, એવી સોળ પ્રકૃતિઓ ઘટાડવાથી ૧૦૧ પ્રકૃતિઓનો બંધ સાસાદન ગુણસ્થાનમાં થાય છે. તે સોળ પ્રકૃતિનાં નામ– મિથ્યાત્વ, હુંડકસંસ્થાન, નપુંસકવેદ, નરકગતિ, એકેન્દ્રિયજાતિ, વિકલત્રય જાતિ ત્રણ, સ્થાવર, આતાપ, સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત, અને સાધારણ એ સોળ છે.

૪૯૩ પ્ર. વ્યુચ્છિત્તિ કોને કહે છે?

ઉ. જે ગુણસ્થાનમાં કર્મપ્રકૃતિઓનો બંધ, ઉદય અથવા સત્ત્વ (સત્તા)ની વ્યુચ્છિત્તિ કહી હોય, તે ગુણસ્થાન સુધી જ તે પ્રકૃતિઓનો બંધ, ઉદય અથવા સત્તા થાય છે. આગળના કોઈ ગુણસ્થાનમાં તે પ્રકૃતિઓનો બંધ, ઉદય અથવા સત્ત્વ હોતાં નથી, તેને વ્યુચ્છિત્તિ કહે છે.

૪૯૪ પ્ર. સાસાદનગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. પહેલા ગુણસ્થાનમાં જે ૧૧૭ પ્રકૃતિઓનો ઉદય

થાય છે, તેમાંથી મિથ્યાત્વ, આતાપ, સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત અને સાધારણ એ પાંચ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનની વ્યુચ્છિન્ન પ્રકૃતિઓ બાદ કરવાથી ૧૧૨ રહી, પરંતુ નરકગત્યાનુપૂર્વીનો આ ગુણસ્થાનમાં ઉદય થતો નથી, તેથી આ ગુણસ્થાનમાં ૧૧૧ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

૪૯૫ પ્ર. સાસાદનગુણસ્થાનમાં સત્ત્વ (સત્તા) કેટલી પ્રકૃતિઓની રહે છે?

ઉ. સાસાદનગુણસ્થાનમાં ૧૪૫ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે. અહીં તીર્થંકર પ્રકૃતિ, આહારક શરીર, અને આહારક અંગોપાંગ એ ત્રણ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહેતી નથી.

૪૯૬ પ્ર. ત્રીજું મિશ્રગુણસ્થાન કોને કહે છે?

ઉ. સમ્યગ્મિથ્યાત્વપ્રકૃતિના ઉદયથી જીવને કેવળ સમ્યક્ત્વ પરિણામ પ્રાપ્ત થતું નથી. અથવા કેવળ મિથ્યાત્વરૂપ પરિણામ પણ પ્રાપ્ત થતું નથી. પરંતુ મળેલા દહીં ગોળના સ્વાદની માફક એક ભિન્ન જાતિનું મિશ્ર પરિણામ થાય છે, તેને મિશ્રગુણસ્થાન કહે છે.

૪૯૭ પ્ર. મિશ્ર ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. બીજા ગુણસ્થાનમાં બંધ પ્રકૃતિ ૧૦૧ હતી, તેમાંથી વ્યુચ્છિન્નપ્રકૃતિ પચ્ચીસને (અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સ્ત્યાનગૃદ્ધિ, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલાપ્રચલા, દુર્ભગ, દુઃસ્વર, અનાદેય, ન્યગ્રોધ સંસ્થાન, સ્વાતિ સંસ્થાન, કુબ્જક સંસ્થાન, વામન સંસ્થાન, વજ્રનારાચસંહનન, નારાચસંહનન, અર્દ્ધનારાચ સંહનન, કીલિત સંહનન, અપ્રશસ્તવિહાયોગતિ, સ્ત્રીવેદ, નીચગોત્ર, તિર્યગ્ગતિ, તિર્યગ્ગત્યાનુપૂર્વી, તિર્યગાયુ અને ઉદ્યોત) ને બાદ કરવાથી બાકી રહી ૭૬; પરંતુ આ ગુણસ્થાનમાં કોઈ પણ આયુકર્મનો બંધ થતો નથી, તેથી ૭૬માંથી મનુષ્યાયુ અને દેવાયુ એ બંનેને બાદ કરવાથી ૭૪ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે. નરકાયુ તો પહેલા ગુણસ્થાનમાં અને તિર્યગાયુની બીજા ગુણસ્થાનમાં જ વ્યુચ્છિતિ થઈ ચૂકી છે.

૪૯૮ પ્ર. મિશ્ર ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. બીજા ગુણસ્થાનમાં ૧૧૧ એકસો અગિયાર

પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિન્ન પ્રકૃતિ નવ (અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એકેન્દ્રિયાદિ ૪ અને સ્થાવર ૧)ને બાદ કરવાથી બાકી રહેલી ૧૦૨માંથી નરકગત્યાનુપૂર્વી વગર (કેમકે તે બીજા ગુણસ્થાનમાં બાદ કરેલી છે) બાકીની ત્રણ અનુપૂર્વી ઘટાડવાથી કોઈ પણ અનુપૂર્વીનો ઉદય નથી.) બાકી રહેલી ૯૯ પ્રકૃતિ અને એક સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિનો ઉદય અહીં આવી મળ્યો, તે કારણથી આ ગુણસ્થાનમાં ૧૦૦ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

૪૯૯ પ્ર. મિશ્ર ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?

ઉ. ત્રીજા મિશ્ર ગુણસ્થાનમાં તીર્થંકર પ્રકૃતિને છોડીને ૧૪૭ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે.

૫૦૦ પ્ર. ચોથા અવિરતસમ્યગ્દ્રષ્ટિ ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ શું છે?

ઉ. દર્શનમોહનીયની ત્રણ અને અનંતાનુબંધીની ચાર પ્રકૃતિ એ સાત પ્રકૃતિઓના ઉપશમ અથવા ક્ષય અથવા ક્ષયોપશમથી અને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા,

લોભના ઉદયથી વ્રત રહિત સમ્યક્ત્વધારી ચોથા ગુણસ્થાનવર્તી થાય છે.

૫૦૧ પ્ર. આ ચોથા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. ત્રીજા ગુણસ્થાનમાં ૭૪ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે. જેમાં મનુષ્યાયુ, દેવાયુ અને તીર્થંકર પ્રકૃતિએ ત્રણ સહિત ૭૭ પ્રકૃતિઓનો બંધ આ ચોથામાં થાય છે.

૫૦૨ પ્ર. ચોથા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. ત્રીજા ગુણસ્થાનમાં ૧૦૦ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિન્ન પ્રકૃતિ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ બાદ કરવાથી ૯૯ રહી, તેમાં ચાર અનુપૂર્વી અને એક સમ્યક્પ્રકૃતિમિથ્યાત્વ એ પાંચ પ્રકૃતિઓ ઉમેરવાથી ૧૦૪ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

૫૦૩ પ્ર. ચોથા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?

ઉ. સર્વની; અર્થાત્ ૧૪૮ પ્રકૃતિઓની; પરંતુ ક્ષાયિક

સમ્યગ્દષ્ટિને ૧૪૧ પ્રકૃતિઓની જ સત્તા છે.

૫૦૪ પ્ર. પાંચમા દેશવિરત ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ શું છે?

ઉ. પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભના ઉદયથી જોકે સંયમભાવ થતો નથી, તોપણ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ માન, માયા, લોભના ઉપશમથી શ્રાવકવ્રતરૂપ દેશચારિત્ર થાય છે, તેને જ દેશવિરત નામે પાંચમું ગુણસ્થાન કહે છે. પાંચમું આદિ ઉપરનાં સર્વ ગુણસ્થાનોમાં સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્દર્શનનું અવિનાભાવી સમ્યગ્જ્ઞાન અવશ્ય થાય છે, એના વિના પાંચમા, છઠ્ઠા વગેરે ગુણસ્થાનો થતાં નથી.

૫૦૫ પ્ર. પાંચમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. ચોથા ગુણસ્થાનમાં જે ૭૭ પ્રકૃતિઓનો બંધ કહ્યો છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિન્ન ૧૦ (અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, મનુષ્યગતિ, મનુષ્યગત્યાનુપૂર્વી, મનુષ્યાયુ, ઔદારિક શરીર, ઔદારિક અંગોપાંગ,

વજ્રઋષભનારાચ સંહનન)ને બાદ કરવાથી બાકી રહેલી ૬૭ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે.

૫૦૬ પ્ર. પાંચમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. ચોથા ગુણસ્થાનમાં જે ૧૦૪ પ્રકૃતિઓનો ઉદય કહ્યો છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિન્ન પ્રકૃતિ ૧૭ (અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, દેવગતિ, દેવગત્યાનુપૂર્વી, દેવાયુ, નરકગતિ, નરકગત્યાનુપૂર્વી, નરકાયુ, વૈક્રિયિકશરીર, વૈક્રિયિકઅંગોપાંગ, મનુષ્યગત્યાનુપૂર્વી, તિર્યગ્ગત્યાનુપૂર્વી, દુર્ભગ, અનાદેય, અપયશકીર્તિ)ને બાદ કરવાથી બાકી રહેલી ૮૭ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે.

૫૦૭ પ્ર. પાંચમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?

ઉ. ચોથા ગુણસ્થાનમાં જે ૧૪૮ની સત્તા રહેવાનું કહ્યું છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિન્ન પ્રકૃતિ એક નરકાયુ વગર ૧૪૭ પ્રકૃતિની સત્તા છે, પરંતુ ક્ષાયિક સમ્યગ્દ્રષ્ટિની અપેક્ષાએ ૧૪૦ પ્રકૃતિની જ સત્તા રહે છે.

૫૦૮ પ્ર. છઠ્ઠા પ્રમત્તવિરત નામના ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ શું છે?

ઉ. સંજ્વલન અને નોકષાયના તીવ્ર ઉદયથી સંયમભાવ તથા મલજનક પ્રમાદ એ બન્ને ય એક સાથે થાય છે. (જોકે સંજ્વલન અને નોકષાયનો ઉદય ચારિત્ર ગુણનો વિરોધી છે, તથાપિ પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયનો ઉપશમ થવાથી પ્રાદુર્ભૂત સકલ સંયમને ઘાતવામાં સમર્થ નથી, તેથી ઉપચારથી સંયમનો ઉત્પાદક કહ્યો છે) તેથી આ ગુણસ્થાનવર્તી મુનિને પ્રમત્તવિરત અર્થાત્ ચિત્રલાચરણી કહે છે.

૫૦૯ પ્ર. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. પાંચમા ગુણસ્થાનમાં જે ૬૭ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે, તેમાંથી પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચાર વ્યુચ્છિન્ન પ્રકૃતિઓ બાદ કરવાથી બાકી રહેલી ૬૩ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે.

૫૧૦ પ્ર. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય?

ઉ. પાંચમા ગુણસ્થાનમાં ૮૭ પ્રકૃતિઓનો ઉદય કહ્યો છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિન્ન પ્રકૃતિ આઠ (પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, તિર્યગ્ગતિ, તિર્યગાયુ, ઉદ્યોત અને નીચગોત્ર) ને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૭૯ પ્રકૃતિઓમાં આહારક શરીર અને આહારક અંગોપાંગ એ બે પ્રકૃતિ ઉમેરવાથી ૮૧ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

૫૧૧ પ્ર. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા છે?

ઉ. પાંચમા ગુણસ્થાનમાં ૧૪૭ પ્રકૃતિઓની સત્તા કહી છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિન્ન પ્રકૃતિ એક તિર્યગાયુને ઘટાડવાથી ૧૪૬ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે, પરંતુ ક્ષાયિકસમ્યગ્દષ્ટિને ૧૩૯ ની જ સત્તા છે.

૫૧૨ પ્ર. સાતમા અપ્રમત્તવિરત નામના ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ શું છે?

ઉ. સંજ્વલન અને નોકષાયનો મંદ ઉદય થવાથી

પ્રમાદરહિત સંયમભાવ થાય છે, તે કારણથી આ ગુણસ્થાનવર્તી મુનિને અપ્રમત્તવિરત કહે છે.

૫૧૩ પ્ર. અપ્રમત્તવિરતગુણસ્થાનના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–સ્વસ્થાન અપ્રમત્તવિરત અને સાતિશય અપ્રમત્તવિરત.

૫૧૪ પ્ર. સ્વસ્થાનઅપ્રમત્તવિરત કોને કહે છે?

ઉ. જે હજારો વખત છઠ્ઠાથી સાતમામાં અને સાતમામાંથી છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં આવે જાય, તેને સ્વસ્થાનઅપ્રમત્ત કહે છે.

૫૧૫ પ્ર. સાતિશય અપ્રમત્તવિરત કોને કહે છે?

ઉ. જે શ્રેણી ચઢવાને સન્મુખ હોય, તેને સાતિશય અપ્રમત્તવિરત કહે છે.

૫૧૬ પ્ર. શ્રેણી ચઢવાને પાત્ર કોણ છે?

ઉ. ક્ષાયિકસમ્યગ્દષ્ટિ અને દ્વિતીયોપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જ શ્રેણી ચઢે છે, પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વવાળા તથા ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વવાળા શ્રેણી ચઢી શકતા નથી.

પ્રથમોપશમસમ્યક્ત્વવાળા જીવ પ્રથમોપશમ-

સમ્યક્ત્વને છોડીને ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિ થઈને પ્રથમ જ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનું વિસંયોજન કરીને દર્શનમોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિઓનો ઉપશમ કરીને યા તો દ્વિતીયોપશમસમ્યગ્દષ્ટિ થઈ જાય અથવા ત્રણે પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરી ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ થઈ જાય, ત્યારે શ્રેણી ચઢવાને પાત્ર થાય છે.

૫૧૭ પ્ર. શ્રેણી કોને કહે છે?

ઉ. જ્યાં ચારિત્રમોહનીય કર્મની બાકી રહેલી ૨૧ પ્રકૃતિઓનો ક્રમથી ઉપશમ તથા ક્ષય કરાય, તેને શ્રેણી કહે છે.

૫૧૮ પ્ર. શ્રેણીના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–ઉપશમશ્રેણી અને ક્ષપકશ્રેણી.

૫૧૯ પ્ર. ઉપશમશ્રેણી કોને કહે છે?

ઉ. જેમાં ચારિત્રમોહનીય કર્મની ૨૧ પ્રકૃતિઓનો ઉપશમ કરાય, તેને ઉપશમશ્રેણી કહે છે.

૫૨૦ પ્ર. ક્ષપકશ્રેણી કોને કહે છે?

ઉ. જેમાં ઉપરની ૨૧ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરાય.

૫૨૧ પ્ર. એ બન્ને શ્રેણીઓમાં ક્યા ક્યા જીવ ચઢે છે?

ઉ. ક્ષાયિકસમ્યગ્દષ્ટિ તો બન્ને ય શ્રેણીએ ચઢે છે અને દ્વિતીયોપશમસમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમશ્રેણીએ જ ચઢે છે, ક્ષપકશ્રેણી ચઢતો નથી.

૫૨૨ પ્ર. ઉપશમશ્રેણીને ક્યા ક્યા ગુણસ્થાન છે?

ઉ. ઉપશમ શ્રેણીને ચાર ગુણસ્થાન છે. આઠમું અપૂર્વકરણ, નવમું અનિવૃત્તિકરણ, દશમું સૂક્ષ્મસામ્પરાય અને અગિયારમું ઉપશાન્ત મોહ છે.

૫૨૩ પ્ર. ક્ષપક શ્રેણીને ક્યા ક્યા ગુણસ્થાન છે?

ઉ. આઠમું અપૂર્વકરણ, નવમું અનિવૃત્તિકરણ, દશમું સૂક્ષ્મસામ્પરાય, બારમું ક્ષીણમોહ એ ચાર ગુણસ્થાન છે.

૫૨૪ પ્ર. ચારિત્રમોહનીયની ૨૧ પ્રકૃતિઓના ઉપશમાવવાને તથા ક્ષય કરવાને માટે આત્માના ક્યા પરિણામ નિમિત્ત કારણ છે?

ઉ. અધઃકરણ, અપૂર્વકરણ અને અનિવૃત્તિકરણ એ ત્રણ નિમિત્ત છે.

૫૨૫ પ્ર. અધઃકરણ કોને કહે છે?

ઉ. જે કરણમાં (પરિણામ સમૂહમાં) ઉપરિતનસમયવર્તી તથા અધસ્તનસમયવર્તી જીવોના પરિણામ સદેશ તથા વિસદેશ હોય, તેને અધઃકરણ કહે છે. તે અધઃકરણ સાતમા ગુણસ્થાનમાં થાય છે.

૫૨૬ પ્ર. અપૂર્વકરણ કોને કહે છે?

ઉ. જે કરણમાં ઉત્તરોત્તર અપૂર્વ અને અપૂર્વ પરિણામ થતાં જાય અર્થાત્ ભિન્નસમયવર્તી જીવોના પરિણામ સદાય વિસદેશ જ હોય અને એક સમયવર્તી જીવોના પરિણામ સદેશ પણ હોય અને વિસદેશ પણ હોય, તેને અપૂર્વકરણ કહે છે, અને એ જ આઠમું ગુણસ્થાન છે.

૫૨૭ પ્ર. અનિવૃત્તિકરણ કોને કહે છે?

ઉ. જે કરણમાં ભિન્નસમયવર્તી જીવોના પરિણામ વિસદેશ જ હોય, અને એક સમયવર્તી જીવોના પરિણામ સદેશ જ હોય, તેને અનિવૃત્તિકરણ કહે છે. એ જ નવમું ગુણસ્થાન છે. એ ત્રણેય કરણોના પરિણામ પ્રતિસમય અનંતગુણી વિશુદ્ધતા માટે થાય છે.

૫૨૮ પ્ર. અધઃકરણનું દૃષ્ટાંત શું છે?

ઉ. એક દેવદત્ત નામના રાજાને ૩૦૭૨ મનુષ્ય (જે ૧૬ કચેરીમાં બેઠેલા) સેવક છે. પહેલી કચેરીમાં ૧૬૨ મનુષ્ય છે, બીજીમાં ૧૬૬, ત્રીજીમાં ૧૭૦, ચોથીમાં ૧૭૪, પાંચમીમાં ૧૭૮, છટ્ઠીમાં ૧૮૨, સાતમીમાં ૧૮૬, આઠમીમાં ૧૯૦, નવમીમાં ૧૯૪, દશમીમાં ૧૯૮, અગિયારમીમાં ૨૦૨, બારમીમાં ૨૦૬, તેરમીમાં ૨૧૦, ચૌદમીમાં ૨૧૪, પંદરમીમાં ૨૧૮ અને સોળમીમાં ૨૨૨ મનુષ્ય કામ કરે છે.

પહેલી કચેરીમાં ૧૬૨ મનુષ્યમાંથી પહેલા મનુષ્યનો પગાર રૂા. ૧, બીજાનો રૂા. ૨, ત્રીજાનો રૂા. ૩, એવી રીતે એકે એક વધતા ૧૬૨મા મનુષ્યનો પગાર ૧૬૨ છે.

બીજી કચેરીમાં ૧૬૬ મનુષ્યો કામ કરે છે, તેમાંથી પહેલા મનુષ્યનો પગાર રૂા. ૪૦ છે અને બીજા, ત્રીજા વગેરેના પગારમાંથી એક એક રૂપિયો ક્રમથી વધારતાં ૧૬૬ મનુષ્યનો પગાર રૂા. ૨૦૫ છે.

ત્રીજી કચેરીમાં ૧૭૦ મનુષ્યો કામ કરે છે, તેમાંથી

પહેલા મનુષ્યનો પગાર રૂા. ૮૦ છે અને બીજા, ત્રીજા આદિ મનુષ્યોનો એક એક રૂપિયો પગારમાં વધારતાં ૧૭૦માં મનુષ્યનો પગાર રૂા. ૨૪૯ છે.

ચોથી કચેરીમાં ૧૭૪ મનુષ્યો કામ કરે છે. તેમાંથી પહેલા મનુષ્યનો પગાર ૧૨૧ છે, અને બીજા, ત્રીજા આદિ મનુષ્યોનો એક એક રૂપિયો વધતાં ૧૭૪ મા મનુષ્યનો પગાર ૨૯૪ રૂપિયા થાય છે; એવી રીતે ક્રમથી ૧૬મી કચેરીમાં જ ૨૨૨ મનુષ્ય નોકર છે, તેમાંથી પહેલાનો પગાર રૂા. ૬૯૧ અને ૨૨૨મા મનુષ્યનો પગાર ૯૧૨ છે. આ દૃષ્ટાન્તમાં પહેલી કચેરીમાં ૩૯ મનુષ્યોનો પગાર, ઉપરની કચેરીઓના કોઈ પણ મનુષ્યના પગાર સાથે મળતો નથી. તથા છેલ્લા ૫૭ મનુષ્યોનો પગાર નીચેની કચેરીઓના કોઈપણ મનુષ્યના પગાર સાથે મળતો નથી. બાકીના પગાર ઉપર નીચેની કચેરીઓના પગારોની સાથે યથાસંભવ સદૃશ પણ છે, એવી રીતે યથાર્થમાં પણ ઉપરના સમય સંબંધી પરિણામો અને નીચેના સમય સંબંધી પરિણામોમાં સદૃશતા યથાસંભવ જાણવી. તેનું વિશેષ સ્વરૂપ ગોમ્મટસારજીના ગુણસ્થાનાધિકારમાં તથા

છાપેલા સુશીલા ઉપન્યાસના ૧૯૧મા પાનાથી ૧૯૬ મા પાના સુધીમાં જોવું.

૫૨૯ પ્ર. સાતમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. છટ્ઠા ગુણસ્થાનમાં જે ૬૩ પ્રકૃતિઓનો બંધ કહ્યો છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ છના (અસ્થિર, અશુભ, અશાતા, અપયસ્કીર્તિ, અરતિ અને શોક)ના ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૫૭ પ્રકૃતિમાં આહારકશરીર અને આહારક અંગોપાંગ એ બે પ્રકૃતિઓને ભેળવવાથી ૫૯ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે.

૫૩૦ પ્ર. સાતમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. છટ્ઠા ગુણસ્થાનમાં જે ૮૧ પ્રકૃતિઓનો ઉદય કહ્યો છે તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ પાંચ [આહારક શરીર, આહારક અંગોપાંગ, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલાપ્રચલા અને સ્ત્યાનગૃદ્ધિ]ના ઘટવાથી બાકી રહેલી ૭૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

૫૩૧ પ્ર. સાતમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?

ઉ. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનની માફક આ ગુણસ્થાનમાં પણ ૧૪૬ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે, પરંતુ ક્ષાયિકસમ્યગ્દૃષ્ટિને ૧૩૯ પ્રકૃતિની જ સત્તા રહે છે.

૫૩૨ પ્ર. આઠમા અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. સાતમા ગુણસ્થાનમાં જે ૫૯ પ્રકૃતિઓનો બંધ કહ્યો છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ એક દેવાયુના ઘટાડવાથી ૫૮ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે.

૫૩૩ પ્ર. આઠમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. સાતમા ગુણસ્થાનમાં જે ૭૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય કહ્યો છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ ચાર (સમ્યક્પ્રકૃતિ, અર્દ્ધનારાચ, કીલક, અસંપ્રાપ્તાસૃપાટિકા સંહનન)ના ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૭૨ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

૫૩૪ પ્ર. આઠમા અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?

ઉ. સાતમા ગુણસ્થાનમાં જે ૧૪૬ પ્રકૃતિઓની સત્તા કહી છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચારને ઘટાડવાથી દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઉપશમશ્રેણીવાળાને તો ૧૪૨ પ્રકૃતિની સત્તા છે, પરંતુ ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઉપશમશ્રેણીવાળાને દર્શનમોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિરહિત ૧૩૯ ની સત્તા રહે છે અને ક્ષપકશ્રેણીવાળાને સાતમા ગુણસ્થાનની વ્યુચ્છિત્તિપ્રકૃતિ આઠ [અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ તથા દર્શનમોહનીયની ત્રણ અને એક દેવાયુ] ને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૧૩૮ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે.

૫૩૫ પ્ર. નવમા અનિવૃત્તિકરણ ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. આઠમા ગુણસ્થાનમાં જે ૫૮ પ્રકૃતિઓનો બંધ કહ્યો છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિપ્રકૃતિ છત્રીસ (નિદ્રા, પ્રચલા, તીર્થંકર, નિર્માણ, પ્રશસ્ત, વિહાયોગતિ, પંચેન્દ્રિયજાતિ, તૈજસ શરીર, કાર્માણ શરીર, આહારક શરીર, આહારક

અંગોપાંગ, સમચતુરસ્ર સંસ્થાન, વૈક્રિયિકશરીર, વૈક્રિયિક અંગોપાંગ, દેવગતિ, દેવગત્યાનુપૂર્વી, રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, અગુરુલઘુત્વ, ઉપઘાત, પરઘાત, ઉચ્છ્વાસ, ત્રસ, બાદર, પર્યાપ્ત, પ્રત્યેક, સ્થિર, શુભઘ, સુભગ, સુસ્વર, આદેય, હાસ્ય, રતિ, જુગુપ્સા, ભય) ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૨૨ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે.

૫૩૬ પ્ર. નવમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. આઠમા ગુણસ્થાનમાં જે ૭૨ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ છ (હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય, જુગુપ્સા) ને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૬૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

૫૩૭ પ્ર. નવમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?

ઉ. આઠમા ગુણસ્થાનની માફક આ ગુણસ્થાનમાં પણ ઉપશમશ્રેણીવાળા દ્વિતીયોપશમસમ્યગ્દષ્ટિને ૧૪૨, ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિને ૧૩૯ પ્રકૃતિની અને ક્ષપકશ્રેણીવાળાને ૧૩૪ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે.

૫૩૮ પ્ર. દશમા ગુણસ્થાન સૂક્ષ્મસામ્પરાયનું સ્વરૂપ શું છે?

ઉ. અત્યંત સૂક્ષ્મ અવસ્થાને પ્રાપ્ત લોભ કષાયના ઉદયનો અનુભવ કરતા જીવને સૂક્ષ્મસાંપરાય નામનું દશમું ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે.

૫૩૯ પ્ર. દશમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. નવમા ગુણસ્થાનમાં જે ૨૨ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ પાંચ (પુરુષવેદ, સંજ્વલન ક્રોધ, માન, માયા, લોભ)ને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૧૭ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે.

૫૪૦ પ્ર. દશમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. નવમા ગુણસ્થાનમાં જે ૬૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ છ (સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુંસકવેદ, સંજ્વલન ક્રોધ, માન, માયા)ને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૬૦ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

૫૪૧ પ્ર. દશમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?

ઉ. ઉપશમશ્રેણીમાં તો નવમા ગુણસ્થાનની માફક દ્વિતીયોપશમસમ્યગ્દષ્ટિને ૧૪૨ પ્રકૃતિ અને ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિને ૧૩૯ પ્રકૃતિ અને ક્ષપકશ્રેણીવાળાને નવમા ગુણસ્થાનમાં જે ૧૩૮ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ ૩૬ (તિર્યગ્ગતિ ૧, તિર્યગ્ગત્યાનુપૂર્વી ૧, વિકલત્રયની ૩, નિદ્રાનિદ્રા ૧, પ્રચલાપ્રચલા ૧, સ્ત્યાનગૃદ્ધિ ૧, ઉદ્યોત ૧, આતાપ ૧, એકેન્દ્રિય ૧, સાધારણ ૧, સૂક્ષ્મ ૧, સ્થાવર ૧, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણની ૪, પ્રત્યાખ્યાનાવરણની ૪, નોકષાયની ૯, સંજ્વલન ક્રોધ ૧, માન ૧, માયા ૧, નરકગતિ ૧, નરકગત્યાનુપૂર્વી ૧) ને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૧૦૨ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે.

૫૪૨ પ્ર. અગિયારમા ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ શું છે?

ઉ. ચારિત્રમોહનીયની ૨૧ પ્રકૃતિઓનો ઉપશમ થવાથી યથાખ્યાતચારિત્રને ધારણ કરવાવાળા મુનિને અગિયારમું ઉપશાંતમોહ નામનું ગુણસ્થાન થાય છે. આ

ગુણસ્થાનનો કાળ સમાપ્ત થતાં મોહનીયના ઉદયથી જીવ નીચલા ગુણસ્થાનોમાં આવી જાય છે.

૫૪૩ પ્ર. ૧૧મા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. દશમા ગુણસ્થાનમાં જે ૧૭ પ્રકૃતિઓનો બંધ થતો હતો, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિપ્રકૃતિ ૧૬ એટલે જ્ઞાનાવરણની ૫, દર્શનાવરણની ૪, અંતરાયની ૫, યશકીર્તિ ૧, ઉચ્ચગોત્ર ૧, એ સર્વને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી એક માત્ર શાતાવેદનીય પ્રકૃતિનો બંધ થાય છે.

૫૪૪ પ્ર. અગિયારમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. દશમા ગુણસ્થાનમાં જે ૬૦ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ એક સંજ્વલન લોભને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૫૯ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

૫૪૫ પ્ર. અગિયારમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?

ઉ. નવમા ગુણસ્થાન અને દશમા ગુણસ્થાનની

માફક દ્વિતીયોપશમસમ્યગ્દષ્ટિને ૧૪૨ પ્રકૃતિ અને ક્ષાયિકસમ્યગ્દષ્ટિને ૧૩૯ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે.

૫૪૬ પ્ર. બારમા ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ શું છે? અને તે કોને પ્રાપ્ત થાય છે?

ઉ. મોહનીય કર્મનો અત્યંત ક્ષય થવાથી સ્ફટિક ભાજનગત જળની માફક અત્યંત નિર્મલ અવિનાશી યથાખ્યાત ચારિત્રના ધારક મુનિને ક્ષીણમોહ નામનું બારમું ગુણસ્થાન થાય છે.

૫૪૭ પ્ર. બારમા ગુણસ્થાનમાં બંધ કેટલી પ્રકૃતિઓનો થાય છે?

ઉ. એક શાતાવેદનીય માત્રનો બંધ થાય છે.

૫૪૮ પ્ર. બારમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય?

ઉ. અગિયારમા ગુણસ્થાનમાં જે ૫૯ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે, તેમાંથી વજ્રનારાચ અને નારાચ એ બે વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિઓને ઘટાડવાથી ૫૭ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

૫૪૯ પ્ર. બારમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?

ઉ. દશમા ગુણસ્થાનમાં ક્ષપક શ્રેણીવાળાની અપેક્ષાએ ૧૦૨ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ સંજ્વલન લોભના ઘટાડવાથી બાકીની રહેલી ૧૦૧ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે.

૫૫૦ પ્ર. તેરમા સયોગકેવળી નામના ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ શું છે? અને તે કોને પ્રાપ્ત થાય છે?

ઉ. ઘાતિયા કર્મોની ૪૭ (જુઓ પ્રશ્ન ૩૪૭)અને અઘાતિયા કર્મોની ૧૬ (નરકગતિ, તિર્યગ્ગતિ, નરકગત્યાનુપૂર્વી, તિર્યગ્ગત્યાનુપૂર્વી, વિકલત્રય ૩, આયુસ્રિક ૩, ઉદ્યોત, અતાપ, એકેન્દ્રિય, સાધારણ, સૂક્ષ્મ અને સ્થાવર મળીને ૬૩ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થવાથી લોકાલોકપ્રકાશક કેવળજ્ઞાન તથા મનોયોગ, વચનયોગ અને કાયયોગના ધારક અરહંત ભટ્ટારકને સયોગકેવળી નામે તેરમું ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે. તે જ કેવળી ભગવાન પોતાના દિવ્યધ્વનિથી ભવ્ય જીવોને મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ આપીને સંસારમાં મોક્ષમાર્ગનો પ્રકાશ કરે છે.

૫૫૧ પ્ર. તેરમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. એક માત્ર શાતાવેદનીયનો બંધ થાય છે.

૫૫૨ પ્ર. તેરમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. બારમા ગુણસ્થાનમાં જે સત્તાવન પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ સોળ (જ્ઞાનાવરણની ૫, અંતરાયની ૫, દર્શનાવરણની ૪, નિદ્રા અને પ્રચલા) ને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૪૧ પ્રકૃતિઓમાં તીર્થંકરની અપેક્ષાથી એક તીર્થંકર પ્રકૃતિ ગણવાથી ૪૨ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

૫૫૩ પ્ર. તેરમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?

ઉ. બારમા ગુણસ્થાનમાં જે ૧૦૧ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ સોળ (જ્ઞાનાવરણની ૫, અંતરાયની ૫, દર્શનાવરણની ૪, નિદ્રા ૧, પ્રચલા ૧)ને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૮૫ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે.

૫૫૪ પ્ર. ચૌદમા અયોગી કેવળી નામના ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ શું છે? અને તે કોને પ્રાપ્ત થાય છે?

ઉ. મન, વચન, કાયના યોગોથી રહિત કેવળજ્ઞાન સહિત અરહંત ભટ્ટારક [ભગવાન]ને ચૌદમું ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે. આ ગુણસ્થાનનો કાળ અ, ઈ, ઉ, ઋ, લૃ એ પાંચ હ્રસ્વસ્વરોનો ઉચ્ચાર કરવાની બરાબર છે. પોતાના ગુણસ્થાનના કાળના દ્વિચરમ સમયમાં સત્તાની ૮૫ પ્રકૃતિઓમાંથી ૭૨ પ્રકૃતિઓનો અને ચરમ સમયમાં ૧૩ પ્રકૃતિઓનો નાશ કરીને, અરંહત ભગવાન મોક્ષધામે (સિદ્ધશિલાએ) પધારે છે.

૫૫૫ પ્ર. ચૌદમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?

ઉ. તેરમા ગુણસ્થાનમાં જે એક શાતાવેદનીયનો બંધ થતો હતો, તેનો તે ગુણસ્થાનમાં વ્યુચ્છિત્તિ થવાથી અહીં તે કોઈપણ પ્રકૃતિનો બંધ થતો નથી.

૫૫૬ પ્ર. ચૌદમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે?

ઉ. તેરમા ગુણસ્થાનમાં જે ૪૨ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ ત્રીશ [વેદનીય ૧, વજ્રઋષભનારાચ સંહનન ૧, નિર્માણ ૧, સ્થિર ૧, અસ્થિર ૧, શુભ ૧, અશુભ ૧, સુસ્વર ૧, દુઃસ્વર ૧, ઔદારિક શરીર ૧, ઔદારિક અંગોપાંગ ૧, તૈજસ શરીર ૧, કાર્માણ શરીર ૧, સમચતુરસ્રસંસ્થાન ૧, ન્યગ્રોધ ૧, સ્વાતિ ૧, કુબ્જક ૧, વામન ૧, હુંડક ૧, સ્પર્શ ૧, રસ ૧, ગંધ ૧, વર્ણ ૧, અગુરુલઘુત્વ ૧, ઉપઘાત ૧, પરઘાત ૧, ઉચ્છ્વાસ ૧ અને પ્રત્યેક]ને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૧૨ પ્રકૃતિઓ (વેદનીય ૧, મનુષ્યગતિ ૧, મનુષ્યાયુ ૧, પંચેન્દ્રિય જાતિ ૧, સુભગ ૧, ત્રસ ૧, બાદર ૧, પર્યાપ્ત ૧, આદેય ૧, યશઃકીર્તિ ૧, તીર્થંકર પ્રકૃતિ ૧ અને ઉચ્ચગોત્ર ૧)નો ઉદય થાય છે.

૫૫૭ પ્ર. ચૌદમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે.

ઉ. તેરમા ગુણસ્થાનની માફક આ ગુણસ્થાનમાં પણ

૮૫ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે, પરંતુ દ્વિચરમ સમયમાં ૭૨ અને અંતિમ સમયમાં ૧૩ પ્રકૃતિઓની સત્તાનો નાશ કરીને, અરહંત ભગવાન મોક્ષે પધારે છે.

ચોથો અધ્યાય સમાપ્ત

પાંચમો અધ્યાય

૫૫૮ પ્ર. પદાર્થોને જાણવાના કેટલા ઉપાય છે?

ઉ. ચાર ઉપાય છે :—૧ લક્ષણ, ૨ પ્રમાણ, ૩ નય અને ૪ નિક્ષેપ.

૫૫૯ પ્ર. લક્ષણ કોને કહે છે?

ઉ. ઘણાં મળેલા પદાર્થોમાંથી કોઈ એક પદાર્થને જુદો કરનાર હેતુને લક્ષણ કહે છે. જેમકે :—જીવનું લક્ષણ ચેતના.

૫૬૦ પ્ર. લક્ષણના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :—એક આત્મભૂત, બીજો અનાત્મભૂત.

૫૬૧ પ્ર. આત્મભૂતલક્ષણ કોને કહે છે?

ઉ. જે લક્ષણ વસ્તુના સ્વરૂપમાં મળેલું હોય, જેમકે—અગ્નિનું લક્ષણ ઉષ્ણપણું.

૫૬૨ પ્ર. અનાત્મભૂતલક્ષણ કોને કહે છે?

ઉ. જે લક્ષણ વસ્તુના સ્વરૂપમાં મળેલું ન હોય, જેમકે દંડી પુરુષનું લક્ષણ દંડ.

૫૬૩ પ્ર. લક્ષણાભાસ કોને કહે છે?

ઉ. જે લક્ષણ સદોષ હોય.

૫૬૪ પ્ર. લક્ષણના દોષ કેટલા છે?

ઉ. ત્રણ છે :—અવ્યાપ્તિ, અતિવ્યાપ્તિ અને અસંભવ.

૫૬૫ પ્ર. લક્ષ્ય કોને કહે છે?

ઉ. જેનું લક્ષણ કરવામાં આવે, તેને લક્ષ્ય કહે છે.

૫૬૬ પ્ર. અવ્યાપ્તિદોષ કોને કહે છે?

ઉ. લક્ષ્યના એક દેશમાં (એકભાગમાં) લક્ષણનું રહેવું તેને અવ્યાપ્તિ દોષ કહે છે. જેમકે પશુનું લક્ષણ શીંગડું.

૫૬૭ પ્ર. અતિવ્યાપ્તિદોષ કોને કહે છે?

ઉ. લક્ષ્ય તેમજ અલક્ષ્યમાં લક્ષણનું રહેવું, તેને અતિવ્યાપ્તિ દોષ કહે છે. જેમકે ગાયનું લક્ષણ શીંગડાં.

૫૬૮ પ્ર. અલક્ષ્ય કોને કહે છે?

ઉ. લક્ષ્ય સિવાયના બીજા પદાર્થોને અલક્ષ્ય કહે છે.

૫૬૯ પ્ર. અસંભવદોષ કોને કહે છે?

ઉ. લક્ષ્યમાં લક્ષણની અસંભવતાને અસંભવદોષ કહે છે.

૫૭૦ પ્ર. પ્રમાણ કોને કહે છે?

ઉ. સાચા જ્ઞાનને પ્રમાણ કહે છે.

૫૭૧ પ્ર. પ્રમાણના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–એક પ્રત્યક્ષ અને બીજો પરોક્ષ.

૫૭૨ પ્ર. પ્રત્યક્ષ કોને કહે છે?

ઉ. જે પદાર્થને સ્પષ્ટ જાણે.

૫૭૩ પ્ર. પ્રત્યક્ષના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–એક સાંવ્યવહારિકપ્રત્યક્ષ અને બીજો પારમાર્થિકપ્રત્યક્ષ.

૫૭૪ પ્ર. સાંવ્યવહારિકપ્રત્યક્ષ કોને કહે છે?

ઉ. જે ઈન્દ્રિય અને મનની સહાયતાથી પદાર્થને એકદેશ (ભાગ) સ્પષ્ટ જાણે.

૫૭૫ પ્ર. પારમાર્થિકપ્રત્યક્ષ કોને કહે છે?

ઉ. જે કોઈની પણ સહાયતા વગર પદાર્થને સ્પષ્ટજાણે.

૫૭૬ પ્ર. પારમાર્થિકપ્રત્યક્ષના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–વિકલપારમાર્થિક અને સકલપારમાર્થિક.

૫૭૭ પ્ર. વિકલપારમાર્થિકપ્રત્યક્ષ કોને કહે છે?

ઉ. જે રૂપી પદાર્થોને કોઈની સહાયતા વિના સ્પષ્ટ જાણે.

૫૭૮ પ્ર. વિકલપારમાર્થિકપ્રત્યક્ષના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે ભેદ છે :–એક અવધિજ્ઞાન અને બીજું મનઃપર્યયજ્ઞાન.

૫૭૯ પ્ર. અવધિજ્ઞાન કોને કહે છે?

ઉ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવની મર્યાદાથી જે રૂપી પદાર્થને સ્પષ્ટ જાણે.

૫૮૦ પ્ર. મનઃપર્યયજ્ઞાન કોને કહે છે?

ઉ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવની મર્યાદાથી જે બીજાના મનમાં રહેલા રૂપી પદાર્થને સ્પષ્ટ જાણે.

૫૮૧ પ્ર. સકલપારમાર્થિકપ્રત્યક્ષ કોને કહે છે?

ઉ. કેવળજ્ઞાનને.

૫૮૨ પ્ર. કેવળજ્ઞાન કોને કહે છે?

ઉ. જે ત્રિકાળવર્તી (ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન-કાળના) સમસ્ત પદાર્થોને યુગપત્ (એક સાથે) સ્પષ્ટ જાણે.

૫૮૩ પ્ર. પરોક્ષપ્રમાણ કોને કહે છે?

ઉ. જે બીજાની સહાયતાથી પદાર્થને અસ્પષ્ટ જાણે.

૫૮૪ પ્ર. પરોક્ષપ્રમાણના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પાંચ છે–સ્મૃતિ, પ્રત્યભિજ્ઞાન, તર્ક, અનુમાન અને આગમ.

૫૮૫ પ્ર. સ્મૃતિ કોને કહે છે?

ઉ. પહેલાં અનુભવ કરેલ પદાર્થને યાદ કરવો, તેને સ્મૃતિ કહે છે.

૫૮૬ પ્ર. પ્રત્યભિજ્ઞાન કોને કહે છે?

ઉ. સ્મૃતિ અને પ્રત્યક્ષના વિષયભૂત પદાર્થોમાં જોડરૂપ જ્ઞાનને પ્રત્યભિજ્ઞાન કહે છે. જેમકે આ તે જ મનુષ્ય છે કે, જેને કાલે જોયો હતો.

૫૮૭ પ્ર. પ્રત્યભિજ્ઞાનના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. એકત્વપ્રત્યભિજ્ઞાન, સાદૃશ્યપ્રત્યભિજ્ઞાન આદિ અનેક ભેદ છે.

૫૮૮ પ્ર. એકત્વપ્રત્યભિજ્ઞાન કોને કહે છે?

ઉ. સ્મૃતિ અને પ્રત્યક્ષના વિષયભૂત પદાર્થમાં એકતા બતાવતા જોડરૂપ જ્ઞાનને એકત્વપ્રત્યભિજ્ઞાન કહે છે. જેમકે–આ તે જ મનુષ્ય છે કે જેને કાલે જોયો હતો.

૫૮૯ પ્ર. સાદૃશ્યપ્રત્યભિજ્ઞાન કોને કહે છે?

ઉ. સ્મૃતિ અને પ્રત્યક્ષના વિષયભૂત પદાર્થોમાં સાદૃશ્ય(સમાનતા) દેખાડતા જોડરૂપ જ્ઞાનને સાદૃશ્ય પ્રત્યભિજ્ઞાન કહે છે. જેમકે આ ગાય રોઝના જેવી છે.

૫૯૦ પ્ર. તર્ક કોને કહે છે?

ઉ. વ્યાપ્તિના જ્ઞાનને તર્ક કહે છે.

૫૯૧ પ્ર. વ્યાપ્તિ કોને કહે છે?

ઉ. અવિનાભાવસંબંધને વ્યાપ્તિ કહે છે.

૫૯૨ પ્ર. અવિનાભાવ સંબંધ કોને કહે છે?

ઉ. જ્યાં જ્યાં સાધન (હેતુ) હોય, ત્યાં ત્યાં સાધ્યનું

હોવું અને જ્યાં જ્યાં સાધ્ય ન હોય, ત્યાં ત્યાં સાધનના પણ ન હોવાને અવિનાભાવસંબંધ કહે છે. જેમકે-જ્યાં જ્યાં ધૂમાડો છે, ત્યાં ત્યાં અગ્નિ છે અને જ્યાં જ્યાં અગ્નિ નથી, ત્યાં ત્યાં ધૂમાડો પણ નથી.

૫૯૩ પ્ર. સાધન કોને કહે છે?

ઉ. જે સાધ્ય વિના ન હોય. જેમકે-અગ્નિનો હેતુ (સાધન) ધૂમાડો.

૫૯૪ પ્ર. સાધ્ય કોને કહે છે?

ઉ. ઈષ્ટ અબાધિત અસિદ્ધને સાધ્ય કહે છે.

૫૯૫ પ્ર. ઈષ્ટ કોને કહે છે?

ઉ. વાદી અને પ્રતિવાદી જેને સિદ્ધ કરવાને ચાહે, તેને ઈષ્ટ કહે છે.

૫૯૬ પ્ર. અબાધિત કોને કહે છે?

ઉ. જે બીજા પ્રમાણથી બાધિત ન હોય. જેમકે- અગ્નિમાં ઠંડાપણું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી બાધિત છે. એ કારણથી આ ઠંડાપણું સાધ્ય (સિદ્ધ) થઈ શકતું નથી.

૫૯૭ પ્ર. અસિદ્ધિ કોને કહે છે?

ઉ. જે બીજા પ્રમાણથી સિદ્ધ ન થયું હોય અથવા જેનો નિશ્ચય ન હોય, તેને અસિદ્ધિ કહે છે.

૫૯૮ પ્ર. અનુમાન કોને કહે છે?

ઉ. સાધનથી સાધ્યના જ્ઞાનને અનુમાન કહે છે.

૫૯૯ પ્ર. હેત્વાભાસ (સાધનાભાસ) કોને કહે છે?

ઉ. સદોષ હેતુને અથવા દોષ સહિત હેતુને.

૬૦૦ પ્ર. હેત્વાભાસના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર છે :-અસિદ્ધ, વિરુદ્ધ, અનૈકાન્તિક (વ્યભિચારી) અને અકિંચિત્કર.

૬૦૧ પ્ર. અસિદ્ધહેત્વાભાસ કોને કહે છે?

ઉ. જે હેતુના અભાવનો (ગેરહાજરીનો) નિશ્ચય હોય અથવા તેના સદ્ભાવમાં (હાજરમાં) સંદેહ (શક) હોય, તેને અસિદ્ધહેત્વાભાસ કહે છે. જેમકે "શબ્દ નિત્ય છે કેમકે નેત્રનો વિષય છે", પરંતુ શબ્દ કર્ણ (કાન)નો વિષય છે. નેત્રનો થઈ શકતો નથી, તેથી "નેત્રનો વિષય" એ હેતુ અસિદ્ધહેત્વાભાસ છે.

૬૦૨ પ્ર. વિરુદ્ધહેત્વાભાસ કોને કહે છે?

ઉ. સાધ્યથી વિરુદ્ધ પદાર્થની સાથે જેની વ્યાપ્તિ હોય, તેને વિરુદ્ધહેત્વાભાસ કહે છે. જેમકે–"શબ્દ નિત્ય છે, કેમકે પરિણામી છે" આ અનુમાનમાં પરિણામીની વ્યાપ્તિ અનિત્યની સાથે છે, નિત્યની સાથે નથી, તે માટે નિત્યત્વનો "પરિણામી હેતુ" વિરુદ્ધ હેત્વાભાસ છે.

૬૦૩ પ્ર. અનૈકાન્તિક (વ્યભિચારી) હેત્વાભાસ કોને કહે છે?

ઉ. જે હેતુ પક્ષ, સપક્ષ, વિપક્ષ એ ત્રણેમાં વ્યાપે, તેને અનૈકાન્તિક (વ્યભિચારી) હેત્વાભાસ કહે છે. જેમકે–"આ ઓરડામાં ધૂમાડો છે, કેમકે તેમાં અગ્નિ છે." અહીંયા અગ્નિ હેતુ પક્ષ, સપક્ષ, વિપક્ષ એ ત્રણેમાં વ્યાપક હોવાથી અનૈકાન્તિક હેત્વાભાસ છે.

૬૦૪ પ્ર. પક્ષ કોને કહે છે?

ઉ. જ્યાં સાધ્યને રહેવાનો શક હોય. જેમકે ઉપરના દૃષ્ટાંતમાં ઓરડો.

૬૦૫ પ્ર. સપક્ષ કોને કહે છે?

ઉ. જ્યાં સાધ્યના સદ્‌ભાવ (હાજરી)નો નિશ્ચય

હોય. જેમકે–ધૂમાડાનો સપક્ષ લીલાં ઈંધન (બળતણ)થી મળેલી અગ્નિવાળું રસોઈઘર છે.

૬૦૬ પ્ર. વિપક્ષ કોને કહે છે?

ઉ. જ્યાં સાધ્યના અભાવ (ગૈરમૌજૂદગી)નો નિશ્ચય હોય. જેમકે અગ્નિથી તપેલો લોઢાનો ગોળો.

૬૦૭ પ્ર. અકિંચિત્કરહેત્વાભાસ કોને કહે છે?

ઉ. જે હેતુ કોઈપણ કાર્ય (સાધ્યની સિદ્ધિ) કરવામાં સમર્થ ન હોય.

૬૦૮ પ્ર. અકિંચિત્કરહેત્વાભાસના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–એક સિદ્ધસાધન, બીજો બાધિત વિષય.

૬૦૯ પ્ર. સિદ્ધસાધન કોને કહે છે?

ઉ. જે હેતુનું સાધ્ય સિદ્ધ હોય. જેમકે અગ્નિ ગરમ છે, કેમકે સ્પર્શ ઈન્દ્રિયથી એવું જ પ્રતીત થાય છે.

૬૧૦ પ્ર. બાધિતવિષયહેત્વાભાસ કોને કહે છે?

ઉ. જે હેતુના સાધ્યમાં બીજા પ્રમાણથી બાધા (હરકત) આવે.

૬૧૧ પ્ર. બાધિતવિષયહેત્વાભાસના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. પ્રત્યક્ષબાધિત, અનુમાનબાધિત, આગમબાધિત, સ્વવચનબાધિત આદિ અનેક ભેદ છે.

૬૧૨ પ્ર. પ્રત્યક્ષબાધિત કોને કહે છે?

ઉ. જેના સાધ્યમાં પ્રત્યક્ષથી બાધા આવે. જેમકે "અગ્નિ ઠંડી છે, કેમકે એ દ્રવ્ય છે;" આ હેતુ પ્રત્યક્ષબાધિત છે.

૬૧૩ પ્ર. અનુમાનબાધિત કોને કહે છે?

ઉ. જેના સાધ્યમાં અનુમાનથી બાધા આવે. જેમકે ઘાસ આદિ કર્તાનું બનાવેલું છે, કેમકે એ કાર્ય છે; પરંતુ આમાં આ અનુમાનથી બાધા આવે છે કે ઘાસ આદિ કોઈનું બનાવેલું નથી, કેમકે તેનો બનાવવાવાળો શરીરધારી નથી. જે જે શરીરધારીનું બનાવેલ નથી, તે તે વસ્તુઓ કર્તાની બનાવેલી નથી. જેમ કે–આકાશ.

૬૧૪ પ્ર. આગમબાધિત કોને કહે છે?

ઉ. શાસ્ત્રથી જેનું સાધ્ય બાધિત હોય, તેને આગમબાધિત કહે છે. જેમકે પાપ સુખને આપવાવાળું છે;

કેમકે તે કર્મ છે. જે જે કર્મ હોય છે, તે તે સુખના આપવાવાળાં હોય છે, જેમકે પુણ્યકર્મ. આમાં શાસ્ત્રથી બાધા આવે છે, કેમકે શાસ્ત્રમાં પાપને દુઃખ દેવાવાળું લખ્યું છે.

૬૧૫ પ્ર. સ્વવચનબાધિત કોને કહે છે?

ઉ. જેના સાધ્યમાં પોતાનાં વચનથી જ બાધા આવે. જેમકે–મારી માતા વંધ્યા છે, કેમકે પુરુષનો સંયોગ થવા છતાં પણ તેને ગર્ભ રહેતો નથી.

૬૧૬ પ્ર. અનુમાનના કેટલા અંગ છે?

ઉ. પાંચ છે–પ્રતિજ્ઞા, હેતુ, ઉદાહરણ, ઉપનય, અને નિગમન.

૬૧૭ પ્ર. પ્રતિજ્ઞા કોને કહે છે?

ઉ. પક્ષ અને સાધ્યના કહેવાને પ્રતિજ્ઞા કહે છે. જેમકે–કેમકે 'આ પર્વતમાં અગ્નિ છે.'

૬૧૮ પ્ર. હેતુ કોને કહે છે?

ઉ. સાધનના વચનને (કહેવાને) હેતુ કહે છે. જેમકે–'આ ધૂમવાન છે.'

૬૧૯ પ્ર. ઉદાહરણ કોને કહે છે?

ઉ. વ્યાપ્તિપૂર્વક દૃષ્ટાંતને કહેવું, તેને ઉદાહરણ કહે છે. જેમકે–'જ્યાં જ્યાં ધૂમાડો છે, ત્યાં ત્યાં અગ્નિ છે. જેમ કે રસોડું. અને જ્યાં જ્યાં અગ્નિ નથી. ત્યાં ત્યાં ધૂમાડો પણ નથી. જેમકે 'તળાવ.'

૬૨૦ પ્ર. દૃષ્ટાંત કોને કહે છે?

ઉ. જ્યાં સાધ્ય અને સાધનની મૌજૂદગી (હાજરી) અથવા ગૈરમૌજૂદગી દેખાઈ જાય. જેમકે–રસોઈનું ઘર અથવા તળાવ.

૬૨૧ પ્ર. દૃષ્ટાન્તના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે :–અન્વયદૃષ્ટાંત અને વ્યતિરેકદૃષ્ટાંત.

૬૨૨ પ્ર. અન્વયદૃષ્ટાંત કોને કહે છે?

ઉ. જ્યાં સાધનની હયાતીમાં સાધ્યની હયાતી બતાવાય તેને. જેમકે રસોડામાં ધૂમાડાનો સદ્‌ભાવ (હાજરી) હોવાથી અગ્નિનો સદ્‌ભાવ બતાવ્યો.

૬૨૩ પ્ર. વ્યતિરેકદૃષ્ટાંત કોને કહે છે?

ઉ. જ્યાં સાધ્યની ગેરહાજરીમાં સાધનની ગેરહાજરી દેખાડાય તેને. જેમકે–તળાવ.

૬૨૪ પ્ર. ઉપનય કોને કહે છે?

ઉ. પક્ષ અને સાધનમાં દૃષ્ટાંતની સદૃશતા દેખાડવાને ઉપનય કહે છે. જેમકે–આ પર્વત પણ એવા જ ધૂમાડાવાળો છે.

૬૨૫ પ્ર. નિગમન કોને કહે છે?

ઉ. પરિણામ દેખાડીને પ્રતિજ્ઞાને સિદ્ધ કરવાને ફરીથી કહેવું, તેને નિગમન કહે છે. જેમકે–તેથી કરીને આ પર્વત પણ અગ્નિવાન છે.

૬૨૬ પ્ર. હેતુના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ત્રણ ભેદ છે :–કેવલાન્વયી, કેવલવ્યતિરેકી અને અન્વયવ્યતિરેકી.

૬૨૭ પ્ર. કેવલાન્વયી હેતુ કોને કહે છે?

ઉ. જે હેતુમાં માત્ર અન્વય દૃષ્ટાંત હોય, જેમકે–જીવ અનેકાંતસ્વરૂપ છે, કેમકે સત્સ્વરૂપ છે. જે જે સત્સ્વરૂપ

હોય છે તે તે અનેકાંતસ્વરૂપ હોય છે, જેમકે-પુદ્ગલાદિક.

૬૨૮ પ્ર. કેવલવ્યતિરેકી હેતુ કોને કહે છે?

ઉ. જેમાં માત્ર વ્યતિરેકી દૃષ્ટાંત હોય તેને. જેમકે-સજીવ શરીરમાં આત્મા છે; કેમકે તેમાં શ્વાસોચ્છ્વાસ છે. જ્યાં જ્યાં આત્મા હોતો નથી, ત્યાં ત્યાં શ્વાસોચ્છ્વાસ પણ હોતો નથી, જેમકે-મેજ વગેરે.

૬૨૯ પ્ર. અન્વયવ્યતિરેકી હેતુ કોને કહે છે?

ઉ. જેમાં અન્વયી દૃષ્ટાંત અને વ્યતિરેકી દૃષ્ટાંત બન્ને હોય તેને. જેમકે-પર્વતમાં અગ્નિ છે; કેમકે તેમાં ધૂમાડો છે. જ્યાં જ્યાં ધૂમાડો છે, ત્યાં ત્યાં અગ્નિ હોય છે. જેમકે રસોડું. જ્યાં જ્યાં અગ્નિ નથી, ત્યાં ત્યાં ધૂમાડો પણ નથી. જેમકે તળાવ.

૬૩૦ પ્ર. આગમપ્રમાણ કોને કહે છે?

ઉ. આપ્તના વચન આદિથી ઉત્પન્ન થયેલા પદાર્થના જ્ઞાનને.

૬૩૧ પ્ર. આપ્ત કોને કહે છે?

ઉ. પરમહિતોપદેશક સર્વજ્ઞદેવને આપ્ત કહે છે.

૬૩૨ પ્ર. પ્રમાણનો વિષય શું છે?

ઉ. સામાન્ય અથવા ધર્મી તથા વિશેષ અથવા ધર્મ એ બંને અંશના સમૂહરૂપ વસ્તુ, તે પ્રમાણનો વિષય છે.

૬૩૩ પ્ર. વિશેષ કોને કહે છે?

ઉ. વસ્તુના કોઈ ખાસ અંશ અથવા ભાગને વિશેષ કહે છે.

૬૩૪ પ્ર. વિશેષના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :-સહભાવી વિશેષ અને ક્રમભાવી વિશેષ.

૬૩૫ પ્ર. સહભાવી વિશેષ કોને કહે છે?

ઉ. વસ્તુના પૂરા ભાગમાં તથા તેની સર્વ અવસ્થાઓમાં રહેવાવાળા વિશેષને સહભાવી વિશેષ અથવા ગુણ કહે છે.

૬૩૬ પ્ર. ક્રમભાવી વિશેષ કોને કહે છે?

ઉ. ક્રમથી થનાર વસ્તુના વિશેષને ક્રમભાવી વિશેષ અથવા પર્યાય કહે છે.

૬૩૭ પ્ર. પ્રમાણાભાસ કોને કહે છે?

ઉ. મિથ્યાજ્ઞાનને પ્રમાણાભાસ કહે છે.

૬૩૮ પ્ર. પ્રમાણાભાસ કેટલા છે?

ઉ. ત્રણ છે :–સંશય, વિપર્યય અને અનધ્યવસાય.

૬૩૯ પ્ર. સંશય કોને કહે છે?

ઉ. વિરુદ્ધ અનેક કોટી સ્પર્શ કરવાવાળા જ્ઞાનને સંશય કહે છે. જેમકે–સીપ છે કે ચાંદી?

૬૪૦ પ્ર. વિપર્યય કોને કહે છે?

ઉ. વિપરીત એક કોટી (પ્રકાર)નો નિશ્ચય કરવા-વાળા જ્ઞાનને વિપર્યય કહે છે; જેમકે સીપને ચાંદી જાણવી.

૬૪૧ પ્ર. અનધ્યવસાય કોને કહે છે?

ઉ. 'આ શું છે' એવા પ્રતિભાસને અનધ્યવસાય કહે છે. જેમકે રસ્તામાં ચાલતાં થકાં તૃણ વગેરેનું જ્ઞાન.

૬૪૨ પ્ર. નય કોને કહે છે?

ઉ. વસ્તુના એક દેશ (ભાગ)ને જાણવાવાળા જ્ઞાનને નય કહે છે.

૬૪૩ પ્ર. નયના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–એક નિશ્ચયનય, બીજો વ્યવહારનય અથવા ઉપનય.

૬૪૪ પ્ર. નિશ્ચયનય કોને કહે છે?

ઉ. વસ્તુના કોઈ અસલી (મૂળ) અંશને ગ્રહણ કરવાવાળા જ્ઞાનને નિશ્ચયનય કહે છે. જેમકે–માટીના ઘડાને માટીનો ઘડો કહેવો.

૬૪૫ પ્ર. વ્યવહારનય કોને કહે છે?

ઉ. (૧) કોઈ નિમિત્તની અપેક્ષાએ એક પદાર્થને બીજા પદાર્થરૂપે જાણવાવાળા જ્ઞાનને વ્યવહારનય કહે છે. જેમકે–માટીના ઘડાને ઘીના રહેવાના નિમિત્તથી ઘીનો ઘડો કહેવો. (૨) એક અખંડ દ્રવ્યને ભેદરૂપ વિષય કરવાવાળા જ્ઞાનને વ્યવહારનય કહે છે. (૩) વ્યવહારનય પરાશ્રિત છે.

૬૪૪ પ્ર. નિશ્ચયનયના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. બે છે :–દ્રવ્યાર્થિકનય અને પર્યાયાર્થિકનય.

૬૪૭ પ્ર. દ્રવ્યાર્થિકનય કોને કહે છે?

ઉ. જે દ્રવ્ય અર્થાત્ સામાન્યને ગ્રહણ કરે.

૬૪૮ પ્ર. પર્યાયાર્થિકનય કોને કહે છે?

ઉ. જે વિશેષને (ગુણ અથવા પર્યાયને) વિષય કરે.

૬૪૯ પ્ર. દ્રવ્યાર્થિકનયના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ત્રણ છે :–નૈગમ, સંગ્રહ અને વ્યવહાર.

૬૫૦ પ્ર. નૈગમનય કોને કહે છે?

ઉ. બે પદાર્થોમાંથી એકને ગૌણ અને બીજાને પ્રધાન કરી ભેદ અથવા અભેદને વિષય કરવાવાળું (જાણવાવાળું જ્ઞાન) નૈગમનય છે, તથા પદાર્થના સંકલ્પને ગ્રહણ કરવાવાળું જ્ઞાન નૈગમનય છે. જેમકે કોઈ પુરુષ રસોઈમાં ચોખા લઈને વીણતો હતો, તે વખતે કોઈએ તેને પૂછ્‌યું કે, 'તમે શું કરી રહ્યા છો?' ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'હું ભાત બનાવી રહ્યો છું, ' અહીં ચોખા અને ભાતમાં અભેદવિવક્ષા છે, અથવા ચોખામાં ભાતનો સંકલ્પ છે.

૬૫૧ પ્ર. સંગ્રહનય કોને કહે છે?

ઉ. પોતાની જાતિનો વિરોધ નહિ કરીને અનેક વિષયોને એકપણાથી જે ગ્રહણ કરે, તેને સંગ્રહનય કહે છે. જેમકે જીવ કહેવાથી પાંચે ગતિના સર્વ જીવોનું ગ્રહણ હોય છે.

૬૫૨ પ્ર. વ્યવહારનય કોને કહે છે?

ઉ. જે સંગ્રહનયથી ગ્રહણ કરેલા પદાર્થોનો

વિધિપૂર્વક ભેદ કરે, તે વ્યવહારનય છે, જેમકે જીવના ભેદ સિદ્ધ અને સંસારી વગેરે કરવા.

૬૫૩ પ્ર. પર્યાયાર્થિકનયના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર છે :–ઋજુસૂત્ર, શબ્દ, સમભિરૂઢ અને એવંભૂત.

૬૫૪ પ્ર. ઋજુસૂત્રનય કોને કહે છે?

ઉ. ભૂત–ભવિષ્યની અપેક્ષા ન કરીને વર્તમાન પર્યાય માત્રને જે ગ્રહણ કરે, તે ઋજુસૂત્રનય છે.

૬૫૫ પ્ર. શબ્દનય કોને કહે છે?

ઉ. લિંગ, કારક, વચન, કાળ, ઉપસર્ગાદિકના ભેદથી જે પદાર્થને ભેદરૂપ ગ્રહણ કરે, તે શબ્દનય છે. જેમકે–દારા, ભાર્યા, કલત્ર એ ત્રણે જુદા જુદા લિંગના શબ્દ એક જ સ્ત્રી પદાર્થના વાચક છે. તેથી આ નય સ્ત્રી પદાર્થને ત્રણ ભેદરૂપ ગ્રહણ કરે છે. એવી રીતે કારકાદિનું પણ દ્રષ્ટાંત જાણવું.

૬૫૬ પ્ર. સમભિરૂઢનય કોને કહે છે?

ઉ. લિંગાદિકના ભેદ ન હોવા છતાં પણ પર્યાય

શબ્દના ભેદથી જે પદાર્થને ભેદરૂપ ગ્રહણ કરે; જેમકે શક્ર, પુરંદર, ઈન્દ્ર એ ત્રણે એક જ લિંગના પર્યાયશબ્દ દેવરાજના વાચક છે, તેથી આ નય દેવરાજને ત્રણ ભેદરૂપે ગ્રહણ કરે છે.

૬૫૭ પ્ર. એવંભૂતનય કોને કહે છે?

ઉ. જે શબ્દનો જે ક્રિયારૂપ અર્થ હોય, તે ક્રિયારૂપ પરિણમેલ પદાર્થને જે ગ્રહણ કરે તે એવંભૂતનય છે. જેમકે પુજારીને પૂજા કરતી વખતે જ પુજારી કહેવો.

૬૫૮ પ્ર. વ્યવહારનય અથવા ઉપનયના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ત્રણ છે:–સદ્‌ભૂતવ્યવહારનય, અસદ્‌ભૂત-વ્યવહારનય, અને ઉપચરિતવ્યવહારનય અથવા ઉપચરિતાસદ્‌ભૂતવ્યવહારનય.

૬૫૯ પ્ર. સદ્‌ભૂતવ્યવહારનય કોને કહે છે?

ઉ. એક અખંડદ્રવ્યને ભેદરૂપ વિષય કરવાવાળા જ્ઞાનને સદ્‌ભૂતવ્યવહારનય કહે છે. જેમકે જીવના કેવળજ્ઞાનાદિક વા મતિજ્ઞાનાદિક ગુણ છે.

૬૬૦ પ્ર. ★અસદ્‌ભૂતવ્યવહારનય કોને કહે છે?

ઉ. જે મળેલા ભિન્ન પદાર્થોને અભેદરૂપે કથન કરે. જેમકે–આ શરીર મારું છે અથવા માટીના ઘડાને ઘીનો ઘડો કહેવો.

૬૬૧ પ્ર. ઉપચરિતવ્યવહારનય અથવા ઉપચરિત અસદ્‌ભૂતવ્યવહારનય કોને કહે છે?

ઉ. અત્યંત ભિન્ન પદાર્થોને જે અભેદરૂપે ગ્રહણ કરે; જેમકે હાથી, ઘોડા, મહેલ, મકાન મારાં છે. ઈત્યાદિ.

૬૬૧ (ક) પ્ર. અનેકાન્ત કોને કહે છે?

ઉ. એક વસ્તુમાં વસ્તુપણાની નિપજાવનારી પરસ્પર વિરુદ્ધ બે શક્તિઓનું પ્રકાશવું, તે અનેકાંત છે. આત્મા પોતાપણે છે અને પરપણે નથી એવી જે દૃષ્ટિ તે જ ખરી અનેકાંતદૃષ્ટિ છે.

★ અસદ્‌ભૂતનો અર્થ મિથ્યા, અસત્ય, અયથાર્થસ્વરૂપ થાય છે. (જુઓ પરમાત્મપ્રકાશ અ. ૧–૭મી અને ૧૪મી ગાથાની હિંદી ટીકા; અ. ૧ ગા. ૬૫ની હિંદી ટીકા. પ્રવચનસાર અ–૧. ગાથા ૧૬ની હિંદી ટીકા.)

૬૬૨ પ્ર. નિક્ષેપ કોને કહે છે?

ઉ. યુક્તિ દ્વારા સુયુક્ત માર્ગ પ્રાપ્ત થતાં કાર્યના વશથી નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવોમાં પદાર્થના સ્થાપનને નિક્ષેપ કહે છે.

૬૬૩ પ્ર. નિક્ષેપના કેટલા ભેદ છે?

ઉ. ચાર છે :–નામનિક્ષેપ, સ્થાપનાનિક્ષેપ, દ્રવ્યનિક્ષેપ અને ભાવનિક્ષેપ.

૬૬૪ પ્ર. નામનિક્ષેપ કોને કહે છે?

ઉ. જે પદાર્થમાં જે ગુણ નથી. તેને તે નામથી કહેવું. જેમકે કોઈએ પોતાના છોકરાનું નામ હાથીસિંહ રાખ્યું છે, પણ તેનામાં હાથી અને સિંહ બન્નેના ગુણો નથી.

૬૬૫ પ્ર. સ્થાપનાનિક્ષેપ કોને કહે છે?

ઉ. સાકાર અથવા નિરાકાર પદાર્થમાં તે આ છે. એવી રીતે અવધાન કરીને (નિવેશ) સ્થાપન કરવાને સ્થાપનાનિક્ષેપ કહે છે. જેમકે–પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાને પાર્શ્વનાથ કહેવા અથવા શેતરંજની સોકટીને હાથી, ઘોડા કહેવા.

૬૬૬ પ્ર. નામનિક્ષેપ અને સ્થાપનાનિક્ષેપમાં શો ભેદ છે?

ઉ. નામનિક્ષેપમાં મૂળ પદાર્થની માફક સત્કાર આદિકની પ્રવૃત્તિ હોતી નથી. પરંતુ સ્થાપનાનિક્ષેપમાં હોય છે. જેમકે–કોઈએ પોતાના છોકરાનું નામ પાર્શ્વનાથ રાખ્યું છે, તો તે છોકરાનો સત્કાર પાર્શ્વનાથની માફક થતો નથી, પરંતુ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાનો સત્કાર થાય છે.

૬૬૭ પ્ર. દ્રવ્યનિક્ષેપ કોને કહે છે?

ઉ. જે પદાર્થ ભવિષ્યના પરિણામની યોગ્યતા રાખવાવાળો હોય, તેને દ્રવ્યનિક્ષેપ કહે છે–જેમકે રાજાના પુત્રને રાજા કહેવો.

૬૬૮ પ્ર. ભાવનિક્ષેપ કોને કહે છે?

ઉ. વર્તમાનપર્યાયસંયુક્ત વસ્તુને ભાવનિક્ષેપ કહે છે. જેમકે રાજ્ય કરતા પુરુષને રાજા કહેવો.

પાંચમો અધ્યાય સમાપ્ત

વિષયાનુક્રમણિકા

વિષય	પ્રશ્ન
અ	
અકિંચિત્કર હેત્વાભાસ	૬૦૭
અકિંચિત્કર હેત્વાભાસના ભેદ	૬૦૮
અગુરુલઘુત્વગુણ	૧૧
અગુરુલઘુત્વ પ્રતીજીવીગુણ	૧૩૧
અગુરુલઘુ નામકર્મ	૧૯૨
અઘાતિયા કર્મ	૨૨૮
અઘાતિયા કર્મ કેટલા અને ક્યાં ક્યાં?	૨૩૭
અચક્ષુદર્શન	૧૦૨
અતિવ્યાપ્તિદોષ	૫૬૭
અત્યંતાભાવ	૭૪
અધર્મદ્રવ્ય	૩૧
અદ્ધાપલ્ય	૨૫૧
અધઃકરણ	૫૨૫
અધઃકરણનું દૃષ્ટાંત	૫૨૮
અધોલોક	૪૬૫
અનધ્યવસાય	૬૪૧
અનંતાનુબંધી કષાયોદયજનિત અવિરતિથી કઈ કઈ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?	૩૨૪
અનંતાનુબંધી કષાય	૧૫૮
અનાદેય નામકર્મ	૨૧૫
અનાત્મભૂતલક્ષણ	૫૬૨
અનાહારક જીવ કઈ કઈ અવસ્થામાં થાય છે?	૪૧૭
અનિવૃત્તિકરણ	૫૨૭
અનુભાગબંધ	૨૫૭
અનુભાગરચનાનો ક્રમ	૨૮૮
અનુમાન	૫૯૮
અનુમાનનાં અંગ	૬૧૬
અનુમાનબાધિત	૬૧૩
અનુજીવી ગુણ	૬૭
અનેકાંત	૬૬૧
અનૈકાંતિક હેત્વાભાસ	૬૦૩
અંતઃકરણરૂપ ઉપશમ	૨૬૩
અંતર્મુહૂર્ત	૨૫૩
અંતરાય કર્મ	૨૨૩

અંતરાય કર્મના ભેદ ૨૨૪
અંતિમ ગુણહાનિ ૨૮૨
અન્યગુણહાનિઓના દ્રવ્યના પરિણામ ૨૮૩
અન્યોન્યાભ્યસ્ત રાશિ ૨૮૧
અન્યોન્યાભાવ ૭૩
અન્વય દૃષ્ટાંત ૬૨૨
અન્વયવ્યતિરેકી હેતુ ૬૨૯
અપકર્ષણ ૨૭૫
અપર્યાપ્તિ નામકર્મ ૨૦૪
અપૂર્વકરણ ૫૨૬
અપ્રતિષ્ઠિત પ્રત્યેક ૩૯૨
અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ૧૫૯
અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયોદયજનિત અવિરતિથી
કઈ કઈ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે? ૩૨૫
અપ્રમત્તવિરતગુણસ્થાન ૫૧૨
અપ્રમત્તવિરતગુણસ્થાનના ભેદ ૫૧૩
અપ્રમત્તવિરતગુણસ્થાનમાં કેટલી
પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે? ૫૨૯
" " " ઉદય થાય છે? ૫૩૦
" " " પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે? ૫૩૧

અબાધિત ૫૯૬
અભવ્યત્વગુણ ૧૧૯
અભાવ ૬૯
અભાવના ભેદ ૭૦
અપયશઃકીર્તિ નામકર્મ ૨૧૭
અયોગકેવલીનામક ચૌદમું ગુણસ્થાન ૫૫૪
અયોગકેવલી ગુણસ્થાનમાં કેટલી
પ્રવૃત્તિઓનો બંધ થાય છે? ૫૫૫
" " " ઉદય થાય છે? ૫૫૬
" " " સત્તા હોય છે? ૫૫૭
અર્થપર્યાય ૪૩
અર્થપર્યાયના ભેદ ૪૪
અર્થાવગ્રહ ૯૫
અર્દ્ધનારાચસંહનન ૧૮૪
અવિભાગ પ્રતિચ્છેદ ૨૭૧
અલક્ષ્ય ૫૬૮
અલોકાકાશ ૫૪
અવધિદર્શન ૧૦૩
અવધિજ્ઞાન ૫૭૯

અવગાહપ્રતિજીવી ગુણ	૧૩૦
અવગ્રહ	૮૯
અવગ્રહાદિ જ્ઞાન બન્નેય પ્રકારના પદાર્થોમાં થાય છે અથવા કેવી રીતે?	૯૪
અવાય	૯૧
અવાંતર સત્તા	૮૨
અવિનાભાવ સંબંધ	૫૯૨
અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાન	૫૯૦
અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિનો બંધ થાય છે?	૫૦૧
,, ,, ઉદય ,, ,,	૫૦૨
અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?	૫૦૩
અવિરતિ	૩૧૬
અવિરતિના ભેદ	૩૧૭
અવ્યાપ્તિ દોષ	૫૬૬
અવ્યાબાધપ્રતિજીવીગુણ	૧૨૯
અશુભ નામકર્મ	૨૦૯
અસંપ્રાપ્તસૃપાટિકા સંહનન	૧૮૬

અસંભવ દોષ	૫૬૯
અસલી સુખનું સ્વરૂપ	૪૭૦
અસલી સુખ સંસારીને કેમ હોતું નથી?	૪૭૧
અસલી સુખ ક્યારે મળે છે?	૪૭૨
અસમર્થ કારણ	૨૯૪
અસદ્ભૂતવ્યવહારનય	૬૬૦
અસિદ્ધ	૫૯૭
અસિદ્ધહેત્વાભાસ	૬૦૧
અસ્તિકાય	૬૪
અસ્તિકાયના ભેદ	૬૫-૬૬
અસ્તિત્વગુણ	૭
અજ્ઞાનિક મિથ્યાત્વ	૩૧૪
આ	
આકાશ દ્રવ્ય	૩૨
આકાશના ભેદ	૫૧
આકાશનું સ્થાન	૫૨
આગમપ્રમાણ	૬૩૦
આગમબાધિત	૬૧૪
આઠમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?	૫૩૨

" " ઉદય થાય છે? ૫૩૩
" " સત્તા હોય છે? ૫૩૪
આઠે કર્મોની સ્થિતિ ૨૪૭, ૨૪૮
આતાપ નામકર્મ ૧૯૫
આત્મભૂત લક્ષણ ૫૬૧
આદેય નામકર્મ ૨૧૪
આનુપૂર્વી નામકર્મ ૧૯૧
આપ્ત ૬૩૧
આભ્યંતર ક્રિયા ૧૦૮
આભ્યંતર ઉપકરણ ૩૭૦
આભ્યંતર નિવૃત્તિ ૩૬૭
આયુકર્મ ૧૬૨
આયુકર્મના ભેદ ૧૬૩
આવલી ૨૫૪, ૪૯૧
આસ્રવ ૨૮૯
આસ્રવના ભેદ ૨૯૦
આસ્રવોના સ્વામી કોણ કોણ છે? ૩૩૪
આહાર ૪૧૫
આહારક શરીર ૨૪

આહારમાર્ગણાના ભેદ ૪૧૬
આહાર વર્ગણા ૨૧

ઇ

ઈતર નિગોદ ૩૯૬
ઈન્દ્રિય ૩૬૧
ઈન્દ્રિયના ભેદ ૩૬૨
ઈષ્ટ ૫૯૫

ઈ

ઈહાજ્ઞાન ૯૦
ઈર્યાપથ આસ્રવ ૩૩૩

ઉ

ઉચ્ચ ગોત્રકર્મ ૨૨૧
ઉચ્છ્વાસ નામકર્મ ૧૯૮
ઉત્કર્ષણ ૨૭૪
ઉત્પાદ ૪૭
ઉદય ૨૫૯
ઉદયાભાવી ક્ષય ૨૭૩
ઉદાહરણ ૬૧૯
ઉદીરણા ૨૬૦

ઉદ્યોત નામકર્મ	૧૯૬
ઉપકરણ	૩૬૮
ઉપકરણના ભેદ	૩૬૯
ઉપઘાત નામકર્મ	૧૯૩
ઉપચરિત વ્યવહારનય અથવા ઉપચરિત અસદ્‌ભૂત વ્યવહારનય	૬૬૧
ઉપનય	૬૨૪
ઉપપાદ જન્મ	૪૨૫
ઉપયોગ	૩૫૧, ૩૭૪
ઉપયોગના ભેદ	૩૫૨
ઉપશમ	૨૬૧
ઉપશમના ભેદ	૨૬૨
ઉપશમ શ્રેણી	૫૧૯
ઉપશમ શ્રેણીના ક્યા ક્યા ગુણસ્થાનછે?	૫૨૨
ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાન	૫૪૧
ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃત્તિઓનો બંધ થાય છે ?	૫૪૨
” ” ઉદય થાય છે?	૫૪૩

ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે?	૫૪૪
ઉપાદાન કારણ	૨૯૭
ઊ	
ઊર્ધ્વલોક	૪૬૬
ઋ	
ઋજુસૂત્રનય	૬૫૪
એ	
એકત્વ પ્રત્યભિજ્ઞાન	૫૮૮
એક મુહૂર્તના શ્વાસોચ્છ્‌વાસ	૨૫૬
એકેન્દ્રિયના ૪૨ ભેદ	૪૩૪
એવંભૂત નય	૬૫૭
ઐ	
ઐકાન્તિક મિથ્યાત્વ	૩૧૧
ઔ	
ઔદયિક ભાવ	૩૪૩
ઔદયિક ભાવના ભેદ	૩૪૮
ઔદારિક શરીર	૨૨
ઔપશમિક ભાવ	૩૪૦

ઔપશમિક ભાવના ભેદ ૩૪૫

ક

કર્મ ૧૩૬
કર્મપ્રકૃતિ ૧૪૮ ના બંધનો હિસાબ ૩૩૦
કર્મભૂમિના જીવના ૧૨ ભેદ ૪૩૮
કલ્પાતીત દેવ ૪૪૯
કલ્પાતીત દેવોના ભેદ ૪૫૧
કલ્પોપપન્ન ૪૪૮
કલ્પોપન્ન દેવોના ભેદ ૪૫૦
કષાય ૧૧૦, ૩૨૦, ૪૦૨
કષાયના ભેદ ૧૫૬, ૪૦૩
કષાયના ઉદયથી કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે? ૩૨૮
કાય ૩૮૨
કારણ ૨૯૧
કારણના ભેદ ૨૯૨
કાર્માણ શરીર ૨૮
કાર્માણવર્ગણા ૨૭
કાળ દ્રવ્ય ૩૩

કાળ દ્રવ્યના ભેદ ૩૪
કાળદ્રવ્યના ભેદ અને સ્થિતિ ૫૮
ક્યા ક્યા જીવોને ક્યો ક્યો જન્મ થાય છે? ૪૨૮
” ” ” ક્યા ક્યા લિંગ હોય છે? ૪૨૯
” ” ” કઈ કઈ ઈન્દ્રિયો હોય છે? ૩૮૧
કીલિકા સંહનન ૧૮૫
કુબ્જક સંસ્થાન ૧૭૪
કેવલ દર્શન ૧૦૪
કેવલ વ્યતિરેકી હેતુ ૬૨૮
કેવલજ્ઞાન ૫૮૨
કેવલાન્વયી હેતુ ૬૨૭
કોડાકોડી ૨૪૯
ક્યા ક્યા ગુણસ્થાનનું ક્યું ક્યું નિમિત્ત છે? ૪૮૩
ક્રમભાવી વિશેષ ૬૩૬

ગ

ગતિ ૩૫૯
ગતિના ભેદ ૩૬૦
ગતિ નામકર્મ ૧૬૬
ગર્ભ જન્મ ૪૨૬

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ - ૩૬૪૨૫૦

ગર્ભજ પંચેન્દ્રિયના ૧૬ ભેદ ૪૩૭
ગંધ નામકર્મ ૧૮૮
ગુણ ૨
ગુણના ભેદ ૩
ગુણસ્થાન ૪૮૦
ગુણસ્થાનોનાં ૧૪ નામ ૪૮૧
ગુણસ્થાનોનાં એ નામ હોવાનું કારણ ૪૮૨
ગુણહાનિ ૨૭૮
ગુણહાનિ આયામ ૨૭૯
ગોત્ર અને ગોત્રના ભેદ ૨૧૯, ૨૨૦

ઘ

ઘાતિ કર્મ ૨૨૭
ઘાતિ કર્મ કેટલાં અને ક્યાં ક્યાં છે? ૨૩૬
ઘ્રાણેન્દ્રિય ૩૭૮

ચ

ચય ૨૮૬
ચયનું પરિમાણ કાઢવાની રીત ૨૮૭
ચક્ષુદર્શન ૧૦૧
ચક્ષુરિન્દ્રિય ૩૭૯

ચારિત્ર ૧૦૬
ચારિત્રના ભેદ ૧૧૧
ચારિત્રમોહનીય ૧૫૪
ચારિત્રમોહનીયના ભેદ ૧૫૫
ચારિત્રમોહનીયની ૨૧ પ્રકૃતિઓનો ઉપશમ તથા ક્ષય કરવા માટે આત્માના ક્યા પરિણામ નિમિત્ત-કારણ છે? ૫૨૪
ચેતના ૭૭
ચેતનાના ભેદ ૭૮

જ

જન્મના ભેદ ૪૨૪
જાતિ ૧૬૭
જાતિનામકર્મ ૧૬૮
જીવદ્રવ્ય ૧૪
જીવદ્રવ્ય કેટલા અને ક્યા છે? ૬૦
જીવના આકાર ૬૧
જીવના ભેદ ૧૩૩
જીવત્વ ગુણ ૧૨૦
જીવના અનુજીવી ગુણ ૭૫

Shri Digambar Jain Swadhyay Mandir Trust, Songadh - 364250

જીવના અસાધારણ ભાવ	૩૩૯
જીવવિપાકી કર્મ	૨૩૧
જીવવિપાકી પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ?	૨૪૨
જીવસમાસ	૪૩૦
જીવસમાસના ભેદ	૪૩૧
જીવોના પ્રાણોની સંખ્યા	૧૨૫
જ્યોતિષ્ક દેવોનાં સ્થાન	૪૬૧
જ્યોતિષ્ક દેવોના ભેદ	૪૪૬
ત	
તર્ક	૫૯૦
તિર્યંચના ૮૫ ભેદ	૪૩૨
તીર્થંકર નામકર્મ	૨૧૮
તૈજસ કાર્માણ શરીરના સ્વામી	૨૯
તૈજસ વર્ગણા	૨૫
ત્રસ	૩૮૩
ત્રસ જીવ ક્યાં રહે છે?	૪૫૬
ત્રસ નામકર્મ	૧૯૯
દ	
દુર્ભગ નામકર્મ	૨૧૧

દર્શન ક્યારે થાય છે?	૧૦૦
દર્શનચેતના	૭૯
દર્શનચેતનાના ભેદ	૮૩
દર્શનમાર્ગણાના ભેદ	૪૦૭
દર્શનમોહનીય	૧૪૯
દર્શનમોહનીયના ભેદ	૧૫૦
દર્શનાવરણ	૧૪૩
દર્શનાવરણના ભેદ	૧૪૪
દર્શનોપયોગના ભેદ	૩૫૩
દુઃસ્વર નામકર્મ	૨૧૨
દૃષ્ટાંત	૬૨૦
દૃષ્ટાંતના ભેદ	૬૨૧
દેવોના બે ભેદ	૪૪૨
દેવોના વિશેષ ભેદ	૪૪૩
દેશઘાતિ કર્મ	૨૩૦
દેશઘાતિ પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?	૨૩૯
દેશચારિત્ર	૧૧૩
દેશવિરતિ નામક પાંચમું ગુણસ્થાન	૫૦૪

દેશવિરત ગુણસ્થાનમાં કેટલી
પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે? ૫૦૫
” ” પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે? ૫૦૬
” ” પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે? ૫૦૭
દ્રવ્ય ૧
દ્રવ્યના ભેદ ૧૩
દ્રવ્યત્વગુણ ૯
દ્રવ્ય નિક્ષેપ ૬૬૭
દ્રવ્ય પ્રાણોના ભેદ ૧૨૩
દ્રવ્યબંધ ૨૯૮
દ્રવ્યબંધનું નિમિત્તકારણ ૩૦૦
દ્રવ્યબંધનું ઉપાદાનકારણ ૩૦૧
દ્રવ્યાર્થિકનય ૬૪૭
દ્રવ્યાર્થિકનયના ભેદ ૬૪૯
દ્રવ્યાસ્રવ ૩૦૫
દ્રવ્યાસ્રવના ભેદ ૩૩૧
દ્રવ્યેન્દ્રિય ૩૬૩
દ્રવ્યેન્દ્રિયના ભેદ ૩૭૫
દ્રવ્યોના વિશેષ ગુણ ૫૦

દ્વિતીયોપશમ સમ્યક્ત્વ ૪૯૦
દ્વિતીયોપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવ કઈ શ્રેણી ચઢે છે? ૫૨૧

ધ

ધર્મદ્રવ્ય ૩૦
ધર્મદ્રવ્ય તથા અધર્મ દ્રવ્યના વિશેષ ૫૬
ધારણા ૯૨
ધ્રૌવ્ય ૪૯

ન

નય ૬૪૨
નયના ભેદ ૬૪૩
નવમા ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે? ૫૩૫
” ઉદય ” ૫૩૬
” ” સત્તા હોય છે? ૫૩૭
નાના ગુણ હાનિ ૨૮૦
નામકર્મ ૧૬૬
નામકર્મના ભેદ ૧૬૫
નામનિક્ષેપ ૬૬૪
નામનિક્ષેપ અને સ્થાપના નિક્ષેપમાં
શો ભેદ છે? ૬૬૬

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ - ૩૬૪૨૫૦

નારકીઓના બે ભેદ	૪૪૧
નારકીઓના વિશેષ ભેદ	૪૫૨
નારકી જીવોનાં સ્થાન	૪૫૯
નારાચ સંહનન	૧૮૩
નિગમન	૬૨૫
નિત્ય નિગોદ	૩૯૫
નિમિત્ત કારણ	૨૯૬
નિર્જરા	૪૭૬
નિર્માણ નામકર્મ	૧૭૦
નિર્વૃત્તિ	૩૬૪
નિર્વૃત્તિના ભેદ	૩૬૫
નિશ્ચયનય	૬૪૪
નિશ્ચયકાળ	૩૫
નિશ્ચયનયના ભેદ	૬૪૬
નિષેક	૨૬૭
નિષેકહાર	૨૮૫
નિક્ષેપ	૬૬૨
નિક્ષેપના ભેદ	૬૬૩
નીચ ગોત્રકર્મ	૨૨૨

નૈગમ નય	૬૫૦
નોકષાયના ભેદ	૧૫૭
ન્યગ્રોધપરિમંડલ	૧૭૫

પ

પદાર્થોને જાણવાનો ઉપાય	૫૫૮
પરઘાત નામકર્મ	૧૯૪
પરમાણુ	૧૭
પરોક્ષ પ્રમાણ	૫૮૩
પરોક્ષ પ્રમાણના ભેદ	૫૮૪
પરોક્ષ મતિજ્ઞાનના ભેદ	૮૭
પર્યાપ્તિકર્મ	૨૦૧
પર્યાપ્તિ	૨૦૨
પર્યાપ્તિના ભેદ	૨૦૩
પર્યાય	૩૭
પર્યાયના ભેદ	૩૮
પર્યાયાર્થિકનય	૬૪૮
પર્યાયાર્થિકનયના ભેદ	૬૫૩
પક્ષ	૬૦૪
પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ ક્યાં ક્યાં રહે છે?	૪૫૮

Shri Digambar Jain Swadhyay Mandir Trust, Songadh - 364250

પાપ કર્મ	૨૨૬
પાપ પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ છે?	૨૪૪
પારિણામિક ભાવ	૩૪૪
પારિણામિક ભાવના ભેદ	૩૪૯
પારિમાર્થિક પ્રત્યક્ષ	૫૭૫
પારમાર્થિક પ્રત્યક્ષના ભેદ	૫૭૬
પુણ્ય કર્મ	૨૨૫
પુણ્યપ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?	૨૪૫
પુણ્યપ્રકૃતિબંધના કારણત્વની અપેક્ષાએ આસ્રવના કેટલા ભેદ છે?	૩૦૮
પુણ્યાસ્રવ–પાપાસ્રવનાં કારણ	૩૩૫
પુદ્‌ગલ દ્રવ્ય	૧૫
પુદ્‌ગલ દ્રવ્યના ભેદ	૧૬
પુદ્‌ગલ દ્રવ્યની સંખ્યા અને સ્થિતિ	૫૯
પુદ્‌ગલવિપાકી કર્મ	૨૩૨
પુદ્‌ગલવિપાકી પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?	૨૪૩
પ્રકૃતિબંધ	૧૩૯
પ્રકૃતિબંધના ભેદ	૧૪૦
પ્રકૃતિબંધ અને અનુભાગ બંધમાં ક્યો ભેદ છે?	૩૦૬

પ્રકૃતિબંધમાં વિશેષતા	૩૦૭
પ્રકૃતિબંધના કારણત્વની અપેક્ષાએ આસ્રવના ભેદ	૩૦૮
પ્રતિજ્ઞા	૬૧૭
પ્રતિજીવી ગુણ	૬૮
પ્રતિજીવી ગુણના ભેદ	૭૬
પ્રત્યભિજ્ઞાન	૫૮૬
પ્રત્યભિજ્ઞાનના ભેદ	૫૮૭
પ્રત્યક્ષ	૫૭૨
પ્રત્યક્ષના ભેદ	૫૭૩
પ્રત્યક્ષબાધિત	૬૧૨
પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કર્મ	૧૬૦
પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયોદયજનિત અવિરતિથી કઈ કઈ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?	૩૨૬
પ્રત્યેક નામકર્મ	૨૦૫
પ્રત્યેક વનસ્પતિ	૩૮૮
પ્રત્યેક વનસ્પતિના ભેદ	૩૯૦
પ્રત્યેક ગુણહાનિના દ્રવ્યોનું પરિણામ	૨૮૪
પ્રથમોપશમસમ્યક્ત્વ	૪૮૯
પ્રદેશ	૫૭

પ્રદેશત્વગુણ	૧૨
પ્રદેશબંધ	૨૫૮
પ્રધ્વંસાભાવ	૭૨
પ્રમત્તવિરત નામનું છઠ્ઠું ગુણસ્થાન	૫૦૮
પ્રમત્તવિરત ગુણસ્થાનમાં કેટલી	
પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?	૫૦૯
” ” ઉદય ” ”	૫૧૦
” ” સત્તા હોય છે?	૫૧૧
પ્રમાણ	૫૭૦
પ્રમાણના ભેદ	૫૭૧
પ્રમાણના વિષય	૬૩૨
પ્રમાણાભાસ	૬૩૭
પ્રમાણાભાસના ભેદ	૬૩૮
પ્રમાદ	૩૧૮
પ્રમાદના ભેદ	૩૧૯
પ્રમાદથી કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?	૩૨૭
પ્રમેયત્વ ગુણ	૧૦
પ્રાગભાવ	૭૧
પ્રાણ તથા પ્રાણના ભેદ	૧૨૧, ૧૨૨

બ

બંધ	૧૯
બંધના ભેદ	૧૩૭
બંધનાં કારણ	૧૩૮
બંધન નામકર્મ	૧૭૧
બલ પ્રાણના ભેદ	૧૨૭
બાદર	૩૮૫
બાદર એકેન્દ્રિય જીવ ક્યાં રહે?	૪૫૫
બાદર અને સૂક્ષ્મ જીવ ક્યા છે?	૨૯૭
બાધિતવિષય હેત્વાભાસ	૬૧૦
બાધિતવિષય હેત્વાભાસના ભેદ	૬૧૧
બાહ્યક્રિયા	૧૦૭
બાહ્ય નિર્વૃત્તિ	૩૬૬
બાહ્યોપકરણ	૩૭૧

ભ

ભવનવાસી દેવોના ભેદ	૪૪૪
ભવનવાસી તથા વ્યંતરોનાં સ્થાન	૪૬૦
ભવવિપાકી કર્મ	૨૩૩
ભવવિપાકી પ્રકૃતિ	૨૪૧

ભવ્યત્વ ગુણ ૧૧૮
ભવ્યમાર્ગણાના ભેદ ૪૦૯
ભાવનિક્ષેપ ૬૬૮
ભાવપ્રાણ ૧૨૪
ભાવપ્રાણના ભેદ ૧૨૬(ક)
ભાવબંધ ૨૯૯
ભાવબંધનું નિમિત્ત કારણ ૩૦૨
ભાવબંધનું ઉપાદાન કારણ ૩૦૩
ભાવાસ્રવ ૩૦૪
ભાવેન્દ્રિય ૩૭૨
ભાવેન્દ્રિયના ભેદ ૧૨૬ (ખ)
ભાષાવર્ગણા ૨૬
ભોગભૂમિના જીવોના ભેદ ૪૩૯

મ

મતિજ્ઞાન ૮૫
મતિજ્ઞાનના ભેદ ૮૬
મતિજ્ઞાનના બીજા ભેદ ૮૮
મતિજ્ઞાનના વિષયભૂત પદાર્થોના ભેદ ૯૩
મધ્યલોક ૪૬૭

મધ્યલોકનું વિશેષ સ્વરૂપ ૪૬૮
મન:પર્યયજ્ઞાન ૫૮૦
મનુષ્યોનો નિવાસ ૪૬૩
મનુષ્યોના ૯ ભેદ ૪૪૦
મનોવર્ગણા ૨૬
મહાસત્તા ૮૦
માર્ગણા ૩૫૭
માર્ગણાના ભેદ ૩૫૮
મિથ્યાત્વ ૧૫૧, ૩૦૯
મિથ્યાત્વના ભેદ ૩૧૦
મિથ્યાત્વની પ્રધાનતાથી પ્રકૃતિઓના બંધ ભેદ ૩૨૩
મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ ૪૮૪
મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં કઈ કઈ
પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે? ૪૮૫
" " ઉદય " " ૪૮૬
" પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે? ૪૮૭
મિશ્ર ગુણસ્થાન ૪૯૬
મિશ્ર ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે? ૪૯૭
મિશ્ર ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે? ૪૯૮

મિશ્ર ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે? ૪૯૯
મુક્તજીવ ૧૩૫
મુહૂર્ત ૨૫૨
મોહનીયકર્મ ૧૪૭
મોહનીયકર્મના ભેદ ૧૪૮
મોક્ષનું સ્વરૂપ ૪૭૩
મોક્ષ પ્રાપ્તિનો ઉપાય ૪૭૪
મોક્ષ જનારની ગતિ ૪૨૩

ય

યથાખ્યાતચારિત્ર ૧૧૫
યશઃકીર્તિ નામકર્મ ૨૧૬
યોગ ૧૦૯, ૩૨૧, ૩૯૮
યોગના ભેદ ૩૨૨, ૩૯૯
યોગના નિમિત્તે કઈ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે? ૩૨૯

ર

રત્નત્રયની એકતા યુગપત્ થાય છે યા ક્રમથી? ૪૭૮
રત્નત્રયના પૂર્ણ ગુણોની એકતા થવાનો ક્રમ ક્યા પ્રકારે છે? ૪૭૯

રસ નામકર્મ ૧૮૯
રસનેન્દ્રિય ૩૭૭

લ

લબ્ધિ ૩૭૩
લક્ષણ ૫૫૯
લક્ષણના ભેદ ૫૬૦
લક્ષણાભાસ ૫૬૩
લક્ષણના દોષ ૫૬૪
લક્ષ્ય ૫૬૫
લેશ્યા ૩૫૦
લેશ્યામાર્ગણાના ભેદ ૪૦૮
લોકની મોટાઈ વગેરે ૫૫
લોકના ભેદ ૫૫
લોકાકાશ ૫૩
લોકાકાશ બરાબર જીવ ૬૨

વ

વજનારાચ સંહનન ૧૮૨
વજર્ષભનારાચ સંહનન ૧૮૧
વનસ્પતિના ભેદ ૩૮૭

વર્ગ	૨૭૦
વર્ગણા	૨૬૯
વર્ણ નામકર્મ	૧૮૭
વસ્તુત્વગુણ	૮
વ્યક્તાવ્યક્ત પદાર્થોના ભેદ	૯૮
વ્યતિરેકદ્રષ્ટાન્ત	૬૨૩
વ્યય	૪૮
વ્યવહારકાળ	૩૬
વ્યવહારનય (દ્રવ્યાર્થિકનયના ભેદ)	૬૫૨
વ્યવહારનય (ઉપનય)	૬૪૫
વ્યવહારનયના ભેદ	૬૫૮
વ્યંજનપર્યાય	૩૯
વ્યંજનપર્યાયના ભેદ	૪૦
વ્યંજનાવગ્રહ અને તેનો વિશેષ	૯૬, ૯૭
વ્યંતરોના ભેદ	૪૪૫
વામન સંસ્થાન	૧૭૮
વ્યાપ્તિ	૫૯૧
વિકલત્રયના ૯ ભેદ	૪૩૫
વિકલત્રય ક્યાં રહે છે?	૪૫૭

વિકલપારમાર્થિક પ્રત્યક્ષ	૫૭૭
વિકલપારમાર્થિક પ્રત્યક્ષના ભેદ	૫૭૮
વિગ્રહગતિ	૨૩૫, ૪૧૮
વિગ્રહગતિમાં ક્યો યોગ હોય છે?	૪૧૯
વિગ્રહગતિના ભેદ	૪૨૦
વિગ્રહગતિમાં અનાહારક અવસ્થાનો સમય	૪૨૨
વિગ્રહગતિઓનો કાળ	૪૨૧
વિપક્ષ	૬૦૬
વિપરીત મિથ્યાત્વ	૩૧૨
વિપર્યય	૫૪૦
વિભાવ અર્થપર્યાય	૪૬
વિભાવ વ્યંજનપર્યાય	૪૨
વિરુદ્ધ હેત્વાભાસ	૬૦૨
વિશેષ	૬૩૩
વિશેષના ભેદ	૬૩૪
વિશેષ ગુણ	૫
વિહાયોગતિ નામકર્મ	૧૯૭
વીર્ય	૧૧૭
વ્યુચ્છિત્તિ	૪૯૩

વેદ અને વેદના ભેદ ૪૦૦, ૪૦૧
વેદનીય કર્મ અને તેના ભેદ ૧૪૫, ૧૪૬
વૈક્રિયિક શરીર ૨૩
વૈનયિક મિથ્યાત્વ ૩૧૫
વૈભાવિક ગુણ ૧૨૮
વૈમાનિક દેવોનાં ભેદ ૪૪૭
વૈમાનિક દેવોનાં સ્થાન ૪૬૨

શ

શબ્દ નય ૬૫૫
શરીર નામ કર્મ ૧૬૯
શક્તિ શબ્દની ઈષ્ટતા ૨૭૨
શ્વાસોચ્છ્વાસ ૨૫૫
શુભ નામ કર્મ ૨૦૮
શુભયોગ અને અશુભયોગ ૩૩૬
શુભયોગ પાપાસ્રવનું પણ કારણ ઠર્યું ૩૩૮
શુભયોગમાં પાપપ્રકૃતિઓનો આસ્રવ થાય કે નહિ? ૩૩૭
શ્રુતજ્ઞાન ૯૯
શ્રેણી કોને કહે છે? ૫૧૭
શ્રેણીના ભેદ ૫૧૮

શ્રેણી ચઢવાને પાત્ર કોણ છે? ૫૧૬
શ્રોત્રેન્દ્રિય ૩૮૦

સ

સકલ ચારિત્ર ૧૧૪
સકલ પારમાર્થિક પ્રત્યક્ષ ૫૮૧
સદવસ્થારૂપ ઉપશમ ૨૬૪
સદ્ભૂત વ્યવહારનય ૬૫૯
સપક્ષ ૬૦૫
સપ્રતિષ્ઠિત પ્રત્યેક ૩૯૧
સમય પ્રબદ્ધ ૨૭૭
સમચતુરસ્રસંસ્થાન ૧૭૪
સમભિરૂઢનય ૬૫૬
સમર્થકારણ ૨૯૩
સમુદ્ઘાત ૬૩
સમ્મૂર્ચ્છન જન્મ ૪૨૭
સમ્મૂર્ચ્છનના ૬૯ ભેદ ૪૩૩
સમ્મૂર્ચ્છન પંચેન્દ્રિયના ૧૮ ભેદ ૪૩૬
સમ્યક્ત્વ ૪૧૦
સમ્યક્ત્વમાર્ગણાના ભેદ ૪૧૧

સમ્યક્પ્રકૃતિ ૧૫૩
સમ્યક્મિથ્યાત્વ ૧૫૨
સમ્યક્ત્વ ગુણ ૧૦૫
સયોગકેવળી ગુણસ્થાન ૫૫૦
સયોગ કેવળી ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે? ૫૫૧
સયોગ કેવળી ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે? ૫૫૨
સયોગ કેવળી ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે? ૫૫૩
સર્વઘાતિ કર્મ ૨૨૯
સર્વઘાતિયા પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે? ૨૩૮
સહકારી સામગ્રીના ભેદ ૨૯૫
સહભાવી વિશેષ ૬૩૫
સંક્રમણ ૨૭૬
સંગ્રહનય ૬૫૧
સંઘાતનામકર્મ ૧૭૨
સંજ્વલન કષાય ૧૬૧
સંયમ ૪૦૫

સંયમ માર્ગણાના ભેદ ૪૦૬
સંજ્ઞા ૩૫૫, ૪૧૩
સંજ્ઞાના ભેદ ૩૫૬
સંજ્ઞી ૪૧૨
સંજ્ઞી માર્ગણાના ભેદ ૪૧૪
સંવર ૪૭૫
સંવર, નિર્જરા થવાનો ઉપાય ૪૭૭
સંશય ૬૩૯
સંસારમાં સુખ કેમ નથી? ૪૬૯
સંસારી જીવ ૧૩૪
સંસ્થાન નામકર્મ ૧૭૩
સંહનન નામકર્મ ૧૮૦
સાગર ૨૫૦
સાત પૃથ્વીઓનાં નામ ૪૫૩
સાતિશય અપ્રમત્ત વિરત ૫૧૫
સાદ્રશ્યપ્રત્યભિજ્ઞાન ૫૮૯
સાધન ૫૯૩
સાધ્ય ૫૯૪
સાધારણ નામકર્મ ૨૦૬

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ - ૩૬૪૨૫૦

સાધારણ વનસ્પતિ	૩૮૯
સાધારણ વનસ્પતિ ક્યાં છે?	૩૯૩
સાધારણ વનસ્પતિના ભેદ	૩૯૪
સામાન્ય ગુણ	૪
સામાન્ય ગુણના ભેદ	૬
સાંપરાયિક આસ્રવ	૩૩૨
સાંશયિક મિથ્યાત્વ	૩૧૩
સાસાદન ગુણસ્થાન	૪૮૮
સાસાદન ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?	૪૯૨
” ” ” ઉદય થાય છે?	૪૯૩
” ” ” સત્તા હોય છે?	૪૯૪
સાંવ્યવહારિક પ્રત્યક્ષ	૫૭૪
સિદ્ધ સાધન	૬૦૯
સુખ	૧૧૬
સુભગ નામકર્મ	૨૧૦
સુસ્વર નામકર્મ	૨૧૨
સૂક્ષ્મ	૩૮૬
સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવોનું સ્થાન ક્યા છે?	૪૫૪

સૂક્ષ્મત્વ પ્રતિજીવી ગુણ	૧૩૨
સૂક્ષ્મ સાંપરાય ગુણસ્થાન	૫૩૮
સૂક્ષ્મ સાંપરાય ગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?	૩૯
” ” ” ઉદય થાય છે?	૫૪૦
” ” ” સત્તા હોય છે?	૫૪૧
સ્કંધ	૧૮
સ્કંધના ભેદ	૨૦
સ્થાપના નિક્ષેપ	૬૬૫
સ્થાવર	૩૮૪
સ્થાવર નામકર્મ	૨૦૦
સ્થિતિબંધ	૨૪૬
સ્થિર અને અસ્થિર નામકર્મ	૨૦૭
સ્પર્દ્ધક	૨૬૮
સ્પર્શનામકર્મ	૧૯૦
સ્પર્શનેન્દ્રિય	૩૭૬
સ્મૃતિ	૫૮૫
સ્વભાવઅર્થપર્યાય	૪૫
સ્વભાવવ્યંજનપર્યાય	૪૧

Shri Digambar Jain Swadhyay Mandir Trust, Songadh - 364250

સ્વવચન બાધિત	૬૧૫
સ્વરૂપાચરણચારિત્ર	૧૧૨
સ્વસ્થાન અપ્રમત્ત વિરત	૫૧૪
સ્વાતિ સંસ્થાન	૧૭૬
હ	
હુંડક સંસ્થાન	૧૭૯
હેતુ	૬૧૮
હેતુના ભેદ	૨૨૬
હેત્વાભાસ	૫૯૯
હેત્વાભાસના ભેદ	૬૦૦
ક્ષ	
ક્ષપકશ્રેણી	૫૨૦
ક્ષપકશ્રેણીના ક્યા ક્યા ગુણસ્થાન છે?	૫૨૩
ક્ષય	૨૬૫
ક્ષયોપશમ	૨૬૬
ક્ષાયિક ભાવ	૩૪૧
ક્ષાયિક ભાવના ભેદ	૩૪૬
ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ કઈ શ્રેણી ચઢે છે?	૫૨૧
ક્ષાયોપશમિકભાવ	૩૪૨

ક્ષાયોપશમિકભાવ	૩૪૨
ક્ષાયોપશમિક ભાવના ભેદ	૩૪૭
ક્ષીણમોહગુણસ્થાન	૫૪૬
ક્ષીણમોહગુણસ્થાનમાં કેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે?	૫૪૭
" " ઉદય થાય છે?	૫૪૮
" " પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે?	૫૪૯
ક્ષેત્રવિપાકી કર્મ કોને કહે છે?	૨૩૪
ક્ષેત્રવિપાકી પ્રકૃતિ કેટલી અને કઈ કઈ છે?	૨૪૦
જ્ઞ	
જ્ઞાનચેતના	૮૧
જ્ઞાનચેતનાના ભેદ	૮૪
જ્ઞાનમાર્ગણાના ભેદ	૪૦૪
જ્ઞાનોપયોગના ભેદ	૩૫૪
જ્ઞાનાવરણ	૧૪૧
જ્ઞાનાવરણના ભેદ	૧૪૨